ABC Amber Palm Converter, http://www.processtext.com/abcpalm.html

C:\Users\Plazma\Desktop\Knhy pdf\Nová složka (2)\Verne_Jules-Cesta_do_Francie.pdb

PDB Name: Verne Jules-Cesta do Francie
Creator ID: REAd
PDB Type: TEXt
Version: 0
Unique ID Seed: 0
Creation Date: 2.5.2007
Modification Date: 2.5.2007
Last Backup Date: 1.1.1970
Modification Number: 0

JULES VERNE
Cesta do Francie
NÁVRAT, BRNO 1996

I. KAPITOLA
Venkovanova vojenská kariéra

Jmenuji se Natalis Delpierre. Narodil jsem se roku 1761 v Grattepanche, vesnici v Pikardii. Můj otec byl rolníkem. Pracoval na pozemcích markýze d'Estrelle. Matka mu pomáhala, pokud mohla. Mé sestry a já jsme to dělali také. Vlastní statek otec neměl ani tehdy, ani později. Vedle svého zaměstnání při hospodářství byl zároveň kostelním zpěvákem a předříkávačem. Měl silný hlas, který bylo dobře slyšet i ze hřbitůvku, sousedícího s kostelem. Mohl by se stát i „farářem“, jak říkáme u nás sedlákovi, který umí psát. Měl jsem po něm jeho hlas - a to bylo tak skoro všechno, co jsem po něm zdědil.
Otec i matka se hodně nadřeli. Oba zemřeli v roce 1779. Pán Bůh jim dej věčnou slávu!
Starší z dvou mých sester, Firminii, bylo v době, kdy se děly věci, o kterých budu vypravovat, pětačtyřicet, mladší Irmě čtyřicet, mně pak jedenatřicet let. Když moji rodiče zemřeli, Firminie byla provdána za příslušníka z Escarbotinu, Bénoni Fanthomma, prostého zámečnického dělníka, který se nikdy nemohl stát samostatným, ačkoliv byl ve svém řemesle dovedný. V roce 1781 už měli tři děti, a o několik let později přišlo ještě jedno. Sestra Irma zůstala svobodná a svobodnou zůstala dodnes. Nemohl jsem proto spoléhat na ni, ani na Fanthommovy abych si zajistil postavení. Učinil jsem tak úplně sám a na stará kolena jsem mohl ještě své rodině něčím pomoci.
Otec umřel nejdříve, matka za půl roku po něm. Jejich smrt mi způsobila veliké potíže. To je osud! Musíme pozbýt ty, které milujeme, tak jako ty, které nemilujeme. Vynasnažíme se však, abychom patřili k těm, kteří jsou milováni, až jednou dojde na nás!
Po otci zbylo dědictví, necelých stopadesát franků - úspora celých šedesáti let usilovné práce! Bylo rozděleno mezi obě sestry a mě na každého zbylo tak dvakrát nic.
Bylo mi tehdy osmnáct let, a měl jsem tedy necelých padesát franků dědictví. Byl jsem však statný, silného těla, zvyklý na těžkou práci. A kromě toho jsem měl pěkný hlas! Neuměl j sem však číst ani psát. Naučil jsem se to teprve později, jak uvidíte. A když s tím člověk nezačíná brzy, těžko se pak do toho dostává. Poznává se to vždy ze způsobu vyjadřování takového člověka - čehož si v mém vypravování povšimnete až příliš dobře.
Co jsem měl udělat? Pokračovat v otcově zaměstnání? Potit se na cizím statku a sklízet z pole holou bídu? Byla to smutná vyhlídka, která málo lákala. O mém osudu rozhodla náhoda.
Jednoho dne přijel do Grattepanche na návštěvu bratrance markýze d'Estrelle, hrabě de Linois. Byl důstojníkem, rytmistrem pluku la Pere. Měl dvouměsíční dovolenou, kterou chtěl strávit u svého příbuzného. Pořádaly se veliké honby na kance a lišky s honci a psy. Potom se konaly slavnosti, na kterých byly přítomny i jiné krásné dámy kromě paní markýzy, která byla také krásná dáma.
Já jsem při tom všem měl stále na očích pouze rytmistra de Linois. Byl to důstojník velmi prosto srdečného jednání, který si i s prostým člověkem rád pohovořil. Napadlo mě, abych se stal vojákem. Co také může být lepšího, jestli je člověk odkázán jen na své ruce, a jestliže jsou tyto ruce spojeny se zdravým, statným tělem? Když se k tomu přidruží ještě náležité chování a odvaha, podporovaná trochou štěstí, není zapotřebí uváznout na cestě, jestli se vykročí levou nohou a jestli se kráčí dobrým krokem.
Mnozí lidé se domnívají, že před rokem 1789 prostý voják, městský nebo selský syn, se nikdy nemohl stát důstojníkem. To je omyl. Jestli měl odhodlanost a slušné chování, stal se nejprve poddůstojníkem bez veliké práce. Když v tomto postavení vydržel deset let v době míru a pět let za války, dostával epolety. Ze strážmistra se mohl stát poručíkem, nadporučíkem i setníkem. Potom… Zastavit! Stát! Dále se nesmí. Ostatně bylo hezké už tohle…
Hrabě Linois si při honbě často povšimnul mé síly a čilosti. Nevyrovnal jsem se ovšem jemným nosem a chytrostí loveckému psu. Při velkých honbách však nebylo nade mne nadháněče, a uměl jsem upalovat, jakoby mi hořelo v patách.
„Chováš se jako čilý a řádný mladík,“ řekl mi jednoho dne hrabě de Linois.
„Ano, pane hrabě.“
„A máš sílu v rukou?…“

„Uzdvihnu tři centy dvacet liber.“
„Klaním se!“
A to bylo všechno. Na tom však nezůstalo, jak uvidíte.
Toho času byl na vojně zvláštní zvyk. Je známo, jak se verbovalo na vojnu. Každý rok po celé zemi slídívali verbíři. Opili vás a dali vám pak podepsat listinu, když jste uměli psát. Když jste uměli pouze načrtnout dvě čáry křížem přes sebe, platilo to zrovna tolik jako podpis vlastní rukou. Potom jste dostali vysázených sto franků, které jste propili ještě dříve, než jste je dali do kapsy, sebrali jste svých pět švestek a šli jste pak nechat si rozbít hlavu na účet státu.
Tento-způsob se mi ale nikdy nezamlouval. Jestli jsem měl chuť sloužit, nechtěl jsem se zaprodat. Myslím, že mi porozumějí i všichni, kteří mají trochu vážnosti a úcty sami k sobě.
Toho času každý důstojník, který dostal dovolenou, měl podle vojenského předpisu přivést při návratu s sebou jednoho nebo dva nováčky. I poddůstojníci měli podobný závazek. Smluvní cena tehdy kolísala mezi dvaceti a pětadvaceti franky.
O tom všem jsem tenkrát ještě nevěděl, ale měl jsem už svůj plán. Když se tehdy dovolená hraběte de Linois blížila ke konci, šel jsem směle k němu a prosil ho, aby mě vzal s sebou jako nováčka.
„Tebe?“ zeptal se.
„Mne, pane hrabě.“
„Kolik je ti let?“
„Osmnáct.“
„A chceš být vojákem?“
„Jestli budete chtít.“
„Nejde o mne, ale jestli se tento stav bude líbit tobě!“
„Líbí se mi.“
„Aj, kvůli odměně dvacet liber?…“
„Ne, ale z touhy, abych mohl sloužit vlasti. A protože bych se sty
děl se zaprodat, nechci vašich dvacet liber.“
„Jak se jmenuješ?“
„Natalis Delpierre.“
„Nuže, Natalisi, hodíš se mi.“
„Těší mě, že se vám hodím, pane rytmistře.“
„A jestli budeš mít chuť jít se mnou, dostaneš se hodně daleko.“
„Půjdu za vámi za zvuku bubnů, v rachotu pušek.“
„Oznamuji ti, že opustím pluk la Fere a vstoupím na loď. Nebojíš se moře?“
„Ne.“
„Dobrá, pojedeš se mnou po moři! - Víš vůbec, že se tam válčí, aby byli Angličani vypuzeni z Ameriky?“
„Copak je to Amerika?“
Skutečně - nikdy jsem neslyšel mluvit o Americe!
„Čertovská země,“ odvětil rytmistr de Linois, „země, která válčí, aby získala nezávislost! Už dva roky markýz de La Fayette tam šíří slávu svého jména. Loni i král Ludvík XVI. slíbil Američanům pomoc. Hrabě de Rochambeau tam odjede s admirálem de Grasse a šesti tisíci muži. Rozhodl jsem se, že se s ním dám přeplavit do Nového světa, a jestli mě chceš doprovázet, pojedeme osvobodit Ameriku.“
„Jeďme osvobodit Ameriku!“
Takto tedy - a více o tom nevím - jsem byl přijat do sboru vypraveného do Ameriky pod velením hraběte de Rochambeau a připlul jsem roku 1780 do Newportu.
Tři roky jsem tam byl vzdálen od Francie. Spatřil jsem generála Washingtona, obra vysokého pět stop jedenáct palců, majícího veliké ruce, veliké nohy, modrý oděv s kamzičím rubem a černou kokardu. Spatřil jsem námořníka Paula Jonese na palubě jeho lodi Bonhomme Richard. Uviděl jsem generála Anthonyho Waynea, kterého nazývali „Vzteklým“. Bil jsem se v několika bitkách, a pokřižoval jsem se nejdříve svým prvním nábojem. Zúčastnil jsem se bitvy u Yorktownu ve Virginii, kde se lord Cornwallis.vzdal Washingtonovi, a dostal od něho notný výprask. Roku 1783 jsem se vrátil do Francie. Vyvázl jsem bez zranění, a byl jsem prostým vojákem jako dříve. Nedivte se, vždyť jsem neuměl číst!
Hrabě de Linois se vrátil s námi. Chtěl mě zařadit do pluku la Fere, kde se měl ujmout opět své hodnosti. Já jsem měl ale stálou touhu sloužit v jízdě. Z přirozeného pudu jsem měl rád koně, zatímco u pěchoty bych se hodnosti důstojníka, jezdícího na koni, nedočkal snad nikdy.
Vím ovšem, jak vábný je pěšákův stejnokroj,jak výhodný, jak mu sluší cop, pudr, holubí křídla, vojenské bílé řemení, křížem přepásané. Co ale naplat? Chtěl jsem koně a po všech úvahách jsem se cítil být povolán jezdcem.
Poděkoval jsem tedy hraběti de Linois, který mě doporučil svému příteli, plukovníku de Lostanges, a dal jsem se zařadit do pluku Royal Picardie.
Miluji tento krásný pluk, a promiňte mi laskavě, jestli o něm mluvím s něhou, všem snad trochu směšnou! Vždyť v něm jsem proběhl svou celou dráhu, vyznamenán vážností svých představených, jejichž přízně se mi nikdy nedostávalo, a kteří mě „vstrčili do kolejí“, jak se říká v naší vsi.
Ostatně pluk la Fere o několik roků později - roku 1792 - zachoval se ve svých stycích s rakouským generálem Beaulieu tak divně, že svého odchodu z něho nemohu litovat. Více o tom nepromluvím.
Vracím se proto k Royal Picardii. Nemůžete si představit krásnější pluk. Stal se mou rodinou. Zůstal jsem mu věrný až do okamžiku, kdy byl rozpuštěn. Člověk v něm byl šťastný. Pískal jsem si stále jeho fanfáry a troubení, protože jsem si zachoval zlozvyk popiskovat si. Ostatně mi to promíjeli - a dělám to dodnes.

Po celých osm let jsem chodil od posádky k posádce. Nebyla nejmenší příležitost, abychom se utkali s nepřítelem. Stejně byl takový život bez půvabu, jestli se ho člověk neumí chopit za pravý konec. A vidět kousek země, to je také něco pro Pikarďana takového rázu, jako jsem byl já. Po Americe kousek Francie, dříve než nám nastaly velké pochody přes celou Evropu. Byli jsme v Sarrelouis r. 85, v Angersu r. 88, v Bretoňsku, v Josselinu, v Pontivy, v Plennelu a v Nantes s plukovníkem Serre de Gras r. 91, v Charlevillu s plukovníkem de Wardnerem, Lostendem a La Roquem r. 92 a s plukovníkem Le Comtem r. 93.
Ale zapomněl j sem poznamenat, že 1. ledna r. 1791 do života vešel zákon, který upravoval složení armády. Pluk Royal Picardie byl označen jakožto 20. jezdecký pluk. Tak tomu bylo až do roku 1803. Pluk ale přesto neztratil své původní jméno. Zůstal mu název Royal Picardie i tehdy, kdy Francie už několik let neměla krále.
Za plukovníka Serre de Gras jsem byl jmenován ke svému velikému uspokojení desátníkem, za plukovníka de Wardner jsem se stal strážmistrem, což mi způsobilo ještě větší radost. Měl jsem tehdy za sebou třináct let služby, polní tažení a ani jednou jsem nebyl raněn. Byl to pěkný postup, s tím zajisté souhlasíte. Postoupit výše nebylo možné, proto - opakuji - neuměl jsem ani číst, ani psát. Zato jsem ale stále pískal, ačkoliv se pro poddůstojníka hodí málo, aby závodil s drozdy.
Strážmistr Natalis Delpierre! - Měl jsem skutečně hodně příčin, abych se stal ješitným a nadouval se! Proto jsem také plukovníku Wardnerovi zachoval vděčnost, i když byl drsný jako ječný chléb a bylo zapotřebí mu rozumět. Toho dne vojáci mé setniny odsoudili k smrti moje tele a já si dal na rukávy přišít porfy, které se nikdy neměly dostat až ke krku.
Leželi jsme posádkou v Charleville, když jsem požádalo dvouměsíční dovolenou, kterou jsem také dostal. A právě o událostech z této dovolené chci věrně vypravovat. Zde podávám důvody, proč tak činím.
Od té doby, co jsem ve výslužbě, musel jsem často vypravovat o svých válečných výpravách na přástkách v obci Grattepanche. Přátelé mi rozuměli často zcela obráceně - mnozí mi neporozuměli vůbec. Brzy jeden oznamoval, že jsem byl na pravé straně, když jsem byl na levé. Jindy tvrdil zase jiný, že jsem byl po levici, když jsem byl po pravici. A z toho vznikaly hádky, které nekončívaly mezi dvěma sklenkami cidru nebo kávy - dvěma nádobami! Jmenovitě se nedovedli shodnout o tom, co se mi přihodilo za mé dovolené, strávené v Německu. Když jsem se tedy naučil psát, hodí se zajisté, abych se chopil pera a vypravoval dějiny z této dovolené. Dal jsem se proto do práce, ačkoliv dnes je mi už sedmdesát let. Paměť mám ale dobrou, a když se podívám nazpět do minulosti, vidím v ní zcela jasně. Moje vypravování je věnováno mým přátelům z Grattepanche, Ternisien, Bettembos, Irondart, Pointefer, Quennehen i mnohým jiným, a doufám, že už mezi nimi o mně nebudou žádné spory.
Dostal jsem tedy dovolenou 7. června 1792. Už tehdy sice kolovaly nějaké pověsti o nastávající válce s Německem, ale ještě velice neurčité. Evropa prý nepříznivýma očima pohlížela na to, co se dělo ve Francii, i když se jí to nijak netýkalo. Král byl tehdy ještě v Tuileriích, jestli se nepletu. Ale blížil se už 10. srpen, a nad zemí jakoby už vál vánek republiky. Proto jsem také soudil, že nesmím říci vlastní příčinu, proč jsem žádal dovolenou. Vždyť jsem měl co dělat v Německu, a dokonce i v samém Prusku. Jestliže by nastala válka, bylo by určitě spojeno s velikou nesnází, abych se včas vrátil na své místo. Co ale naplat? Člověk nemůže zároveň zvonit na zvonici a jít za procesím.
Ostatně jsem byl rozhodnut zkrátit svou dovolenou, když to bylo zapotřebí, i když měla trvat dva měsíce. Ještě tehdy jsem ale doufal, že nedojde k nejhoršímu.
Nejprve vám však ještě několika slovy vylíčím události týkající se mne a mého pluku, abych pak mohl podrobněji vypravovat o ostatních.
Uvidíte nejprve, za jakých okolností jsem se začal učit číst a pak psát - což mne učinilo způsobilým, abych se stal důstojníkem, generálem, francouzským maršálkem, hrabětem, vévodou, princem právě tak, jako Ney, Davout nebo Murat za napoleonských válek. Ve skutečnosti j sem však dosáhl pouze hodnosti rotmistra - což je ještě dost pěkné na syna prostého rolníka, který byl sám čeledínem.
Vzhledem k pluku Royal Picardie postačí několik řádek, abych dokončil jeho dějiny.
Jak jsem již řekl, měl roku 1793 plukovníka pana Le Comte. výnosem ze dne 21. února téhož roku stal se pluk poloviční brigádou. Účastnil se pak válečných výprav Severní armády a armády Sambre et Meuse až do r. 1797. Vyznamenal se v bitvách u Lincelles a Courtray, po níž jsem se stal nadporučíkem. Když pak žil v Paříži od r. 1797 až do r. 1800, zúčastnil se tažení do Itálie - a vyznamenal se v bitvě u Marenga, kde zajal dva prapory rakouských granátníků, které složily zbraně po porážce uherského pluku. V této bitvě jsem byl raněn kulkou do kyčle, čehož jsem však nelitoval, protože jsem za to byl jmenován rotmistrem.
Když pluk Royal Picardie byl roku 1803 rozpuštěn, vstoupil jsem k dragounům, zúčastnil jsem se všech válek za císařství a šel jsem do výslužby roku 1815.
Když budu dále mluvit o sobě, stane se to pouze proto, abych vypravoval, co jsem viděl nebo dělal za své dovolené v Německu. Nezapomínejte však, že jsem málo vzdělaný! Nejsem také přizpůsoben k tomu, abych pěkně vypravoval. Prodám vám pouze své dojmy, o kterých se rozumovat nijak nesnažím. A zejména, jestli mi uteče v tomto prostém vypravování nějaký výraz nebo pikardský obrat, laskavě mi prominete - neumím jinak mluvit. Ostatně půjdu rychle vpřed a nebudu obouvat dvě nohy do jednoho střevíce. Řeknu všechno upřímně, a když vás poprosím o dovolení, abych se směl vyjadřovat bez obalu, dostanu od vás - doufám - odpověď: „Máte úplnou volnost, pane!“

II. KAPITOLA
Setkání po letech

Jak jsem se později dočetl v dějepisných knihách, Německa byla v té době ještě rozdělena na deset zemí. Později byly proměněny novou úpravou v Rýnský spolek - kalem raku 1806 - a roku 1815 v Německý spolek. Jedna z těchto zemí, zaujímající Saské a Braniborské kurfiřtství, měla tehdy jména: Země hornosaská.

Tato Braniborské kurfiřtství se později měla stát pruskou provincií a být rozdělena ve dva okresy, okres Braniborský a Pastupimský.
Ta všechna říkám proto, aby každý dobře věděl, kde leží městečka Belzig, nacházející se v Postupimském okresu, jihozápadním směrem, několik mil ad hranice.
K této hranici jsem došel 16. června, když jsem urazil sta padesát mil, které ji dělí ad Francie. Jestli jsem k tomu potřeboval devět dnů, stala se tak proto, že spojení tehdy byla obtížné. Spotřeboval jsem tehdy více cvočků do bot, než koňských podkov nebo vozových kal k vazům - lépe řečena kár. Stejně jsem se tehdy netěšil zvláštnímu blahobytu. Z vlasti jsem si nesl pauze nepatrné úspory a chtěl jsem mít pokud možná nejmenší vydání. Za svého pobytu v pohraniční po sádce jsem měl naštěstí příležitost, abych pochytil několik německých slav, čímž mi byla usnadněna pomoci si z nesnází. Ovšem nebylo by snadné zatajit, že jsem Francouz. Proto se mi také dostalo leckterých pohrdavých pohledů. Tím více jsem se musel varovat, abych prozradil, že jsem strážmistr Natalis Delpierre. Zajisté schválíte za těchto okolností mou opatrnost, protože se dala očekávat válka s Pruskem a Rakouskem - tedy s celým Německem.
Na hranici tohoto okresu jsem byl příjemně překvapen.
Šel jsem pěšky. Zamířil jsem k hospůdce Ecktwende - (česky „Na zavadilce“). Po dosti chladné noci bylo krásné ráno. Bylo sedm hodin. Slunce pilo ranní rosu z lučin. Na bucích, dubech, jilmech a břízách se vznášela hejna ptáků. Krajina byla málo obdělaná. Mnoho polí leželo úhorem. Ostatně podnebí v těchto končinách je drsné.
U vrat „Zavadilky“ stál vozík, do kterého byl zapřažen hubený koník, schopný urazit tak asi dvě malé míle za hodinu, jestli by nemusel stoupat příliš do vrchu.
U něho stála žena. Byla veliká, silná, pěkně urostlá. Měla šněrovačku se šlemy, okrášlenými prýmky, slaměný klobouk, ozdobený žlutými stuhami, sukni s červenými a fialovými páskami - vše bylo pěkně upraveno, velmi čisté, jako by to byl nedělní nebo sváteční oděv. A skutečně, tento den se této ženě stal svátečním, dá se říci nedělním. Dívala se na mne, a já jsem pozoroval, jak se na mne dívá.
Náhle rozpřáhne náruč a bez váhání běží ke mně a volá: „Natalisi!“
„Irmo!“
Byla to ona - byla to má sestra. Poznala mě. Skutečně, ženy mívají lepší oči na poznání těch, které mají srdečně rády - nebo alespoň oči bystřejší. Bylo tomu bezmála už třináct let, co jsme se neviděli, a můžeme si pomyslet, jestli mě tohle shledání mrzelo!
Jak byla ještě zachovalá a hezky vyhlížela! Připomínala mi naši matku velikýma a živýma očima a svými černými vlasy, které u skrání začaly šedivět.
Líbal jsem jí na rty a také na obě dobré tváře, osmahlé úpalem venkova, a můžete mi věřit, že mi splácela stejnou měrou. Vždyť jsem žádalo dovolenou kvůli ní, abych ji viděl. Začal jsem se znepokojovat, že není ve Francii v době, kdy hrozilo nebezpečí, že se karty hodně promíchají. Když by zůstala mezi Němci Francouzka v době, kdy každou chvíli mohla být vypovězena válka, mohly jí z toho vzejít veliké nesnáze… V podobném případě je lepší být ve vlastní zemi. Jestli bude má sestra chtít, vezmu ji s sebou. V tomto případě by ovšem musela opustit paní Kellerovou, s čímž ovšem možná nebude souhlasit. To ovšem bude zapotřebí prozkoumat. „Jaká je to radost, Natalisi, že se shledáváme!“ zvolala, „že jsme opět spolu, a to tak daleko od naší Pikardie! Zdá se mi, jako by jsi mi přinášel tam zdola trochu našeho dobrého vzduchu! Jak dlouho už jsme se neviděli!“ „Třináct let, Irmo!“
„Ano, třináct let! Třináct let odloučení! Jak dlouhá je to doba, Natalisi!“
„Drahá Irmo!“ odpověděl jsem.
A potom jsme chodili ruku v ruce po silnici sem a tam.
„A jak se máš?“ zeptal jsem se.
„Dost dobře, Natalisi. A ty?…“
„Právě tak!“
„A jsi strážmistrem! To je pro naši rodinu skutečná čest!“ „Ano, Irmo, veliká čest! Kdo by si kdy pomyslel, že se pasáček hus z Grattepanche stane jednou strážmistrem! Ale tohle nesmím po vídat příliš hlasitě!“
„Proč?… Vysvětli mi to!…“
„Protože by to mělo zajisté vzápětí nepříjemnosti, když bych vypravoval, že jsem vojákem. Vždyť je nebezpečno pro Francouze, pobývajícího v Německu, když se proslýchá, že bude válka. Proto si pamatuj, že jsem pouze tvůj bratr, pán z Nemanic, který přišel na návštěvu své sestry!“
„Dobrá, Natalisi, budu o tvém stavu mlčet, to ti slibuji.“
„To bude jen opatrné, protože němečtí špehouni mají dobré uši!“ „Upokoj se!“
„A jestli uposlechneš mé rady, Irmo, odvedu tě s sebou do Francie!“
Oči mé sestry jevily hluboký žal, a dala mi odpověď, kterou jsem předvídal:
„Opustit paní Kellerovou! Natalisi, až ji uvidíš, poznáš, že jí nemohu nechat samotnou.“
To jsem už pochopil a odložil jsem vyjednávání o té věci na pozdější dobu. Po těchto slovech Irma nabyla opět dobrý výraz v očích i laskavý hlas. A potom se mě hned vyptávala po událostech v zemi a po známých osobách.
„Co dělá naše sestra Finninie?“
„Je úplně zdravá. Dozvěděl jsem se to od našeho souseda Létocarda, který před dvěma měsíci přišel do Charlevillu. Pamatuješ si přece na Létocarda?“
„Kolářova syna?“
„Ano. Víš snad, nebo nevíš, Inno, že se oženil s Matifasovou?“ „Dcerou starého otce Fonencampse?“
„Právě s tou. A ten mi řekl, že si naše sestra na zdraví nijak nestěžuje. Aj, tam v Escarbotinu mívali a mají dosud tuhou práci! A mají čtyři děti, a s posledním byla pořádná práce!… Odvážný párek! Naštěstí, je muž poctivý, dobrý řemeslník

a mnoho nepije - kromě pondělka. Má zkrátka na svůj věk ještě hodně starostí!“
„A je už stará!“
„To si myslím! O pět let starší než ty, Irmo, a o čtrnáct let starší, než já! To je už něco!… Co ale naplat? Je to statečná žena, jako jsi ty!“
„Copak já, Natalisi! Jestli jsem někdy poznala hoře, bylo to pouze hoře o jiné. Od té chvíle, co jsem opustila Grattepanche, nežila jsem už v bídě. Ale dívat se, jak někdo trpí vedle tebe, a když nemůžeš pomoci…“
Obličej mé sestry se zasmušil podruhé. Obrátila rozhovor na jinou stranu.
„A jak se ti dařilo na cestě?“ zeptala se.
„Cesta byla dobrá! Počasí tuto roční dobu bylo dost příznivé. A jak vidíš, mám dobré nohy! A co by si člověk naříkal na únavu, když si je jistý, že bude mile přivítán!“
„Dobře jsi řekl, Natalisi, budeš mile přijat a milován v té rodině jako já!“
„Jak je to výborná žena, ta paní Kellerová! Jestlipak víš, sestřičko, že jí nepoznám. Pro mne je dosud dceruškou pana a paní Acloquových, těch hodných lidí ze Saint Sauflieu. V době, kdy se provdala - je tomu asi pětadvacet let - jsem byl ještě malý kluk. Náš otec a naše matka o ní ale napovídali tolik hezkého, že jsem si to zapamatoval.“ „Ubohá paní,“ odvětila Irma, „velice se změnila a je už hezky zestárlá! Jakou bývala manželkou, Natalisi, a jakou je dosud matkou!“
„A jej í syn?“
„Je to nejlepší syn, který se odvážně dal do práce, aby zastal svého otce, který zemřel před patnácti měsíci.“
„Sláva panu Jeanovi!“
„Zbožňuje svou matku, žije pouze pro ni, tak jako ona žije jenom pro něho.“
„Nikdy jsem ho nespatřil, Irmo, a hořím už nedočkavou touhou, abych se s ním seznámil. Zdá se mi, že jej mám už napřed rád - tohoto mladého muže!“
„To mne vůbec nepřekvapuje, Natalisi. Toto přátelství vzniká skrze mne.“
„Nyní ale na cestu, sestřičko!“
„Na cestu!“
„Počkej! Jak daleko máme do Belzigu?“
„Pět mil.“
„Nu,“ odpověděl jsem, „kdybych byl sám, dokázal bych to za dvě hodiny! Ale budu muset.“
„Ba ne, Natalisi, já půjdu rychleji než ty!“
„Pěšky?“
„Ne, poveze mě můj koníček!“
A Irma mi ukázala vozík stojící u vrat hospody.
„Ty jsi tedy přijela s tímto povozem pro mne?“ ptal jsem se. „Ano, Natalisi, abych tě přivezla do Belzigu. Odjela jsem časně ráno a byla jsem tady úderem sedmé hodiny. Kdyby dopis, který jsi nám dal napsat, přišel dříve, jela bych ti naproti ještě dále.“
„Ó, to by bylo zbytečné, sestřičko! Nuže, jeďme! Nemáš zaplatit něco hostinskému? Mám zde několik krejcarů…“
„Díky, Natalisi, to je odbyto, a nyní nám zbývá už pouze odjet.“
Mezitím co jsme takto hovořili, hostinský ze „Zavadilky“, opírající se o vrata, nás poslouchal, ačkoliv dělal, jakoby si nás nevšímal.
To mne nijak nepotěšilo. Snad bychom udělali lépe, kdybychom si šli poklábosit poněkud dále.
Tento krčmář, takový hromotluk, měl nehezký obličej, drzé, pronikavé oči, nad kterýma stále mžourala víčka, ohrnutý nos a velká ústa, jakoby mu, když byl ještě maličký, podávali šavlí kaši. Zkrátka měl šeredný vzhled špinavého skrblíka.
Celkem jsme neřekli nic, co by nám mohlo být na újmu. Možná, že z našeho rozhovoru nic neslyšel! Ostatně, jestli neuměl francouzsky, nemohl ani porozumět, že přicházím z Francie.
V stoupili jsme do povozu. Krčmář se na nás díval, jak odjíždíme, ani nám nekývl.
Zmocnil j sem se otěží a popohnal j sem koníka. Uháněli jsme jako ledový vítr. To nám ale nebránilo, abychom nehovořili dále, a Irma mi cestou všechno oznámila.
A tak z toho, co už jsem věděl dříve a co jsem se dozvěděl od ní, víte i vy všechno, co se týká rodiny Kellerovy.

III. KAPITOLA
Kellerova rodina

Paní Kellerové, narozené roku 1747, bylo tehdy pětačtyřicet let. Pocházejíc ze Saint Sautlieu, jak už jsem řekl, náležela k nevalně zámožné rodině. Pán a paní Acloquovi, její otec a matka, mající skrovné jmění, viděli, jak jim nutnými výdaji majetku rok co rok ubývá. Umřeli krátce po sobě kolem roku 1765. Mladá dívka byla ponechána péči staré tety, jejíž smrt jí brzy nechala na světě samotnou.
Za těchto okolností se o ni ucházel pan Keller, který přišel do Pikardie za obchodem. Provozoval jej půl druhého roku i v Amiensu a v okolí, zaměstnávaje se dopravou zboží. Byl to vážný muž, pěkně urostlý, vzdělaný, čilý. Toho času jsme nechovali k lidem německého původu odpor, který nám později vnukla národnostní nenávist, podporovaná válkou, trvající třicet let. Pan Keller už měl značné jmění, které mohlo časem při jeho snaze a porozumění obchodu pouze přibývat. Zeptal se proto slečny Acloquové, jestli by souhlasila s tím, aby se stala jeho manželkou.
Slečna Acloquová váhala, protože by musela opustit Saint Sauflieu a drahou Pikardii, s níž její srdce srostlo. A kromě toho by tímto sňatkem neztratila svou francouzskou národnost? Tehdy však měla pouze malý dům, který by musela asi prodat. Co se s ní pak stane, až nebude mít žádný majetek? Proto také její stará teta, paní Dufrenayová, cítíc, že se blíží její konec, na ni naléhala, aby vzhledem ke svému postavení nabídku přijala.
Slečna Acloquová svolila. Svatba se slavila v Saint Sauflieu. Paní Kellerová opustila Pikardii o několik měsíců později a

následovala svého manžela za hranice.
Paní Kellerová nijak nemusela litovat volby, kterou učinila. Její manžel byl k ní tak laskav, jako byla ona jemu oddána. Vždy k ní přívětivý, získal si její lásku tou měrou, že přitom ani nezpozorovala, že ztratila svou národnost. Toto manželství uzavřené z rozumu a ze zřetele na postavení a jmění, bylo zcela šťastné, což bylo věcí vzácnou už tehdy, jako je tomu dodnes.
Po roce se manželům Kellerovým narodil v Belzigu, kde bydleli, syn. Paní Kellerová se úplně oddala vychovávání tohoto dítěte, o kterém v naší povídce bude řeč.
Nějaký čas po narození tohoto syna - kolem roku 1771 - vstoupila do Kellerovy rodiny má sestra Irma, které tehdy bylo devatenáct let. Paní Kellerová ji znala ještě jako dítě, když sama už byla dívkou.
Náš otec častěji vypomáhal v práci u Acloquů. Paní Acloquová a její dceruška se o nás zajímaly. Vždyť z Grattepanche do Saint Sauflieu není tak daleko. Slečna Acloquová potkávala častěji mou sestru, oblíbila si ji, dávala jí malé dárky, učinila ji později svou přítelkyní, za co se jí sestra později odvděčila nejhlubší oddaností.
Z té příčiny také paní Kellerová, když se dozvěděla o smrti našeho otce i naší matky, kteří nás nechali takřka úplně bez všech prostředků, rozhodla se hned povolat k sobě Irmu, která se už dala do služby u sedláka v Saint Sauflieu. Sestra ovšem souhlasila ráda s nabídkou paní Kellerové, čehož nikdy nelitovala.
Říkal jsem, že pan Keller pocházel po předcích francouzské krve. Poslyšte, jak se to stalo:
O něco více než před sto lety Kellerové obývali francouzskou část Lotrinska. Bývali dobrými obchodníky a měli už nastřádané pěkné jmění. Určitě by dosáhli značného blahobytu, nebýt té smutné události, která rozvrátila štěstí několika tisíců rodin, které patřily k nejsnaživějším ve Francii.
Kellerové totiž byli protestanty. Protože byli svému náboženství příliš oddáni, nemohl je žádný osobní zájem přivést k tomu, aby se mu zpronevěřili. Vyšlo to patrně najevo, když roku 1685 byl odvolán Nantský edikt. Zůstala jim, jako tak mnohým jiným volba, opustit vlast nebo zapřít svou víru. A jako mnozí jiní, tak i oni dali přednost vyhnanství.
Tovární dělníci, řemeslníci, pracovníci všeho druhu, rolníci se vystěhovali z Francie, aby obohatili Anglii, Nizozemí, Švýcarsko, Německo a jmenovitě Braniborsko. Tam byli příznivěji přijati ze strany pruského a postupimského kurfiřta v Berlíně, Magdeburgu, Battině a ve Frankfurtu nad Odrou. Zvláště Metští - kterých bylo pětadvacet tisíc, jak mi bylo řečeno - založili kvetoucí osady Štětin a Postupim.
Kellerové tedy opustili Lotrinsko, patrně ne bez naděje na návrat, nuceni, vyměnit bohaté zdroje obchodu za chléb z otrub.
Ano, člověk si namlouvá, že se vrátí do vlasti, až to okolnosti dovolí. Mezi tím se však přizpůsobí cizině. Vznikají nové poměry, nové zájmy. Léta plynou - a člověk zůstává. A to se stalo většinou na velikou škodu Francie.
V této době Prusko, jehož proměna v království sahá teprve do roku 1701, mělo u Rýna pouze Klevské vévodství, Markské hrabství a část Gelderska.
Právě v této posledně uvedené provincii, skoro na nizozemských hranicích, hledali Útočiště Kellerové. Tam zřídili nové průmyslové závody, ujali se znovu obchodu porušeného nepříznivým a politováníhodným odvoláním ediktu Jindřicha IV.
Od pokolení k pokolení tvořily se nové vztahy, dokonce i příbuzné svazky s novými krajany, rodiny se mísily a z bývalých Francouzů se ponenáhlu stávali němečtí poddaní.
Kolem roku 1760 jeden z Kellerů opustil Geldry, aby se usadil v městečku Belzig, uprostřed Hornosaského kraje, zaujímajícího část Pruska. Tomuto Kellerovi se dařilo v obchodě, což mu dovolilo, aby nabídl slečně Acloquové ruku a s ní blahobyt, jehož v Saint Sauflieu nabýt nemohla. A právě v tomto městečku Belzig na svět přišel syn, po otci Prušák, i když po matce proudila jeho tepnami francouzská krev.
A říkám vám se vzrušením, které dosud uvádí mou krev v rychlejší kolotání, že se v duši cítil stále Francouzem, ten hodný mladý muž, v němž oživla matčina duše! Vždyť jej kojila paní Kellerová! První dětská slova žvatlal francouzsky a takto volal nejprve na svoji maminku. Slyšel nejprve francouzské zvuky a potom mluvil naším jazykem, kterého se v otcově domě v Belzigu užívalo nejraději, i když se paní Kellerová a má sestra brzy naučily mluvit německy.
Zpěvy naší země ukolébaly tedy do snu našeho Jeana.
Jeho otce nikdy ani nenapadlo, aby tomu bránil. Dokonce, právě naopak. Když nebyl jazykem jeho předků lotrinský jazyk, tak to byl francouzský, jehož čistotu nedovedla porušit ani blízkost německých hranic!
Paní Kellerová nekojila svého syna pouze mlékem, ale i svými myšlenkami a zásadami vzhledem ke všemu, co se týkalo Francie. Svou rodnou zemi milovala vroucně. Nikdy se nevzdala naděje, že se do ní jednou vrátí. Nijak nezatajovala, jaké by to bylo pro ní štěstí, kdyby mohla opět spatřit svou starou pikardskou vlast. Pan Keller se tomu nevzpíral. Jakmile by získal větší jmění, určitě by ochotně opustil Německo, aby se usadil ve vlasti své manželky. Musel však pracovat ještě několik let, aby zajistil slušnou budoucnost své manželce i svému synovi. Bohužel jej překvapila smrt sotva před patnácti měsíci.
Tyto věci mi oznamovala sestra, když povoz ujížděl směrem k Belzigu. Následkem tohoto neočekávaného úmrtí pozdržel se návrat Kellerovy rodiny do Francie - a kolik nehod potom mělo vzápětí následovat!
Protože pan Keller, když umíral, byl zapleten do velikého sporu s pruským státem. Byl dva, tři roky dodavatelem na účet vlády, a vložil do tohoto obchodu veškeré vlastní jmění i jmění, které mu bylo svěřeno jinými. Z prvních příjmů mohl sice zaplatit svým společníkům, ale zbývalo mu ještě vymáhat odměnu za vlastní práce, na kterých se zakládala téměř celá jeho budoucnost. Nu, a s vyrovnáním tohoto účtu vláda nemohla přijít ke konci. Všelijak týrala pana Kellera, zaplétala jej, dělala mu nesnáze všeho druhu, takže se musel odvolat k soudu v Berlíně.
Proces se stále protahoval. Víte ostatně sami, že se nedoporučuje vést spory s vládou, ať je to v jakékoliv zemi. Pruští soudcové ukazovali zlovůli až příliš zjevnou. Pan Keller dostál všem svým závazkům, úplně a správně, protože to byl čestný muž. Šlo mu o dvacet tisíc zlatých - což v té době bylo slušné jmění - a ztráta tohoto procesu by byla jeho

zkázou.
Opakuji, kdyby nebylo tohoto zdržení, že by se celá záležitost v Belzigu urovnala. Tento cíl sledovala ostatně od smrti svého manžela i paní Kellerová, jejíž nejvroucnějším přáním bylo vrátit se do Francie, což se ovšem dá pochopit…
To mi tedy vypravovala sestra. Její postavení si můžeme domyslet. Irma vychovala chlapce téměř od narození, pečujíc o něho zároveň s jeho matkou. Milovala jej opravdovou mateřskou láskou. Proto ji také nepokládali v domě za služku, ale za družku, za pokornou a skromnou přítelkyni. Patřila k rodině, jako se členem rodiny se s ní nakládalo, sama pak byla těmto hodným lidem bezmezně oddána. Jestliže by Kellerovi opustili Německo, s velikou radostí by je následovala. Jestli zůstanou v Belzigu, zůstane tam s nimi.
„Já bych se měla odloučit od paní Kellerové?… Zdá se mi, že bych z toho měla smrt!“ říkala mi.
Pochopil jsem, že nic nedovede přinutit mou sestru k tomu, aby se vrátila se mnou, protože její paní byla nucena zůstat v Belzigu, až by její zájmy byly urovnány. Přece ale vědomí, že žije v zemi, která je připravena vál čit s naší vlastí, mě stále velice znepokojovalo. A bylo to zcela odůvodněno, protože jestli by byla válka vyhlášena, stála by už zato!
Když mi Irma podala zprávy o rodině Kellerových, dodala: „Zůstaneš u nás po celou svou dovolenou?“
„Ano, po celý ten čas, když budu moci.“
„Pak možná, Natalisi, se brzy zúčastníš svatby.“
„Kdopak se žení?… Pan Jean?“
„Ano.“
„A koho si bere?… Němku?“
„Ne, Natalisi, a to je právě příčinou naší radosti. Když se provdala jeho matka za Němce, stane se zase jeho ženou Francouzka.“
„Je hezká?“
„Krásná jako anděl.“
„Co mi tady povídáš, Irmo, mi působí velikou radost.“
„A teprve nám! - Ty ale, Natalisi, nehodláš se snad oženit?“ „Já?“
„Nenechal jsi snad tam za horami?…“
„Oh!“
„ ano, ano.“
„A koho, bratře?…“
„Vlast, sestřičko! Má mít voják jinou milenku?“

IV. KAPITOLA
Šlechetný návrh pana Jeana

Belzig, městečko ležící něco méně než dvacet mil od Berlína, se nachází blízko vesnice Hagelberg, kde se Francouzi r. 1813 měli měřit s pruskou zeměbranou. Nad městečkem se zdvihá hřbet hory Flameng, na jehož úpatí se rozkládá v dost malebné poloze. Prodává koně, hovězí dobytek, len, jetel, obilniny.
Tam jsem se sestrou přišel kolem desáté hodiny dopoledne. Několik okamžiků poté se náš povoz zastavil před velmi čistým a půvabným domem, i když ne velkým. Byl to dům paní Kellerové.
V tomto kraji jako byste se ocitli v srdci Holandska. Sedláci nosí dlouhé, namodralé kabáty, červené vesty opatřené vysokým a pevným límcem, který by je dobře ubránil od rány šavlí. Ženy by se podobaly jeptiškám svými dvojími i trojími sukněmi a čepečky s bělostnými křídly, kdyby nebylo hedvábné látky živých barev, kterou obtáčejí kolem pasu, a sametového, černého živůtku, který nemá do sebe nic mnišského. Toho všeho jsem si cestou všiml.
Můžete si představit, jaké jsem v domě zažil přivítání. Vždyť jsem byl vlastním Irminým bratrem! Poznal jsem, že postavení, které v rodině zaujímala, nebylo nižší než to, o kterém mi cestou vypravovala. Paní Kellerová se na mne velmi vlídně usmála, pan Jean mi upřímně stiskl obě ruce. Jak si můžete pomyslet, hodně mi prospívalo, že jsem byl rodem Francouz.
„Pane Delpierre,“ promluvil ke mně, „má matka i já spoléháme na to, že zde strávíte veškerý čas své dovolené. Určitě pro vás nebude příliš náročné, abyste věnoval několik neděl své sestře, když jste ji neviděl už třináct let!“
„Věnuji je své sestře, vaší paní matce a vám, pane Jeane,“ odpověděl jsem. „Nijak jsem nezapomněl dobrodiní, které vaše rodina prokázala naší rodině, a je pro Irmu veliké štěstí, že jste ji přijali mezi sebe!“
Přiznávám se, že jsem se na tuto malou poklonu připravoval, abych při svém vstupu nevypadal příliš hloupě. Bylo to však zcela zbytečné. U tak hodných lidí stačí, když máme na jazyku to, co chováme v srdci.
Dívaje se na paní Kellerovou, nalezl jsem v jejím obličeji rysy mladé dívčiny, které se vryly do mé pamětí. Zdálo se, jako by její krásy lety neubývalo. Už v době jejího mládí byla nápadná vážnost jejího výrazu, a téměř stejný výraz jsem u ní shledával i nyní. Jestliže její černé vlasy místy prošedivěly, její oči nijak neztratily bývalou živost. Přes všechny slzy, které je zrosily od manželovy smrti, v nich dosud plál oheň. Její chování bylo klidné. Uměla poslouchat, nepatříce mezi ženy, které štěbetají jako straky, a mezi kterými to hučívá jako v úlu. A já - abych řekl pravdu - nemám takové ženy rád.
Už při pohledu na ni jste cítili, že je rozšafná, jak se nejprve dotazuje rozumu, než sama promluví a jedná, a je zcela způsobilá, aby sama řídila své záležitosti.
Vedle toho, jak jsem brzy poznal, jen zřídka opouštěla domácí krb. Na návštěvu k sousedům nechodila. Nevyhledávala nové známosti. Dobře jí bylo pouze doma. A tohle se mi u ženy líbí. Málo si vážím takových, kterým - jako potulným hudebníkům - se nikdy nedaří dobře, když zůstávají doma.
Co mi způsobilo zvláštní radost, bylo to, že paní Kellerová, nepohrdajíce německými zvyky, zachovala si také některé pikardské obyčeje. I vnitřek domu připomínal úpravu domů v Saint Sauflieu. Uspořádání nábytku, domácí pořádek,

způsob úpravy pokrmů - všechno bylo takové jako doma. To jsem si dobře zapamatoval.
Panu Jeanovi tehdy bylo čtyřiadvacet let. Byl to mladý muž vyššího vzrůstu, hnědých vlasů i hnědého kníru, oči měl tak tmavé, že se zdály černé. Jestli byl po otci Němec, neměl alespoň nic z německé prkennosti, která se tak silně lišila od půvabu jeho způsobů. Jeho upřímná, otevřená, sympatická povaha ho šlechtila. Velice se podobal své matce. Od přírody vážný jako ona, si časem přece jenom přes svou opravdovost zažertoval a byl vždy ochotný a úslužný. Mně se zalíbil na první pohled. Bude-li někdy potřebovat zcela oddaného člověka, najde jej v Natalisovi Delpierrovi!
Dokládám, že mluvil naším jazykem tak dobře, jakoby byl vychován v naší vlasti. Jestli uměl německy? To patrně a velmi dobře. Ale ve skutečnosti byste se ho na to mohli zeptat, jak se na to ptali, už nevím které pruské královny, která obyčejně mluvila francouzsky. A k tomu se ještě zajímalo všechno, co se týkalo Francie. Miloval naše krajany, vyhledával je, přispíval jim. Rád sbíral novinky z naší vlasti a při svých hovorech se zálibou se jimi obíral.
Jinak patřil k průmyslníkům a obchodníkům a jako takový trpíval domýšlivostí úředníků a vojáků, jak trpívají všichni mladí lidé, kteří když se oddali obchodu, nemají styk s vládou.
Jaká škoda, že pan Jean Keller nebyl místo na polovinu Francouzem úplně! Nedivte se mi! Říkám co si“ myslím, co mě napadá, jak to cítím, aniž bych o tom rozumoval. Jestli nejsem Němcům nakloněn, pochází to z toho, že jsem je viděl zblízka, když jsem ležel posádkou na hranicích. Ve vyšších třídách, i když jsou zdvořilí, jak má být každý vůči každému, nápadně se všude jeví jejich domýšlivá povaha, Francouzi však mají zase svoje. Zejména má cesta Německem tohle mínění o nich nezviklala.
Po otcově smrti musel pan Jean přijít domů; studoval tehdy na univerzitě v Gottingen, ale musel se ujmout vedení obchodu. Paní Kellerová v něm našla vzdělaného, čilého a pracovitého pomocníka. Jeho schopnosti ale nepřestávaly pouze na tom. I mimo obchod byl velice vzdělaný, jak mi řekla sestra, protože sám od sebe bych takhle nemohl usoudit. Miloval knihy. Miloval hudbu. Měl hezký hlas, ne tak silný jako já, ale příjemnější. Ostatně, ať každý dělá, jak dovede! Když já například jsem zvolal: „Pochodem vchod!…“ „Zrychlit krok!…“ „Zastavit stát!…“ zvláště na své muže - nikdo si nestěžoval, že by dobře neslyšel!
Vraťme se však k panu Jeanovi! Kdybych měl poslouchat sám sebe, nerozpakoval bych se co nejvíce jej vychválit. Ostatně to uvidíte na jeho skutcích. Musíte však mít na paměti, že po smrti jeho otce veškeré břímě obchodu spočívalo na něm. Musel hodně pracovat, protože věci byly hodně zapleteny. Směřoval pouze k jednomu cíli: aby celou záležitost objasnil a zanechal pak obchodu. Bohužel se zdálo, že proces, který vedl se státem, se tak hned neskončí. Bylo důležité, aby se bedlivě sledovalo, a aby se častěji dojíždělo do Berlína, jestli se nemělo nic zanedbat. Na tomto závisela budoucnost Kellerovy rodiny. Podle všeho byla její práva tak bezpečná, že nemohla prohrát v této při, i když nepřízeň soudců byla dost velká.
Ten den jsme obědvali u společného stolu. Byli jsme jak jedna rodina. Tak se mnou nakládali. Seděl jsem vedle paní Kellerové. Má sestra Irma seděla na svém obvyklém místě, vedle pana Jeana, který zaujímal místo proti mně.
Hovořilo se o mé cestě, o nesnázích, které jsem měl cestou a o poměrech ve vlasti. Vycítil jsem nepokoj paní Kellerové i jejího syna vzhledem k tomu, co se připravovalo, zvláště co se týče vojenských čet, ubírajících se k francouzské hranici, pruských i rakouských čet. Byla obava, že jejich zájmy budou poškozeny na dlouhý čas, jestliže vypukne válka.
Bylo ale lepší, nemluvit o tak smutných věcech hned při prvním obědě. Proto také pan Jean změnil hovor a začal mne vyslýchat.
„A vy jste se už zúčastnil válečných výprav, Natalisi?“ zeptal se mne. „Bojoval jste už v některé bitvě v Americe? Spatřil jste tam markýze de La Fayette, Francouze-hrdinu, který obětoval jmění i život za nezávislost?“
„Ano, pane Jeane.“
„A viděl jste Washingtona?“
„Tak jako vidím vás,“ odpověděl jsem. „Byl to krásný muž - měl veliké nohy i ruce jako obr.“
Patrně tohle mi bylo u amerického generála nejnápadnější.
Potom jsem musel vypravovat o tom, co jsem vědělo bitvě u Yorktownu, a jak hrabě de Rochambeau pěkně nařezal lordu Cornwallisovi.
„A po svém návratu do Francie jste se už nezúčastnili žádné vojenské výpravy?“ zeptal se mne dále pan Jean.
„Ani jediné,“ odpověděl jsem. „Royal Picardie chodila od garnisony ke garnisoně. Byli jsme příliš zaměstnáni…“
„Tomu věřím, Natalisi, a dokonce tak zaměstnáni, že vám nezbyla ani chvilka, abyste o sobě podal zprávy a napsal jediné slovíčko své sestře!“
Při těchto slovech jsem se trochu zarděl. I Irma se zdála být poněkud zmatená. Rozhodl jsem se však krátce. Ostatně nebylo tady nic, za co bych se musel stydět.
„Pane Jeane,“ odpověděl jsem, „když jsem nepsal své sestře, to proto, že jsem mrzákem na obě ruce, jestliže jde o psaní.“
„Vy neumíte psát, Natalisi?“ zeptal se pan Jean. „Ne, ke svému velikému žalu.“
„Ani číst?“
„Také ne! Za mého dětství nebyl v Grattepanche ani v okolí učitel, i kdyby můj otec a matka mohli vynaložit několik sous na mé vzdělání. Později jsem stále žil s teletem na zádech a s puškou na rameni, a na pochodech člověk nemívá kdy, aby se učil. To je příčina, pro kterou jedenatřicetiletý strážmistr neumí číst ani psát!“
„Nu, pak vás to naučíme, Natalisi,“ promluvila paní Kellerová. „Vy, madame?…“
„Ano,“ doložil pan Jean, „má matka, já - všichni se do toho pustíme… Máte dvouměsíční dovolenou, že ano?“
„Ano.“
„A je vaším úmyslem strávit ji zde?“
„Když vám nebudu na obtíž…“

„Vy, Irmin bratr, nám být na obtíž!“ zvolala paní Kellerová. „Drahá paní,“ podotkla Irma, „až vás bratr pozná lépe, nebude mít takové nápady.“
„Budete tady jako doma,“ chopil se slova zase pan Jean.
„Jako doma!… Počkejte, pane Kellere!… Nebyl jsem nikdy jako doma…“
„Nu tak tedy, jako u své sestry, jestli se chcete vyjádřit správněji.
Opakuji vám, zůstaňte zde tak dlouho, jak se vám líbí. A za dva měsíce vaší dovolené beru na sebe, že vás naučím číst. A na psaní dojde později také.“
Nevěděl jsem, jak mám poděkovat.
„Avšak, pane Jeane, vždyť jste po celý dlouhý čas zaujat svými záležitostmi!…“
„Dvě hodiny ráno a dvě hodiny odpoledne vám postačí. Budu vám ukládat úlohy, a vy je vždy vypracujete.“
„Já ti budu pomáhat, Natalisi,“ pravila Irma, „protože já umím trochu číst i psát.“
„Tomu rád věřím,“ dodal pan Jean, „bývala vždy nejlepší žákyní naší matky.“
Co jsem měl odpovědět na tak upřímný návrh?
„Budiž, přijímám pane Jeane, přijímám, paní Kellerová, a jestli neudělám své úkoly pořádně, uložíte mi trest!“
Pan Jean se opět ujal slova:
„Vidíte, milý Natalisi, člověk musí umět číst a psát. Představte si, co všechno nepoznají ubožáci, kteří se nic nenaučili! Jaká tma je v jejich mozku! Jaké prázdno v jejich rozumu! To je právě takové neštěstí, jako by člověku chyběla končetina!
A dále, vždyť byste nemohl ani postoupit v hodnosti! Jste ovšem strážmistrem, což je už hezké, ale jak byste se dostal výš? Jak byste se stal důstojníkem? Zůstal byste tím, čím jste, a nevzdělanost vás nesmí zadržet v postupu!“
„To by nebyla nevzdělanost, která by mi byla překážkou v postupu, pane Jeane,“ odpověděl jsem mu, „to by byly předpisy. My muži z prostého lidu nesmíme postoupit výše než na hodnost rotmistra.“
„Až dosud, možná, Natalisi. Ale revoluce z roku 1789 prohlásila ve Francii rovnost stavů a odstraní rovněž staré předsudky. U vás jsou si nyní všichni rovni. Vyrovnejte se také těm, kteří mají vzdělání, abyste dospěl nejvyššího stupně, kterého na vojně při náležitém vzdělání lze dosáhnout. Rovnost! Tohle slovo Německo dosud nezná! No tak, ujednáno?“
„Ujednáno, pane Jeane.“
„Tedy, začněme hned dnes, a za týden budete u posledního písmene abecedy. Oběd je ale u konce. Projděme se trochu! Po návratu se dáme do práce!“
Takovým způsobem jsem se začal v Kellerově domě učit číst. Můžete si představit hodnější lidi?

V. KAPITOLA
Nepříjemnost na procházce

Vykonali jsme pěknou procházku, pan Jean a já, po silnici, která vystupuje k Hagelbergu na pruské straně. Více jsme povídali, než jsme se dívali. Celkem zde nebylo nic zvláštního k vidění.
Čeho jsem si pak zvláště všimnul, bylo to, že si mne lidé nápadně prohlíželi. To však nebylo nic divného. Nový obličej v malém městě bývá hotovou událostí.
Všiml jsem si také toho, že pan Keller se těšil všeobecné vážnosti. Mezi těmi, které jsme potkávali, jich bylo velmi málo, kteří by neznali Kellerovu rodinu. Proto následovalo stálé smekání, které jsem měl za povinnost stejně zdvořile splácet, ačkoliv nenáleželo mně osobně. Nesměl jsem se nijak prohřešit proti staré francouzské zdvořilosti.
O čem se mnou pan Jean hovořil při této procházce? Aj, o tom, co zajímá jeho rodinu, zvláště o tom nešťastném procesu, se kterým to nechtělo vzít konec.
Vypravoval mi celou záležitost dopodrobna. Smluvené dodávky byly odvedeny v určených lhůtách. Pan Keller, který byl Prušák, dodržel podmínky, učiněné ve smluvní listině, plnou měrou, a odměnu, kterou poctivě a po právu dostal, měl obdržet bez odporu. Skutečně, jestli někdy některý proces zasluhoval výhru, byl to tento. Za těchto okolností si státní jednatelé počínali jako darebáci.
„Ale počkejte! Tihle státní jednatelé nejsou soudci! Ti vám zajisté učiní podle zákona, a nemohu si ani představit, že byste mohl prohrát…“
„Proces se může prohrát vždy, i nejlepší! Jestli se k tomu přidruží zlá vůle, jestli pak mohu doufat, že se mi dostaví spravedlnost? Viděl jsem soudce, mám je ještě před očima, a cítím dobře, že jsou zaujati proti rodině, která je jaksi ještě připoutána k Francii, zejména nyní, kdy mezi oběma zeměmi se poměry přiostřily. Před patnácti měsíci, když zemřel otec, nikdo by nepochybovalo spravedlnosti naší pře. Nyní však nevím, co si o tom mám myslet. Jestli bychom tento proces prohráli, byl by konec s celým naším jměním!… Sotva by nám zbylo na živobytí!“
„To se nestane!“ zvolal jsem.
„Je zapotřebí se obávat všeho, Natalisi! Ó, ne pro mne,“ dodal pan Jean. „Jsem mladý a umím pracovat. Ale má matka!… Srdce se mi svírá při pomyšlení, že by snad po celá léta, než bych se mohl řádně o ni postarat, trpěla nedostatkem!“
„Ta dobrá paní Kellerová! Sestra mi ji tolik chválila!… Máte ji zajisté velice rád?…“
„Jestli ji mám rád!“
Pan Jean chvíli mlčel. Potom se zase ujal slova:
„Nebýt tohoto procesu, Natalisi, tak bych už zpeněžil náš majetek, a protože matka nemá jiné přání, než aby se vrátila do Francie, své vlasti, na kterou nemohla za pětadvacet let své nepřítomnosti zapomenout, tak bych naše záležitosti uspořádal za několik měsíců!“

„Nemohla by však paní Kellerová opustit Německo, ať už proces vyhrajete nebo prohrajete?“
„Ach, Natalisi, jak by bylo žalostné vrátit se do rodného kraje, do té Pikardie, kterou tak miluje, a kdyby tam nenalezla skrovný blahobyt, na který si zvykla! Budu pracovat - o tom se nedá pochybovat - s tím větší odvahou, že budu pracovat pro ni! Jestli budu mít úspěch? Kdo co může vědět, jmenovitě v těch zmatcích, které předvídám a jimiž bude obchod tolik trpět!“
Když jsem slyšel pana Jeana takto mluvit, byl jsem hluboce dojat a ani jsem se nesnažil tento dojem utajit. Několikrát se chytil mé ruky. Stisknul jsem mu ji stejně upřímně, a on zajisté pochopil vše, co jsem pociťoval. Ach, co bych neudělal, abych ušetřil žal syna a matky!
Zastavoval se pak v řeči a zadíval se upřeným zrakem do neurčita, jako člověk, který zírá do budoucnosti.
„Natalisi!“ řekl mi potom se zvláštním tónem, „všimnul jste si, jak špatně bývají záležitosti ve světě občas uspořádány? Moje matka se sňatkem stala Němkou, a já bych zůstal Němcem, i kdybych si vzal za manželku Francouzku!“
To byla jediná narážka na úmysl, o kterém se mi ráno Irma zmínila několika slovy. Protože ale pan Jean se o věci dále nezmiňoval, soudil jsem, že na něho nesmím sám naléhat. Člověk nesmí zneužívat důvěru osob, které nám dávají najevo své přátelství. Jestli by se panu Kellerovi zachtělo o tom mluvit podrobněji, nalezne u mne vždy otevřený sluch i jazyk připravený, aby mu blahopřál.
Kráčeli jsme dále. Mluvilo se o tom i jiném a jmenovitě o tom, co se týkalo mne. Musel jsem mu ještě vypravovat několik událostí ze své americké výpravy. Pan Jean shledával velmi krásné to, že Francie poskytla pomoc Američanům, když dobývali svobodu. Záviděl osud našim velikým i malým krajanům, jejichž jmění i život zasvětili této spravedlivé věci. Samozřejmě, kdyby se ocitnul v poměrech, aby to mohl učinit, neváhal by. Dal by se odvést k pluku hraběte de Rochambeau. Zúčastnil by se bitvy u Yorktownu, aby vyprostil Ameriku z anglické nadvlády.
A už ze způsobu, kterým tato slova pronášel, z chvějícího se hlasu, z jeho přízvuku, který mi pronikal až k srdci, j sem mohl poznat, že pan Jean by svou povinnost vykonal znamenitě. Ale člověk bývá zřídka pánem svého života. Kolik velikých věcí by mohl mnohý vykonat a nevykonal je! To je ale už osud, a je nutné vše přijímat tak, jak to přichází.
Vraceli jsme se pak k Belzigu, sestupujíce po silnici. První domy se bělaly ve slunečních paprscích. Jejich červené střechy, velice zřetelné mezi stromy, vynikaly jako květy uprostřed zeleně. Nebyli jsme již více vzdáleni, než co by puška dostřelila, když pan Jean opět promluvil:
„Dnes večer po večeři musím učinit s matkou návštěvu.“ „Nijak se kvůli mně nezdržujte!“ odpověděl jsem. „Zůstanu doma se sestrou Irmou.“
„Ne, Natalisi, právě naopak vás prosím, abyste šel s námi.“ „Jak je vám libo!“
„Jsou to vaši krajané, pan a slečna de Lauranay, kteří už dávno bydlí v Belzigu. Bude jim velmi milé, jestli se s vámi seznámí, protože přicházíte z jejich vlasti, a já sám si tohle seznámení přeji.“
„Stane se podle vašeho přání!“ odpověděl jsem na to.
Pochopil jsem, že pan Jean mě chtěl uvést do tajemství své rodiny. Ale, pomyslel jsem si sám pro sebe, jestli nebude tento sňatek jen překážkou záměru vrátit se do Francie? Jestli se tím neutvoří pouto, kterým paní Kellerová a její syn budou pevně připjati k této zemi jestliže se zde usadí pan de Lauranay a jeho dcera, aniž by pomýšleli na návrat? O tom jsem ale měl brzy nabýt úplnou jistotu. Jen trpělivost! Není třeba mlít rychleji než mlýn, nebo se semele špatná mouka.
Dospěli jsme k prvním domům v Belzigu. Už pan Jean zamířil do hlavní ulice, když jsem náhle uslyšel bubnování.
Tehdy byl v Belzigu Leibův pěší pluk, jehož velitelem byl plukovník von Grawert. Zjistil jsem později, že ten pluk tam ležel posádkou už asi pět nebo šest měsíců. Bylo pravděpodobné, že při stálém pohybu čet, který se soustřeďoval na západ Německa, se brzy připojí k hlavní pruské armádě.
Voják se vždy rád dívá na jiné vojáky, i když jsou cizinci. Snaží se vyzkoumat, co je li nich dobrého - i špatného: Je to věcí zaměstnání. Od posledního knoflíku na kamaších, až po pera na klobouku zkoumá jejich stejnokroj a pozoruje, jak defilují. To je vždy zajímavé. Zastavil jsem se tedy. Pan Jean se zastavil také.
Bubeníci bubnovali pochod nepřetržitého rytmu, pruského původu. Za nimi čtyři setniny Leibova pluku kráčely pochodem. Nebyl to ovšem odchod vojska, ale pouze vojenská vycházka.“
Pan Jean a Já jsme se postavili u cesty, abychom nepřekáželi. Bubeníci už přišli téměř až k nám, když jsem náhle ucítil, jak pan Jean mě živě uchopil za rameno; jakoby mě. chtěl přinutit k tomu, abych zůstal na místě.
Podíval jsem se na něho.
„Co se děje?“ zeptal jsem se ho.
„Nic!“
Pan Jean nejprve zbledl. Nyní mu krev vstoupla do tváří.
Řekli byste, že tady stojí jako by do něho udeřil blesk - čili jako vrtohlavý, jak se říkává u nás. Pak jeho zrak nabyl pevnosti a určitě by ho před nikým nesklopil.
V čele první setniny, po levé straně kráčel poručík - právě u strany, kterou jsme zaujali na ulici.
Byl jedním z těch německých důstojníků, kterých bylo tehdy tolik vidět a lze je spatřit až dosud. Byl to dost hezký muž s rusými vlasy, oči měly barvu anglické modře, chladné a necitelné, vychloubavého vzezření. Klátil sebou po způsobu hejsků. Přes všechnu jeho snahu, aby vyhlížel jako elegán, postihli jste jeho neohrabanost. Na mne samého ten „krasavec“ učinil nepříznivý dojem, dokonce jsem k němu pocítil odpor.
Nebylo pochybnosti, že stejný cit vnukal panu Jeanovi - možná, že i víc, než odpor. Kromě toho jsem si povšiml, že ani důstojník navzájem nechoval asi lepší city. Pohled, který upřel na pana Jeana, nebyl nijak příznivý.
Oba muži byli od sebe vzdáleni pouze několik kroků, když se na sebe zadívali. Mladý důstojník úmyslně učinil pohrdavý pohyb rameny v okamžiku, když kráčel kolem. Ruka pana Jeana v náhlém návalu hněvu prudce stiskla mou ruku. Chvíli se mi zdálo, že se na důstojníka vrhne - ale přece se ovládl.
Mezi oběma muži patrně byla hluboká nenávist, jejíž příčinu jsem tehdy ještě neznal, která mi ale brzy měla být

vysvětlena.
Potom nás setnina minula, a prapor zašel u zatáčky ulice.
Pan Jean nepronesl ani slovo. Díval se, jak se vojáci vzdalují. Zdálo se, jako by byl na tom místě k půdě přibit. Zůstal na místě, až bubnování doznělo.
Potom se obrátil ke mně a promluvil:
„A nyní, Natalisi, do školy!“
A vrátili jsme se k paní Kellerové.
VI. KAPITOLA
De Lauranayova rodina

Měl jsem dobrého učitele. Jestli mu jen budu ke cti? To jsem ovšem nevěděl. Začít se učit číst v jedenatřiceti letech, není tak snadné. Je nutné mít dětský mozek - měkký vosk, do kterého se každý dojem vrývá, aniž je zapotřebí jej zvláště podporovat. A můj mozek byl už tak tvrdý, jako lebka, která jej pokrývala.
Pustil jsem se však odhodlaně do díla a začal jsem se rychle učit. V první hodině můj mozek pojal všechny samohlásky. Pan Jean dával najevo trpělivost, za kterou jsem mu byl vděčný. Aby tato písmena v mé paměti lépe upevnil, dal mi je také psát kamínkem, desetkrát, dvacetkrát, stokrát za sebou. Takhle bych se naučil číst a psát zároveň. Tento postup doporučuji starým žákům mého věku.
Nechyběla mi horlivost a pozornost. Tvrdošíjně bych u své abecedy setrval až do samého večera, kdyby kolem sedmé hodiny nepřišla služebná oznámit, že nás čeká večeře. Zašel jsem do svého pokojíku, ležícího vedle pokoje mé sestry, umyl jsem si ruce a vstoupil jsem do jídelny.
Večeře trvala asi půl hodiny. Protože k panu de Lauranay jsme měli jít až později, požádal jsem o dovolení, abych mohl počkat venku. To mi bylo dovoleno. Na prahu dveří jsem se oddal rozkoši kouření, tedy vykouřil jsem dýmku míru, jak říkáme my, Pikarďané.
Potom jsem se vrátil. Paní Kellerová a její syn byli už připraveni. Irma, která měla doma co dělat, s námi nešla. Vyšli jsme všichni tři: paní Kellerová mě vyzvala, abych ji podal ruku. Učinil jsem tak asi dost nemotorně. Na tom ale nesejde - byl j sem hrdý tím, že jsem cítil, jak se tato výtečná dáma o mne opírá. Čest i štěstí zároveň.
Nekráčeli daleko. Pan de Lauranay bydlel v horní části ulice. Pobýval v hezkém domě, natřeném čerstvou barvou, půvabného zevnějšku, vpředu se záhonem květin a dvěma mohutnými buky vzadu s rozsáhlou zahradou s trávníkem a stinným loubím. Toto obydlí prozrazovalo blahobyt jeho majitele. Pan de Lauranay byl také skutečně dost zámožný.
Ve chvíli, kdy jsme vstupovali do domu, paní Kellerová mi oznámila, že slečna de Lauranay není dcerou pana de Lauranay, ale jeho vnučkou. Nebyl jsem pak překvapen rozdílem jejich věku.
Panu de Lauranay bylo tehdy sedmdesát let. Byl to muž vysoké postavy, jehož stáří nedovedlo shrbit. Jeho vlasy, spíše šedé než bílé, vroubily krásný a ušlechtilý obličej. Jeho oči se na vás dívaly dobrotivě. Ze všech jeho způsobů jste poznávali ušlechtilého muže. Už jeho způsob řeči vás získával prvním rázem.
Předložka „de“ u jména pana de Lauranay, která není nijak spojena s žádným titulem, pouze dokazovala, že patřil ke třídě, nacházející se mezi šlechtou a měšťanstvem, která nepohrdla průmyslem nebo obchodem - k čemuž jí lze pouze blahopřát. Jestliže se pan de Lauranay nezúčastnil obchodu osobně, učinil to před ním jeho děd a otec. Nesluší se však, vyčítat mu to, protože při svém narození nalezl jmění, získané jeho předky.
Rodina de Lauranay byla lotrinského původu, protestantského náboženství, právě tak jako Kellerova rodina. Jestli však její předkové byli po odvolání Nantského ediktu přinuceni opustit francouzskou půdu, nestalo se tak s úmyslem zůstat trvale v cizině. Proto se také vrátili do vlasti, jakmile to připustil návrat volnějšího smýšlení a od té doby Francii už nikdy neopustili.
Jestli pan de Lauranay pobýval v Belzigu, bylo to proto, že zdědil v tomto koutku Pruska po svém strýci dost krásný majetek, který museli spravovat. Nepochybně by jej nejraději prodal a vrátil se do Lotrinska. Nešťastnou náhodou se k tomu nenaskytla vhodná příležitost. Pan Keller - otec pana Jeana - pověřený panem de Lauranay, aby tento úkol provedl, nalezl pouze kupce, kteří nabízeli příliš málo, protože peníze v Německu nedostávali. Než by se tedy pan de Lauranay svého majetku za tak nepříznivých okolností zbavil, raději se odhodlal jej podržet.
Obchodními styky mezi oběma rodinami se brzy mezi nimi utvrdil přátelský poměr. To trvalo už dvacet let. Ani jediný mráček nezakalil za ten čas důvěrné přátelství, založené na podobnosti snah i obyčejů.
Pan de Lauranay ovdověl jako mladý muž a už se neoženil. Měl jediného syna, kterého Kellerové téměř neznali. Tento syn, který se oženil ve Francii, přišel do Belzigu pouze jednou, dvakrát. Zato jej rok co rok navštěvoval jeho otec - protože návštěvy poskytovaly panu de Lauranayovi takovou radost, že mohl strávit několik měsíců ve vlasti.
Syn pana de Lauranay měl jediné dítě, jehož narození stálo matku život. Také on sám, touto ztrátou velmi dotčen, zakrátko zemřel. Jeho dceruška ho sotva znala, protože jí bylo teprve pět let, když osiřela. Z celé rodiny jí proto zbýval jenom děd.
Ten své povinnosti pečlivě plnil. Dojel si do Francie pro děvčátko, přivezl je do Německa a zcela se oddal jeho vychování. Řekněme hned předem, že v této příčině dostal vydatnou pomoc od paní Kellerové, která si děvčátko velice oblíbila a pečovala o ně jako matka. Nemusím dokazovat, jestli panu de Lauranay přišlo vhod, mohl-li spoléhat na přátelskou oddanost takové ženy, jako byla paní Kellerová.
Má sestra Irma podporovala i v této věci svou paní ze srdce ráda - tomu můžete věřit. Kolikrát jí asi maličká vyskočila na klín a usnula v jejich loktech - což se dělo nejen s dědovým souhlasem, ale i s jeho vroucí vděčností. Zkrátka, z děvčátka se stala rozkošná mladá dívka, na kterou jsem se právě zadíval ovšem velmi způsobně, abych jí nijak nepřiváděl do rozpaků.
Slečna de Lauranay se narodila r. 1772. Bylo jí tedy dvacet let. Na ženu byla dosti vysokého vzrůstu, rusých

kadeřavých vlasů, tmavomodrých očí, půvabných rysů, chování plné roztomilosti a nenucenosti, nepodobala se vůbec žádné z těch dívek a žen, které jsem měl příležitost spatřit v Belzigu. Obdivoval jsem se jejím čestným a spanilým způsobům, ne vážnějším, než je zapotřebí a jejímu šťastnému výrazu. Měla i umělecké nadání, připravující příjemné chvíle jí samé i ostatním. Hrála pěkně na klavír, ačkoliv sama tvrdila, že toho moc neumí. Ale takovému strážmistrovi, jako jsem byl já, se zdála být umělkyní první třídy. Malovala také na papírových plochách pěkné kytice.
Nebude proto nikomu divné, že se pan Jean Keller zamiloval do této dívky, že si i slečna de Lauranay všimla všeho, co bylo dobrého a milování hodného u tohoto mladého muže, a že obě rodiny hleděly s radostí na to, jak důvěrné přátelství obou dětí, vychovávaných vedle sebe, se ponenáhlu mění v něžnější cit. Mladí lidé se k sobě hodili, uměli se ocenit. A jestli sňatek nebyl dosud uskutečněn, byla jeho příčinou okolnost, že pan Jean byl plný ohledů - což snadno pochopí všichni ti, kteří mají ušlechtilé srdce.
Nesmíme zapomenout, že postavení Kellerů bylo stále velmi ohroženo. Proto by si pan Jean přál, aby proces, na kterém závisela jeho budoucnost, byl ukončen před sňatkem. Kdyby jej vyhrál, bylo by jeho postavení zabezpečeno. Mohli by připravit slečně de Lauranay jakýsi blahobyt. Jestliže by proces prohrál, neměl by pak zhola nic. Ovšem, slečna Marta byla bohatá a měla ještě naději na značné dědictví po dědovi. Ale panu Jeanovi bylo proti mysli, že by měl dostat část tohoto bohatství bez vlastní zásluhy. Podle mého názoru mu bylo takové cítění pouze ke cti.
Ale okolnosti se staly tak naléhavými, že pan Jean nemohl nadlouho už otálet s určitým rozhodnutím. Rodinné zájmy v tomto manželství splývaly, byla zde shodnost náboženství i původu - alespoň v minulosti. Jestliže se mladí manželé usadí trvale ve Francii, proč by děti vzešlé z tohoto manželství nemohly nabýt také příslušnost v této zemi? Všechno to se mohlo stát.
Bylo tedy nutné se rozhodnout, a to bez odkladu, tím spíše, že tento stav věcí mohl jakýmsi způsobem podporovat sokovu vytrvalost.
Nikoliv, že by pan Jean měl nějakou příčinu, být žárlivý! A jak by jím mohl být, když z jeho strany bylo potřeba pouze jediné slovíčko, aby se slečna de Lauranay stala jeho manželkou?
Když ale nepociťoval žárlivost, zmítala jím hluboká a to zcela přirozená nenávist vůči tomu mladému důstojníkovi, kterého jsme potkali s Leibovým plukem při své procházce na ulici v Belzigu.
A skutečně poručík Franz von Grawert si slečny de Lauranay všímal už několik měsíců. Patříce k bohaté a vlivné rodině, nepochyboval ani dost málo, že se bude cítit poctěna jeho pozorností a nadbíháním.
Z té příčiny pronásledoval slečnu Martu svou přívětivostí. Chodil za ní po ulicích s takovou tvrdošíjností, že se už rozpakovala vyjít ven, aby jí unikla.
Pan Jean o tom věděl. Už několikrát byl odhodlán přivést k rozumu toho dotěravce, který ve společnosti v Belzigu nosil nos vysoko. Ale úvaha, že by se jméno slečny Marty dostalo zároveň na pranýř, jej vždy ještě včas zadržela. Až by byla jeho manželkou a důstojník by ji dále pronásledoval, pak by se s ním ovšem utkal a vykázal jej do příslušných mezí. Do té doby se však slušelo, aby si jeho přílišné pozornosti, slečně dávané najevo, vůbec nevšímal. Bylo lepší vyhnout se střetnutí, při kterém by dobré jméno mladé dívky mohlo trpět.
Ale asi před třemi nedělemi poručík Franz von Grawert požádal zcela obřadně o ruku slečny Marty. Jeho otec-plukovník, učinil panu de Lauranay návštěvu. Podrobně mu vykládalo svém bohatství, urozenosti i krásné budoucnosti, která jeho syna očekávala. Byl to člověk drsný, zvyklý vojensky velet - rozumíte, co to znamená - nepřipouštějící váhání ani zamítnutí, zkrátka nadutý Prušák od kolečka ostruh až po špičku chocholu.
Pan de Lauranay poděkoval plukovníkovi von Grawert a řekl, že se cítí poctěn jeho nabídnutím; že však dřívější závazky činí tento sňatek nemožným.
Plukovník zdvořile z domu vyvedený se vzdálil, velice rozmrzen svým nezdarem. Poručík Franz jím byl velice pobouřen. Bylo mu dobře povědomé, že Jean Keller, zrovna tak Němec jako on sám byl v domě pana de Lauranay přijat a poctěn jménem, kterého se mu nedostalo. To byla příčina jeho nenávisti a touhy po pomstě, která patrně čekala pouze na příležitost, aby mohla vyjít najevo skutkem.
Mladý důstojník, pouze žárlivostí nebo hněvem, však nepřestával vyhledávat slečnu Martu. Proto také od toho dne se mladá dívka rozhodla, že už nevyjde na ulici sama, jak německé zvyky připouštějí, ani s dědem, ani s paní Kellerovou, ani s mojí sestrou.
Tohle všechno jsem se dozvěděl až později. Sám jsem vám to však raději řekl napřed.
Co se týče přivítání, kterého se mi dostalo v rodině pana de Lauranay, bylo by nemožné, přát si lepší.
„Bratr mé drahé Irmy patří k našim přátelům, a já jsem šťastná, že mu mohu stisknout ruku," řekla slečna Marta.
A uvěřili byste, že j sem nedovedl odpovědět? Skutečně, jestli jsem někdy byl hloupý, pak to bylo toho večera. A jak milostně mi podala ručku! Nesmějte se! Vždyť jsem byl pouhým, ubohým strážmistrem!
Potom jsme se odebrali do zahrady a procházeli jsme se. Při rozhovoru jsem se trochu vzpamatoval. Mluvilo se o Francii. Pan de Lauranay se mne ptal na události, které se chystaly. Zdálo se, jakoby se obával, aby věci neměly takovou povahu, že by jimi mohlo jeho krajanům usazeným v Německu, vzejít mnoho nepříjemností. Ptal se, jestli by nebylo lepší, opustit Belzig a trvale se usadit v rodném kraji, v Lotrinsku.
„Chtěl byste odcestovat?" zeptal se pan Keller živě.
„Obávám se, drahý Jeane, abychom k tomu nebyli přinuceni," odpověděl pan de Lauranay.
„A nechtěli bychom se stěhovat sami," podotkla slečna Marta. „Jak dlouho trvá vaše dovolená, pane Delpierre?"
„Dva měsíce, slečno!" odpověděl jsem.
„Nu, drahý Jeane," pokračovala, „copak se pan Delpierre nezúčastní před svým odchodem naší svatby?"
„Ano… Marto… ano!"
Pan Jean nevěděl, co odpovědět. Jeho rozum se vzpíral jeho srdci. „Slečno," promluvil jsem já, „byl bych skutečně velmi šťastný…" „Drahý Jeane!" chopila se opět slova, jdouce k němu, „neposkytneme toto štěstí panu Delpierrovi?"

„Ano, drahá Marto!…“ odvětil pan Jean, který nebyl schopen jiného slova. Mně se to ale zdálo být dostatečné.
V okamžiku, kdy jsme šli domů, protože už bylo pozdě, promluvila paní Kellerová, a v hlubokém pohnutí líbala slečnu: „Dcero má! Budeš šťastná!… On je tě hoden!“
„Vím to, protože je vaším synem!“ odpověděla slečna Marta. Vrátili jsme se domů. Irma nás očekávala. Paní Kellerová jí řekla, že už nezbývá než určit den sňatku.
Potom jsme šli spát. Jestli jsem měl někdy výbornou noc, bylo to tentokrát, kdy jsem byl celý nadšený přijetím, jaké se mi dostalo v Kellerově domě. Spal jsem znamenitě, navzdory samohláskám abecedy, které mě ve snu pronásledovaly.

VII. KAPITOLA
Výslech

Nazítří jsme se probudili velmi pozdě. Určitě už bylo alespoň sedm hodin. Rychle jsem se oblékl, abych „udělal svou úlohu“, totiž zopakovat si samohlásky, než dojde na souhlásky.
Když jsem právě sestupoval po posledních schodech, potkal jsem svou sestru Irmu, která šla nahoru.
„Šla jsem tě probudit,“ říkala mi.
„Ano, spal jsem až do bílého dne a opozdil jsem se!“
„Ne, Natalisi, je teprve sedm hodin. Ale někdo se po tobě shání.“ „Kdo?“
„Nějaký úřední zřízenec.“
„Úřední zřízenec? Hrome! Nemám rád takové návštěvníky! Co mi asi chce?“
Zdálo se, že ani má sestra nebyla tou návštěvou valně potěšena. Hned potom se objevil i pan Jean.
„Je to policejní zřízenec,“ řekl mi. „ Dejte si pozor, Natalisi, abyste neřekl nic, co by vám mohlo ublížit!“
„To by tak scházelo, aby věděl, že jsem voják!“ podotknul jsem.
„To je nepravděpodobné!… Přišel jste do Belzigu na návštěvu své sestry - a kvůli ničemu jinému!“
To byla ostatně pravda, a slíbil jsem si v duchu, že budu svrchovaně opatrný.
Vystoupil jsem na práh dveří. Tam jsem spatřil policejního zřízence. Byl to ošklivý člověk, celý zkroucený a zkřivený, s nohama jako jezevčík, s výrazem namotaného opilce.
Pan Jean se ho německy zeptal, co si přeje.
„Máte tady nějakého cestujícího, který včera přijel do Belzigu?“ „Ano. A co dál?“
„Správce policie mu vzkazuje, aby se hned dostavil do jeho kanceláře.“
„Dobrá. Přijde.“
Pan Jean mi přeložil tento kratičký rozhovor. Nebylo to pouhé pozvání, byl to přímo rozkaz, který jsem dostal. Bylo tedy nutné uposlechnout.
Rozkročené nohy zmizely. Byl jsem tomu rád. Byla by pro mne hanba jít ulicemi města s tímto nevzhledným člověkem. Vždyť mi řeknou, kde bydlí policejní správce, a já pak už jeho dům najdu.
„Jaký je to člověk?“ zeptal jsem se pana Jeana.
„Je to dost chytrý člověk. Nesmíte mu důvěřovat, Natalisi. Jmenuje se Kalkreuth. Tento Kalkreuth nám odedávna působil samé nepříjemnosti, protože zjišťuje, že se příliš zabýváme Francií. Proto se mu také vyhýbáme, jak dobře ví. Nedivil bych se, kdyby nás chtěl zaplést do nějaké mrzuté věci. Dejte si proto dobrý pozor na svá slova!“
„Nepůjdete se mnou do jeho kanceláře, pane Jeane?“ zeptal jsem se. „Kalkreuth pro mne nevzkázal, a je tedy pravděpodobné, že by mne nerad viděl.“
„Drmolí trochu francouzsky?“
„Mluví francouzsky dokonale. Nezapomínejte ale, Natalisi, před každou odpovědí všechno dobře uvážit, a neříkat Kalkreuthovi nic jiného, než co je právě zapotřebí!“
„Nebojte se, pane Jeane!“
Označili mi bydliště řečeného Kalkreutha. Měl jsem k jeho domu pouze několik set kroků, proto jsem tam byl za okamžik.
Policejní zřízenec stál u dveří a zavedl mě hned do úřadovny. Zdálo se, že policejní správce mě chtěl uvítat úsměvem, protože jeho rty se rozšklebily od ucha k uchu. Potom mě vybídl, abych se posadil, posunkem, který podle jeho mínění nemohl být ani půvabnějším.
Zároveň se probíral dále v listinách rozložených na stole. Této chvíle jsem využil, abych si svého Kalkreutha prohlédl. Byl to veliký čahoun, oblečený v kabátě s dlouhými rukávy, vysoký pět stop osm palců, náramně vytáhlých prsou, kterým se u nás říká patnáctižeberní, hubený a vychrtlý - a ty jeho nohy! Jaká to byla délka! Jeho tváře byly jako z pergamenu, na pohled stále špinavé, i když byly umyty, široká ústa, žlutavé zuby, nos na konci rozplesklý, vráscité spánky, malá očka v otvorech jako nebozezem vyvrtaných, světlé body pod hustým obočím - zkrátka: obličej na pět facek. Byl jsem upozorněn, abych mu nedůvěřoval - doporučení je zcela zbytečné. Nedůvěra se dostavovala sama od sebe, jakmile se člověk ocitl v jeho přítomnosti.
Jakmile Kalkreuth zpřevracel papíry, pozdvihl nos a zahájil výslech velmi zřetelnou francouzštinou. Aby mi ale zbyla chvíle na uvážení odpovědi, dělal jsem jako bych mu hned nerozuměl. Musel proto každou větu opakovat.
Celkem byly dány při výslechu otázky a odpovědi, jak následují: „Jmenujete se?“
„Natalis Delpierre.“
„Francouz?“
„Francouz.“
„Čím se zabýváte?“
„Jsem jarmarečník.“

„Jarmarečník?… Vysvětlete to podrobněji!… Nerozumím tomu zcela jasně.“
„Nu… chodím po výročních i týdenních trzích, abych kupoval… a prodával!… Tedy, jsem jarmarečník!“
„Přišel jste do Belzigu?“
„Patrně.“
„Za jakým účelem?“
„Navštívit svou sestru, Irmu Delpierrovou, kterou jsem neviděl už třináct let.“
„Vaše sestra je ta Francouzka, která je ve službě Kellerovy rodiny?“ „Ano.“
Potom nastala ve výslechu kratička přestávka.
„Nemá tedy vaše cesta do Německa žádný jiný účel?“ pokračoval pak Kalkreuth.
„Nemá.“
„A jak se chcete vrátit?“
„Půjdu stejnou cestou, po které jsem přišel.“
„A máte pravdu! V které době se asi chcete vrátit?“
„Až uznám za vhodné. Nemyslím, že by cizinec nesměl přijít a odejít z Pruska, kdy se mu zachce!“
„Možná!“
Kalkreuth se po těchto slovech na mne zadíval bystřeji. Mé odpovědi se mu asi zdály být trochu rozhodnější, než se slušelo. To však bylo pouze zablesknutí, a hrom ještě nezaburácel.
„Jen počkej!“ řekl jsem sám k sobě. „Ta šelma má tvář zlomyslníka, který by si přál mě přistihnout. Nyní si musím dát na sebe dobrý pozor!“
Kalkreuth v následujícím okamžiku opět zahájil svůj výslech nasládlým hlasem.
„Kolik dní jste potřeboval, abyste došel z Francie do Pruska?“ „Devět.“
„A jakou cestou jste šel?“
„Nejkratší a zároveň nejlepší.“
„Mohl bych se dozvědět podrobně, kudy jste šel?“
„Pane,“ zeptal jsem se, „na co jsou - prosím - všechny tyto otázky?“ „Pane Delpierre,“ prohlásil Kalkreuth suše, po prusku, „máme zvyk vyslýchat cizince, kteří nás navštíví. Je to policejní formalita, a vy nemáte - nepochybně - v úmyslu, abyste se jí vymkl?“
„Dobře! Šel jsem po nizozemské, brabantské, vestfálské, lucemburské, saské… hranici.“
„Šel jste tedy patrně velikou oklikou?…“
„Proč?“
„Protože jste dorazil do Belzigu po durynských cestách.“ „Tomu je skutečně tak.“
Poznal jsem, že tento zvědavec měl už v duchu načrtnutý postup otázek. Nesměl jsem se tedy nechat přistihnout.
„Mohl byste mi říci, na kterém místě jste překročil francouzskou hranici?“ zeptal se mne.
„V Tournay.“
„To je divné.“
„Proč by to bylo divné?“
„Protože o vás přišla zpráva, že jste šel po silnici od Zerbstu.“ „To se dá vysvětlit zatáčkou silnice.“
Byl jsem patrně špehován a to nepochybně krčmářem ze „Zavadilky“. Pamatujete si, že ten člověk mě viděl přicházet, mezitím co mě na silnici očekávala má sestra. Bylo jasné, že mě chtěl Kalkreuth zaplést, aby získal zprávy o Francii. Dal jsem si proto ještě větší pozor.
Pokračoval:
„Nepotkal jste tedy ze strany Thionville Němce?“
„Ne.“
„Nevíte také nic o generálu Dumouriezovi?“ „Neznám ho.“
„Nevíte také nic o pohybu francouzských vojsk, soustředěných na hranicích?“
„Nic!“
Po této odpovědi se Kalkreuthův obličej náhle změnil, a jeho hlas nabyl velitelského rázu.
„Dejte si pozor, pane Delpierre!“ řekl.
„A na co?“ zeptal jsem se.
„Nynější doba není příznivá cizincům, zejména jestliže jsou to Francouzi, aby cestovali po Německu, a nemáme rádi, jestli se někdo přijde podívat, co se tady děje!…“
„Ale nemrzelo by vás zjistit, co se děje u jiných! Nejsem vyzvědač, pane!“
„Přeji si to ve vašem vlastním zájmu,“ pokračoval Kalkreuth hrozebným tónem. „Dám si na vás pozor. Jste Francouz. Učinil jste už návštěvu ve francouzském domě - v domě pana de Lauranay. Ubyto val jste se v Kellerově rodině, která si zachovala náklonnost k Francii. V poměrech, ve kterých žijeme, není třeba více, abyste se stal podezřelým.“
„Copak mi nebylo dovoleno, abych přišel do Belzigu?“
„To zajisté.“
„Copak mezi Německem a Francií vypukla válka?“
„Ještě ne. - Zdá se, pane Delpierre, že máte dobré oči?“ „Výborné.“
„Proto vám ukládám, abyste je příliš neužíval.“
„Proč?“
„Protože vidíme, když se díváme a když vidíme, octneme se v pokušení vypravovat, co jsme viděli!“
„Opakuji vám, pane, podruhé, že nejsem vyzvědač!“
„A já vám říkám podruhé, že si to přeji, sice…“

„Sice?…“
„Bych byl nucen dát vás odvést na hranice, ledaže by…“
„No?“
„Ledaže by bylo vhodnější, aby vám byla ušetřena námaha dlouhé cesty, opatřit vám byt a stravu po delší nebo kratší dobu!“
Po těchto slovech mi Kalkreuth naznačil posunkem, že mohu jít. Tentokrát ale jeho paže nebyla zakončena otevřenou dlaní, ale sevřenou pěstí.
Nemaje už chuť přetvařovat se dále v úřadovně policejního velitele, učinil jsem pohyb „Čelem vzad!“ snad trochu příliš vojenským obratem, který prozrazoval mé povolání. Možná, že si toho ten chlap všiml.
Potom jsem se vrátil do domu paní Kellerové. Byl jsem nyní upozorněn. Policie mne nespustí z očí.
Pan Jean mne očekával. Vypravoval jsem mu podrobně, co bylo řečeno mezi panem Kalkreuthem a mnou, jenž jsem byl nyní přímo ohrožen.
„To mne nijak nepřekvapuje,“ odpověděl, „a nejste s pruskou policií ještě hotov! Natalisi, obávám se v budoucnosti nepříjemných zápletek pro vás i pro nás.“

VIII. KAPITOLA
Stupňované napětí

Následující dny míjely příjemně - procházkami a prací.
Můj učitel mohl zajistit úspěch. Samohlásky byly už v mé hlavě dobře urovnány, a pustili jsme se pak do souhlásek. Některé mezi nimi mi působily nesnáze - jmenovitě poslední. Ale nakonec šlo i to. Brzy jsem měl už přikročit k sestavování písmen, abych z nich utvořil celá slova. Zdálo se, že mám zcela slušné nadání - v jedenatřiceti letech!
O Kalkreuthovi jsme neměli další zprávy. Nepřišel už také žádný rozkaz, abych se dostavil do jeho úřadovny. Nedalo se však pochybovat, že nás špehovali všechny, a zejména mou maličkost, i když můj způsob života nezavdával žádnou příčinu k podezření. Domníval jsem se proto, že už budu mít pokoj po prvním upozornění a že správce policie už ani nenapadne, aby mi poskytl byt a stravu zadarmo nebo aby mě dal dopravit postrkem na hranice.
Následující týden pan Jean musel na několik dnů odcestovat. Byl nucen jet do Berlína kvůli tomu zločečenému procesu. stůj co stůj chtěl být se svými záležitostmi u konce, protože poměry to naléhavě žádaly. Jak asi pochodí? Co když se nevrátí a nebude mít s sebou ani určité zprávy, kdy se soud bude konat? Nechtěli snad získat čas? Toho se bylo možné obávat.
V nepřítomnosti pana Jeana jsem se rozhodl na Irminu radu pozorovat konání poručíka von Grawert. Protože slečna Marta vyšla pouze jednou z domu, jdouce do kostela, poručík jí nepřišel ani do cesty. Den co den se ale několikrát octnul před domem pana de Lauranay, jednou pěšky, nemotorně sebou klátil a hlučel praskajícími botami, jindy se projížděl a harcoval na svém koni - nádherném zvířeti - jakým byl ostatně i jeho pán. Mříže ale byly uzavřeny, vrata zamčena. Můžete si pomyslet, jak asi uvnitř zuřil. Bylo tedy nutné urychlit sňatek.
Z této příčiny se také pan Jean naposledy odebral do Berlína. Bylo rozhodnuto, že se den obřadu určí, jakmile se vrátí do Belzigu, ať už pochodí jakkoliv.
Pan Jean odjel 18. června a měl se vrátit teprve za tři dny. V té době jsem pracoval se vší horlivostí. Paní Kellerová zastupovala svého syna v učitelském úřadě. Konala to s neúnavnou ochotou. Můžete si však představit, s jakou nedočkavostí jsme očekávali návrat nepřítomného! Protože už skutečně bylo naspěch. Poznáte to z toho, co následuje a co budu vypravovat podle toho, co jsem sám zjistil později, aniž bych k tomu doplnil vlastní úsudek; protože jestli běží o základ a úplné vlastnictví politiky, nerozumím tomu všemu ani za mák - k tomu se přiznávám bez obalu.
Od roku 1790 francouzští emigranti hledali útočiště v Koblenzi. Král Ludvík XVI., který přijal loni - roku 1791 - konstituci, oznámil tuto událost cizím velmocem. Anglie, Rakousko, Prusko oznámily své přátelské smýšlení. Jestli se mu ale mohlo věřit? Emigranti nepřestávali popouzet k válce. Zásobovali se válečnými potřebami a tvořili vojenské setniny. Ačkoliv král vydal rozkaz, aby se vrátili do Francie, nepřerušovali své přípravy. I když Zákonodárné shromáždění vyzvalo trevírského a mohučského kurfiřta a ostatní vladaře v císařství, aby rozptylovali každé shluknutí na hranici, nemělo to žádoucí účinek, a emigranti pokračovali ve svých přípravách, stále hotovi vést útočníky do Francie.
Tehdy byly na východě zřízeny tři armády a to tím způsobem, aby si mohly navzájem podat ruce.
Hrabě de Rochambeau, můj bývalý generál, ujal se ve Flandersku velení nad severní armádou, La Fayette nad armádou střední v Metách a Luckner nad alsaskou armádou - bylo zde soustředěno kolem dvou set tisíc mužů připravených k boji. Emigranti se ale nehodlali vzdálit svých úmyslů a uposlechnout králova vyzvání, protože se chystal přijít jim na pomoc rakouský císař Leopold.
Tak se vyvíjely události r. 1791. Podívejme se ještě, co se dělo r. 1792.
Ve Francii jakobíni, mající včele Robespierra, mohutně se prohlásili proti válce. Členové Františkánského klubu je podporovali s obavami, že by vzešla vojenská diktatura. Girondisté naproti tomu žádali Louvetovým a Brissotovým hlasem nutnost války stůj co stůj, chtějíce přinutit krále, aby odhalil své úmysly.
Tehdy se objevil Dumouriez, který byl dosud velitelem ve Vendée a Normandii. Byl povolán, aby službě vlasti propůjčil své vojenské a politické nadání. Uposlechl - a hned sestavil oddíly schopné vést útočné a zároveň obranné války. Všeobecně bylo téměř jasné, že on záležitosti nebude zbytečně protahovat.
Německo se ale až dosud nijak nehýbalo. Jeho vojska neohrožovala francouzské hranice, a samo se několikrát vyslovilo, že by zájmům Evropy nic neuškodilo více, než válka. Co se tohle dělo, Leopold II. Habsburský zemřel. Kdo asi bude jeho nástupcem? Jestli bude stoupencem umírněnosti? Ne - protože ve Vídni vyšla nóta, která vyžadovala

znovuzřízení monarchie na základě královského prohlášení z roku 1789.
Jak si můžeme představit, Francie se nemohla podrobit podobnému rozkazu, který překračoval všechny meze. Účinek té nóty v celé zemi byl mohutný. Ludvík XVI. byl přinucen, aby navrhl Národnímu shromáždění vyhlášení války Františkovi I., králi uherskému a českému. To bylo přijato a pak rozhodnuto, aby císař byl hned napaden ve svých belgických državách.
Proto také Biron neváhal zmocnit se Quievrainu, a dalo se doufat, že už nic nezadrží nadšení francouzských vojsk, když tu neočekávaná pohroma před Monsem (Bergen) stav věcí pozměnila. Vojáci, rozkřikujíce, že jsou zrazeni, ubili důstojníky Dillona a Berthoise. La Fayette, který se dozvědělo této pohromě, soudil, že musí zastavit svůj další pochod ke Givetu.
Tohle všechno se dělo v posledních dnech měsíce dubna, dříve než jsem opustil Charleville. Toho času - jak bylo patrno - Německo dosud nebylo ve válce s Francií.
13. června byl Dumouriez jmenován ministrem války. To jsme se dozvěděli v Belzigu, ještě dříve, než se pan Jean vrátil z Berlína. Tato zpráva byla svrchovaně vážná. Dalo se předvídat, že události nabudou jiného výrazu, a stav věcí se vyhraní určitěji. A skutečně, jestli Německo až dosud zachovalo naprostou neutralitu, bylo možné se nyní obávat, že ji každým okamžikem přeruší. Mluvilo se už o osmdesáti tisících mužích, kteří prý postupují ke Koblenzi.
Zároveň se v Belzigu rozšířila pověst, že vrchní velení nad starými vojáky Bedřicha Velikého bude svěřeno generálovi, který v Německu požíval věhlas - vévodovi Brunšvikovi.
Lze si představit účinek této zvěsti, i když ještě nebyla potvrzena. Ostatně vojska procházela neustále městem.
Dal bych za to nevím co, kdybych i Leibův pluk, plukovníka von Grawert a jeho syna viděl na pochodu ke hranicím. To by nás těch lidí zbavilo navždy. Bohužel ale tento pluk nedostal žádoucí rozkaz. Proto také poručík stále otloukal dláždění ulic v Belzigu, jmenovitě před zamčeným domem pana de Lauranay.
Mé vlastní postavení vyžadovalo také jistou úvahu.
Měl jsem ovšem pravidelnou dovolenou a odbýval jsem ji v zemi, která dosud mír s Francií neporušila. Mohl jsem ale zapomenout, že patřím k pluku Royal Picardie a že moji přátelé jsou posádkou v Charleville - takřka na hranici? Jestliže dojde ke srážce s vojáky císaře Františka Rakouského nebo Bedřicha Viléma Pruského, Royal Picardie bude určitě v první řadě, aby přijímala první rány, a já bych byl zoufalý, kdybych tam nebyl, abych je plnou měrou oplácel.
Začal jsem se proto vážně znepokojovat. Nechával jsem si však své starosti pro sebe, abych nezarmoutil paní Kellerovou ani svou sestru, a nevěděl jsem, jak se mám rozhodnout.
Za podobných okolností bylo postavení francouzského vojáka skutečně choulostivé. To ze svého stanoviska pochopila i sestra. Dobrovolně by se ovšem od paní Kellerové neodloučila nikdy. Ale jestli se nemohlo stát, že proti cizincům budou učiněna opatření? A když nám Kalkreuth nařídí, abychom do čtyřiadvaceti hodin opustili toto město? Můžete si tedy představit, jakého druhu byly naše obavy. Nebyly nijak menší, když jsme pomýšleli na postavení pana de Lauranay. Jestli byli přinuceni opustit německé území, projít zemí, nacházející se ve válečném stavu, jak bude tato cesta plná nebezpečí pro jeho vnučku i pro něho samého! A kde a kdy dojde ke svatbě, které dosud nebylo požehnáno? Zbude dost času, aby se konala v Belzigu? Skutečně, s určitostí se nedalo spoléhat na nic.
Den co den procházely městem čety, které se ubíraly směrem k Magdeburgu, pěchota i jízda - jmenovitě huláni - pak tudy jezdily vozy se střelným prachem a koulemi a stovky vozů s válečnými potřebami. Ozývalo se zde neustálé bubnování a troubení. Často se vojsko utábořilo na několik hodin na hlavním náměstí. A pak nastávalo neustálé pobíhání sem a tam a popíjení kořalky a třešňovky, protože horko tehdy bylo už dost velké.
Můžete si představit, jestli jsem se mohl zdržet, abych se na vojáky nepodíval, třeba bych upadl v nemilost pana Kalkreutha a jeho slídičů. Jakmile jsem zaslechl troubení nebo bubnování, musel jsem se jít podívat, když jsem byl právě volný. Říkám: „Když jsem byl volný“, protože když jsem měl právě hodinu u paní Kellerové, nezameškal bych ji za nic na světě. Pouze ve chvíli oddechu jsem se vykrádal dveřmi, přidával jsem do kroku, spěchával jsem k silnici, kudy táhla vojska, sledoval jsem je až na náměstí a díval jsem se… díval, i když Kalkreuth mi nařídil, abych nic neviděl. Zkrátka, jestliže mě jako vojáka a jako Francouze zajímal tento veškerý ruch, nemohl jsem říci: „Počkej! To bude nejlepší!“
Bylo patrné, že nepřátelství vypukne co nejdříve.
Dne 21. června se pan Jean vrátil ze své cesty do Berlína. Cesta byla marná, jak jsme se předem obávali. Spor byl stále na stejném místě. Bylo nemožné předvídat, jaký asi bude výsledek, dokonce ani kdy bude ukončen. Bylo to k zoufání. Co se týče dalšího, přinášel si pan Jean ze všeho, co uslyšel, dojem, že Prusko vypoví Francii válku už v nejbližších dnech.

IX. KAPITOLA
V předvečer dramatických událostí

Nazítří a v následujících dnech jsme chodili pátrat po novinkách. Než uplyne týden a možná že ještě dříve, všechno bude rozhodnuto. Stále přicházela do Belzigu nová vojska, pluk 21., 22., 23., projížděl tudy i generál, prý hrabě von Kaunic, provázený hlavním štábem. Tato spousta vojáků směřovala ke Koblenzi, kde čekali emigranti. Prusko, které podalo Rakousku ruku, už nepopíralo, že táhne proti Francii.
Bylo tedy jisté, že se mé postavení v Belzigu zhoršovalo den co den. Patrně nebude lepší pro rodinu pana de Lauranay ani pro mou sestru Irmu, jakmile bude válka vypovězena. Pobývat v Německu za takových poměrů bylo spojeno nejen s velkou nesnází, ale se skutečným nebezpečím a bylo důležité připravit se na každý případ.
Hovořil jsem o tom často se sestrou. Tato dobrá bytost se marně snažila zatajit svůj strach. Obava, že bude snad odloučena od paní Kellerové, ji neponechávala chvilku klidu. Že by měla opustit tuto drahou rodinu?! Nikdy ji ani

nenapadlo, že budoucnost pro ni připravuje takové neštěstí! Že by se měla vzdálit od milovaných bytostí, u kterých měl její život uplynout úplně podle jejího přání, že by snad nastala možnost, nespatřit se s nimi už nikdy, jestli by nastal nepříznivý průběh událostí - ty a podobné představy jí rozdíraly srdce.
„Umřu z toho, Natalisi!“ opakovala mi, „ano, Natalisi, umřu z toho!“
„Rozumím ti, Irmo,“ odpovídal jsem jí, „naše postavení je choulostivé, ale je nutné se přičinit ze všech sil, abychom z něho vyvázli. Například: nemohli bychom paní Kellerovou přinutit k tomu, aby opustila Belzig nyní, když už nemá důvod, aby se v této zemi zdržovala trvale? Dokonce shledávám, že by bylo prozřetelné, učinit toto rozhodnutí ještě dříve, než se všechno nadobro zkazí.“
„To by bylo moudré, Natalisi, ale paní Kellerová nebude přece chtít odejít bez svého syna.“
„A proč by se pan Jean rozpakoval jít s ní? Co ho zdržuje v Prusku? Že chce urovnat své záležitosti?… Urovná je později!… Nebo proces, který nemůže přijít ke konci?… Copak nebude za současných poměrů čekat po celé dlouhé měsíce, než bude vyhlášen rozsudek?“
„Ovšem, Natalisi.“
„Co mne však zvlášť znepokojuje, je to, že se sňatek pana Jeana se slečnou Martou ještě neuskutečnil! Můžeme pak vědět, jaké překážky, jaké odklady mohou náhle nastat? Když budou Francouzi vypovězeni ze země - a to je velmi pravděpodobné - pan de Lauranay a jeho vnučka budou nuceni odstěhovat se do čtyřiadvaceti hodin! Jak kruté bude pak odloučení mladých lidí! Jestli ale bude sňatek uzavřen, pan Jean odveze buď svou manželku do Francie nebo, když bude nucen zůstat zde v Belzigu, zůstane ona aspoň s ním!“
„Máš pravdu, Natalisi.“
„Na tvém místě, Irmo, promluvil bych s paní Kellerovou, ona by o tom promluvila se svým synem, mladí lidé by si pospíšili vstoupit do manželství, a jakmile by tohle bylo odbyto, mohli bychom očekávat další průběh věcí.“
„Ano, je zapotřebí, aby se svatba slavila bez průtahu,“ odpověděla Irma. „Ostatně ze strany slečny Marty nevzejde žádná překážka!“
„To ne! Jak výborná je to slečna! A jakou záštitou jí bude takový manžel, jako je pan Jean! Pomysli si, Irmo, že by měla sama se svým už stařičkým dědečkem, opustit Belzig a ubírat se celým Německem, nacpaným vojskem! Kam by se poděli?… Je nutné tedy věci přivést ke konci a nečekat, až by to bylo nemožné!“
„A toho důstojníka,“ zeptala se sestra, „už nepotkáváš?“
„Téměř denně, Irmo! Je to neštěstí, že jeho pluk je dosud v Belzigu! Přál bych si, aby se zpráva o sňatku slečny de Lauranay rozšířila teprve po jeho odchodu!“
„To by si skutečně bylo možné přát!“
„Bojím se, aby ten nafoukanec něco neprovedl, až se o tom dozví!
Pan Jean by ho chtěl usadit, a pak… Zkrátka, nemám klid!“
„Já rovněž ne, Natalisi! Je tedy nutné, aby sňatek byl uzavřen pokud možno co nejdříve. Bude nutné vyplnit jisté formality, a stále se obávám, že všechno propukne předčasně!“
„Promluv tedy s paní Kellerovou!“
„Ještě dnes.“
Skutečně, záleželo na tom, aby si obě rodiny pospíšily, a možná, že už bylo pozdě!
Neočekávaná událost přinutila patrně Prusko i Rakousko, aby urychlily vpád do Francie. Myslím tím útok na Tuileries, který právě 20. června - byl proveden a o kterém byla zpráva úmyslně rozšířena diplomaty obou spojených velmocí. Ten den byl učiněn útok na královský zámek. Učinil tak lid, vedený Santerrem, když nejprve defiloval před Zákonodárným shromážděním. Protože brány byly sekerami násilně otevřeny, zábradlí odstraněna a v prvním poschodí královského paláce přichystána děla, bylo patrné, k jakým násilnostem se dav dá strhnout. Králův klid a jeho chladnokrevnost a odvaha zachránily ho, jeho manželku, sestru a obě děti. Ale za jakou cenu? Když svolil, že si dá na hlavu červenou čapku!
U přívrženců dvora i ústavy tento útok na palác byl pokládán za zločin. Král však dosud zůstával králem. Dokonce, mu byla dosud prokazována jistá úcta… „polívka pro nebožtíky“ - jak se u nás říkává. Jak dlouho to ale mohlo trvat? Po těchto výhružkách a potupách by mu už ani nejdůvěřivější nekladli více než dva měsíce vlády! A jak známo - by se nezmýlili, protože o šest neděl později -10. srpna - Ludvík XVI. měl být vyhnán z Tuilerií, svržen z trůnu, uvězněn v Templu, ze kterého pak měl vyjít jen proto, aby donesl svou hlavu na Revoluční náměstí!
Jestliže byl účinek tohoto útoku veliký v Paříži a v celé Francii, těžko si lze představit, jaký ohlas nalezl v cizině. V Koblenzi se ozvaly výkřiky bolesti, nenávisti, touhy po pomstě, a nebude pro vás zajisté divné, že jejich ohlas zalehl i do toho koutku Pruska, kde jsme byli uzavřeni. Dalo se tušit, že válka bude strašná, když se emigranti dávají na pochod, a jsou podporováni „císařskými“, jak se už tehdy nazývali.
To všechno bylo v Paříži dobře známo. Proto také byla učiněna rázná opatření, aby se mohlo čelit všem útokům. Bez odkladu byla provedena mobilizace dobrovolníků. Když vlastenci svalili zodpovědnost za vpád, který hrozil Francii, na krále a královnu, komise Národního shromáždění rozhodla, aby se celý národ chopil zbraně a jednalo své újmě, bez zakročení vlády.
A čeho bylo zapotřebí, aby bylo probuzeno takové nadšení? Slavnostního hesla, prohlášky učiněné v Zákonodárném sboru: „vlast je v nebezpečí!“
To všechno jsme zjistili několik dní po návratu pana Jeana - tyto zprávy vzbudily všeobecné vzrušení.
Rozšířily se ráno 23. června. Každou hodinu se mohlo očekávat, že Prusko odpoví Francii vyhlášením války. V celé zemi nastal nesmírný ruch. Kurýři, štafety projížděli tryskem městem. Rozkazy se vyměňovaly neustále mezi hlavním vojskem, táhnoucím na západ, a pluky, přicházejícími z východních německých krajů. I Sardinie se prý připojí k císařským, postupuje prý už vpřed a ohrožuje hranici! Běda! Bylo to až příliš pravdivé!

Tyto události působily v Kellerově i Lauranayově rodině svrchovaný zmatek. I pro mne samotného byla situace čím dál tím choulostivější. Všichni to vyciťovali, a když jsem o tom nemluvil, dělo se tak jen proto, abych nerozmnožoval trampoty, které obě rodiny rozrušovaly.
Nebylo ale času nazbyt. Protože sňatek byl smluven, měl se slavit bez prodlení.
Společným souhlasem byl určen na den 29. června. Tento odklad by byl dostatečný, aby se učinilo zadost formalitám, které toho času byly velmi prosté. Obřad měl být vykonán v chrámě, před závaznými svědky, vyvolenými z osob, stýkajících se s rodinou Kellerovou a de Lauranayovou. Měl jsem být jedním ze svědků. Jaká to byla čest pro strážmistra!
Stejně bylo usneseno, že se má jednat co nejtajněji. Pouze svědkům, jejichž přítomnost byla nutná, mělo být sděleno to, co se mělo stát. V těch dnech všeobecného zmatku bylo nutné vystříhat se všeho, co by k sobě vábilo pozornost. Kalkreuth by do toho rychle strčil nos.
A kromě toho tu byl ten protivný poručík, který ze vzteku anebo pomstychtivosti by se mohl dát unést k výbuchu. Z toho by pak mohly vzejít zápletky, kterým bylo zapotřebí se stůj co stůj vyhnout.
Přípravy měly vyžadovat velmi málo času. Svatba se měla slavit zcela prostě, bez vší okázalosti, což by se za méně znepokojujících okolností určitě stalo. Zkrátka, měla to být svatba - nikoliv veselka.
A bylo nutné si pospíšit a neztratit ani hodinu! Zde nebyla pravá chvíle, aby se opakovala naše stará pikardská průpovídka: „Není zapotřebí pospíchat, jako když ševci jdou na jarmark."
Stav událostí byl skutečně nebezpečný, a cesta nám mohla být uzavřena každou chvíli.
Přes všechnu opatrnost nebylo tajemství - jak se zdá - zachováno tak, jak být mělo. Bezpochyby sousedé - ó ti venkovští sousedé! - měli starost o to, co se chystalo v obou rodinách. Za stavu věcí nastalo nutně běhání sem a tam, na které občané u obou rodin nebyli zvyklí. Tím byla probuzena jejich zvědavost.
A kromě toho nad námi nepřestával bdít Kalkreuth. Nebylo pochybnosti, že i jeho lidé dostali rozkaz, aby nás pozorovali zblízka. Neodbude se proto všechno tak hladce.
Čeho ale přitom bylo nejvíce co litovat, bylo to, že se zpráva o sňatku donesla i k poručíkovi von Grawert.
O tom se dozvěděla sestra Irma od služky paní Kellerové. Důstojníci Leibova pluku o tom hovořili na hlavním náměstí. Irma zaslechla náhodou jejich rozhovor a přinesla z něho tyto po drobnosti: poručík, který se dozvědělo chystaném sňatku, vzplanul divokým hněvem a vyslovil se vůči svým přátelům, že k tomuto sňatku nesmí dojít a že kdejaký prostředek mu bude vhod, aby mu zabránil.
Doufal jsem, že pan Jean se o tom všem nic nedozví. Bohužel mu poručíkův výrok byl oznámen. Mluvilo tom se mnou, a nemohl ovládnout své rozhořčení. Stěží jsem jej uklidnil. Chtěl se ihned odebrat k poručíkovi a přinutit jej, aby se ospravedlnil, ačkoliv bylo pochybné, jestli důstojník bude chtít jednat s prostým občanem.
Konečně jsem jej přece zdržel, a vysvětlil mu, že by svým zakročením mohl všechno zkazit.
Pan Jean se poddal. Slíbil mi, že se už nebude pozastavovat nad poručíkovými výroky, ať už budou jakékoliv, a zabýval se pak už pouze přípravami ke sňatku.
25. červen minul bez nehody. Já v napětí jsem počítal hodiny a minuty. Jakmile by byl svatební obřad vykonán, měla se rozhodnout vážná otázka, kdy je třeba Belzig opustit nadobro.
Ale nad našimi hlavami se vznášela bouře, a blesk udeřil právě navečer toho dne. Hrozná zvěst došla v devět hodin večer…

X. KAPITOLA
Odložený sňatek

Ruko vyhlásilo Francii válku!
To byla první rána, která nás těžce zasáhla. Měly jí však následovat ještě daleko prudší. Ale nepředbíhejme, jen se podrobme úřadům Prozřetelnosti, jak říkává náš farář a výše svého „hmoždíře" (Tímto málo uctivým názvem nazýváme v Pikardii kazatelnu).
Francii byla tedy vyhlášena válka, a já, Francouz, jsem se zdržoval v nepřátelské zemi. I když Prušáci nevěděli, že jsem voják, tato okolnost byla pro mne samého nadmíru trapná. Má povinnost mi přikazovala, abych buď tajně nebo veřejně opustil Belzig, nezáleží na tom jak, a abych se co nejdříve octnul opět u svého pluku. Nešlo už o mou dovolenou ani o těch šest neděl, které ještě obnášela. Pluk Royal Picardie měl své stanoviště v Charleville, pouze několik hodin od francouzské hranice. Zajisté se zúčastní hned prvních potyček. Měl jsem být tam!
Ale co se pak stane s mou sestrou, s panem de Lauranay a se slečnou Martou? Jestli jim jejich národnost nezpůsobí největší nesnáze? Němci jsou bezohledné povahy a nešetří nikoho, když jejich vášně nejsou spoutány. Jen s hrůzou bych mohl pozorovat, jak Irma, slečna Marta a její děd prchají po silnicích Horního i Dolního Saska ve chvíli, kdy se po nich ubírá pruská armáda.
Zbývalo udělat pouze jediné: odcestovat zároveň se mnou a využitkovat můj návrat do Francie hned a nejbližšími cestami. Na mou oddanost se mohli spolehnout. Když by se k nám připojil i pan Jean, odváděje do bezpečí svou matku, mohli bychom snad šťastně projít přes všechny překážky.
Jestli se paní Kellerová a její syn nyní rozhodnou? Zdálo se mi to zcela prosté. Paní Kellerová byla přece Francouzka! A pan Jean byl z poloviny Francouzem po ní! Nemusel se obávat, že se mu dostane nevlídného přivítání na druhé straně Rýna, až jej poznají. Bylo tedy mým míněním, že nelze váhat. Bylo 26. června. Svatba se měla konat 29. června. Potom by už nebyl žádný důvod k dalšímu pobytu v Prusku, a nazítří po sňatku bychom mohli pruské území opustit. Ovšem, čekat ještě tři dny bylo, jako bych se měl po tři lidské věky užírat starostí. Ach, že pan Jean a slečna Marta už nebyli svoji!

Jak bychom jim to přáli! Ale jestliže byla tato svatba, po které jsme tak vroucně toužili… svatbou mezi Němcem a Francouzkou, zase nyní, kdy mezi oběma zeměmi byla vyhlášena válka…
Skutečně, netroufal jsem si tomu stavu věcí podívat se do očí a nebyl jsem sám, který pociťoval všechnu jeho vážnost. V obou rodinách se o tom nyní nemluvilo. Jakoby se nade všemi vznášelo břímě, hrozící nás rozdrtit!… Co se asi stane?… Nedovedl jsem si ani představit, jak se věci vyvinou, a nezáleželo na nás, abychom dovedli jejich průběh změnit.
Dne 26. a 27. se nepřihodilo nic nového. Vojska procházela městem den co den. Zdálo se mi ale, že policie dohlíží bedlivěji než dříve na Kellerův dům. Několikrát jsem potkal Kalkreuthova posla s rozkročenými nohami. Díval se na mne tak, že by dostal důkladnou facku, kdybych se neobával, že bych tím věci ještě více pokazil. Ale toto stálé špehování mne skutečně znepokojovalo. Vztahovalo se také zvláště na mne. A tak jsem už skoro nežil, a ve stejných obavách a úzkostech byla i Kellerova rodina.
Bylo až příliš patrné, že slečna Marta prolévala mnoho slz. Pan Jean trpěl tím více, i když se snažil, aby na něm nebylo nic poznat. Pozoroval jsem jej. Stával se stále zasmušilejším. V naší přítomnosti mlčel. Držel se stranou. Při návštěvách u pana de Lauranay se zdálo, jakoby jej ovládala jediná myšlenka, kterou si netroufal vyslovit, a když už hodlal promluvit, jeho rty se opět křečovitě uzavíraly.
K večeru 28. června jsme se shromáždili opět v saloně pana de Lauranay. Pan Jean nás poprosil, abychom se tam všichni sešli. Chce prý nám učinit oznámení, které se nedá déle odkládat.
Začali jsme se bavit o tom i o jiném; ale rozhovor vázl. Všechny ovládl velice chmurný cit - cit, který jsme na sobě navzájem pozorovali hned od vyhlášení války.
Ačkoliv bylo před večerem sňatku, nikdo o něm nemluvil. A přece už zítra, jestli nenastane neočekávaná změna, se měl pan Jean Keller a slečna Marta de Lauranay odebrat do chrámu, vstoupit tam jako snoubenci a vyjít jako manželé, spolu spjati na celý život!… A o tom všem ani muk!…
Tu slečna Marta povstala. Přiblížila se ke svému ženichovi, který stál stranou, a zeptala se hlasem, jehož pohnutí se marně snažila zakrýt:
„Co je?“
„Co je?… Marto!“ zvolal pan Jean s tak bolestným přízvukem, že se mi vryl do samého srdce.
„Mluv, Jeane!“ pokračovala Marta, „mluv, i když to, co mi hodláš říci, by bylo sebežalostnější!“
Pan Jean pozdvihnul hlavu. Cítil předem, že mu bude porozuměno.
Kdybych byl živý sto let, nezapomněl bych nikdy na jedinou podrobnost tohoto výstupu! Pan Jean zastavil před slečnou de Lauranay, kterou uchopil za ruku, a přemáhaje se prudce, promluvil:
„Marto, pokud válka mezi Německem a Francií nebyla vyhlášena, mohl jsem pomýšlet na to, že tě učiním svou ženou. Dnes ale má vlast a tvoje vlast jsou v nepřátelském poměru, a při pomyšlení, že bych tě unesl tvé vlasti, že bych tě pojal za manželku, dopustil se na tobě, jako Francouzce, loupeže… Už si netroufám!… Chápeš mne… nemohu…“
Jestli byl pochopen! Ubohý pan Jean! Nenacházel slov! Musel ale mluvit, aby se mu rozumělo?
„Marto, mezi námi by byla překážkou prolitá krev, francouzská krev, ze které pocházíš ty!…“
Paní Kellerová, která seděla vzpřímena v lenošce, měla oči sklopeny a netroufala si na syna ani pohlédnout. Lehké chvění rtů, bezděčné škubání v prstech - vše naznačovalo, že její srdce hrozí puknout.
Pan de Lauranay sklonil svou hlavu do rukou. Slzy plynuly z očí mé sestry.
„Moji krajané,“ pokračoval pan Jean, „potáhnu proti Francii, proti té zemi, kterou mám tak rád!… A kdo ví, jestli nebudu sám zakrátko povolán, abych se připojil k těm…“
Nedokončil. Jeho prsa těžce oddychovala a pouze nadlidskou silou se zdržel vzlykání - protože se nesluší, aby muž plakal.
„Mluv, Jeane!“ řekla slečna de Lauranay, „mluv, pokud mám ještě sílu, abych tě vyslechla!…“
„Marto!“ odpověděl, „ty víš, jak tě miluji!… Jsi ale Francouzka, a já nemám právo, abych z tebe udělal Němku, nepřítelkyni…“
„Jeane,“ odpověděla slečna Marta, „já tě také miluji!… Nic z toho, co se stane v budoucnosti, nezmění mé city! Miluji tě… a budu tě vždy milovat!“
„Marto!“ zvolal pan Jean, který jí klesl k nohám, „drahá Marto, slyšet tě takto mluvit a nemoci ti říci: Ano, zítra půjdeme spolu do chrámu!… Zítra se staneš mou ženou a nic nás už neodloučí!… Ne!… To je nemožné!…“
„Jeane,“ promluvil pan de Lauranay, „co se zdá nemožným nyní…“ „Nebude nemožné později!“ zvolal pan Jean. „Ano, pane de Lauranay!… Tato ohavná válka skončí!… Pak, Marto, tě opět vyhledám!… bez výčitek se budu moci stát tvým manželem!… Ach, jaké je to soužení….
A nešťastník, který se vztyčil, vrávoral, takže by téměř klesl.
Slečna Marta se vzpamatovala a promluvila hlasem plným něhy: „Jeane, řeknu ti pouze slovíčko… Ať uplyne doba sebedelší, najdeš mě vždy takovou, jakou jsem dnes!… Chápu cit, který ti káže, abys takhle jednal!… Ano, chápu to, v tu chvíli je mezi námi propast!… Ale přísahám ti před Bohem, jestli nebudu tvá, nestanu se také nikdy manželkou jiného… nikdy!“
V pohnutí, jemuž nemohla odolat, paní Kellerová přivinula slečnu Martu k ňadrům.
„Marto,“ pravila, „jednání mého syna jej činí tebe ještě hodnějším! Ano… později… ne však už v této zemi, ze které bych si přála být už pryč, ale ve Francii… se shledáme!… Staneš se mou dcerou… skutečnou mou dcerou!… Tebou pak dojdu odpuštění svého syna… že je Němcem!“
Paní Kellerová promluvila tato slova tak zoufalým tónem, že pan Jean ji přerušil a spěchaje k ní zvolal:
„Matko… drahá matko!… Já bych ti měl co odpouštět?… Tobě činit výtky?… Mohl bych být tak zvrhlý?!…“
Paní Kellerová rozepjala svá ramena, a oba dva se jí přivinuli k srdci.

Jestliže nebyl sňatek vykonán před lidmi, protože současné poměry to učinily nemožné, byl vykonán alespoň před Bohem. Zbývalo pouze udělat ještě poslední přípravy na cestu.
A skutečně bylo to včera rozhodnuto, že opustíme Belzig, Prusko a Německo, v němž prohlášením války vzešlo Francouzům neudržitelné postavení. Otázka soudního sporu nemohla už nyní Kellerovu rodinu zdržet. Stejně nebyla pochybnost, že rozsudek bude na neurčito odložen - a čekat na něj nebylo možné!
A ještě něco bylo vyjednáno. Pan a slečna de Lauranay, má sestra a já jsme se měli vrátit do Francie. V této věci nebylo váhání, protože jsme byli Francouzi. Co se týče paní Kellerové a jejího syna, důvody slušnosti žádaly, aby zůstali v cizině, pokud by trvala tato ohavná válka. Ve Francii by se mohli setkat s Prusy v případě, že by naše vlast byla napadena spojenci. Rozhodli se tedy uprchnout do Nizozemí a čekat tam na konec válečné zápletky. Bylo jasné, že se odstěhujeme společně, protože k našemu rozloučení mělo dojít až na francouzské hranici.
Když to bylo smluveno a naše přípravy vyžadovaly ještě několik dní, byl náš odchod ustanoven na 2. července.

XI. KAPITOLA
Povolávací rozkaz pro pana Jeana

Od tohoto okamžiku v postavení obou rodin nastala jakási úleva. „Spolknuté sousto už nemá příchuť“, říkává se. Pan Jean a slečna Marta byli jako manželé, kteří se načas musí rozejít. Nejnebezpečnější část cesty, což je Německem uprostřed táhnoucích vojenských oddílů, měli konat spolu. Potom se měli od sebe odloučit až do konce války. Tehdy nikdo netušil, že je to počátek dlouhého zápasu s celou Evropou, zápasu prodlouženého Císařstvím na dlouhou řadu slavných let, který se měl skončit úspěchem spojených velmocí proti Francii.
Já sám jsem se hodlal opět dostavit ke svému pluku a doufal jsem, že dojdu včas, tak aby strážmistr Natalis Delpierre byl na svém místě, až bude zapotřebí zahájit palbu na pruské i rakouské vojáky.
Přípravy k odjezdu měly být pokud možno co nejtajnější. Bylo proto velmi důležité, abychom na sebe neobrátili pozornost, jmenovitě policejních zřízenců. Bylo zajisté prospěšnější, opustit Belzig, aniž by o tom někdo věděl, a vyhnout se tak potahování od čerta k ďáblovi.
Spoléhal jsem na to, že žádná překážka nás tady nezadrží. Rovnal jsem však účet bez hostinského. Říkám „hostinského“ - ale nechtěl bych mu poskytnout nocleh ani za dva zlaté - protože šlo o poručíka Franze von Grawert.
Podotkl jsem výše, že se pověst o sňatku pana Jeana se slečnou roznesla přes všechna opatření, která jsme udělali. Ovšem nevěděl nikdo, že od včerejšího večera byl odložen na dobu víceméně vzdálenou.
Z toho vyplývá, že se poručík domníval, že svatba bude konána v nejbližších dnech, a byla obava, aby neuskutečnil své pohrůžky.
A skutečně, Franz von Grawert neznal jiný způsob, kterým by překazil nebo alespoň oddálil tento sňatek, než že chtěl pana Jeana urazit, přinutit ho k souboji a pak jej poranit nebo zabít.
Jestli ale bude jeho nenávist silná, aby mu dala zapomenout jeho postavení a urozenost tou měrou, že by se snížil k souboji s panem Jeanem Kellerem?
Nemějte ale o pana Jeana strach! Jestli dojde k souboji, vzpurný poručík nalezne statečného soka. Ale následků souboje, za tak nepříznivých okolností, kdy jsme museli opustit pruské území, bylo nutné se obávat. Bylo mi oznámeno, že poručík dále zuří. Proto jsem se obával, že se dá strhnout k nějakému násilnému skutku.
Jaké to bylo neštěstí, že Leibův pluk nedostal ještě rozkaz, aby opustil Belzig! Plukovník a jeho syn by už byli přes hory a doly, někde u Koblenze nebo Magdeburgu. Neměl bych už tolik obav, podobně jako má sestra, která je se mnou sdílela. Desetkrát za den jsem kráčel mimo kasárny, abych se podíval, jestli se tam nejeví nějaký ruch. Sebemenší známky bych si všimnu!… Ale dosud nic neprozrazovalo blízký odchod vojska. Právě tak tomu bylo 29. i 30. června.
Byl jsem šťasten při pomyšlení, že nám zbývá už pouze čtyřiadvacet hodin pobytu ve městě.
Říkal jsem, že jsme měli cestovat všichni společně. Aby však nebylo vzbuzeno podezření, bylo usneseno, že paní Kellerová a její syn nevyjdou ve stejný čas, jako my. Měli nás dostihnout po několika hodinách cesty za Belzigem. Když už se octneme za pruskými hranicemi, nebudeme se už tolik obávat Kalkreuthových ústrků a jeho špehounů.
Ten den poručík několikrát přecházel sem a tam před domem paní Kellerové a dokonce se zastavil, jako by chtěl vstoupit, aby svou věc vyřídil osobně. Okenicí jsem viděl, sám nepozorován, jak má rty stisknuty, jak křečovitě svírá a opět otvírá pěsti a jak vůbec projevuje svrchované podráždění. Nebýval bych nijak překvapen, kdyby otevřel dveře a vyhledal pana Kellera. Bohužel pokoj pana Jeana měl okna k bočnímu průčelí, takže sám nespatřil nic z důstojníkova počínání. Co ale ten den neudělal poručík, udělali za něj jiní.
Asi ve čtyři hodiny odpoledne dostavil se voják Leibova pluku a ptal se po panu Jeanovi Kellerovi.
Ten byl právě se mnou sám doma a přijal dopis, který mu voják přinášel.
Jak se rozhněval, když jej dočetl!
Tento list byl svrchovanou drzostí vůči panu Jeanovi a obsahoval i urážky pana de Lauranay. Ano, tak hluboko poklesl von Grawert, že spílal i muži tak ctihodného věku! Zároveň pronášel pochybnosti o statečnosti pana Jeana - nazývaje jej poloviční Francouzem, který má asi také jen poloviční odvahu! Dodával, jestli jeho sok není zbabělec, že se to pozná po způsobu, kterým přijme dva jeho přátele, kteří jej dnes večer navštíví.
Pro mne už nebylo pochybnosti, že se poručík dozvědělo chystaném odchodu pana de Lauranay, jehož měl pan Jean následovat, a chtěl tomu zabránit, obětujíc své vášni i svou domýšlivost.
Soudil jsem, že se mi nepodaří zdržet pana Jeana, dotčeného nejen urážkou vlastní osoby, ale i rodiny pana de Lauranay.
„Natalisi,“ promluvil ke mně hlasem pobouřeným hněvem, „neodejdu, dokud neztrestám tohoto drzého chlapa! Je ničemné urážet muže v tom, co mu je nejdražší. Ukážu tomu důstojníkovi, že poloviční Francouz - jak mě nazývá -

necouvá před Němcem!“
Chtěl j sem pana Jeana uklidnit, a poukazoval j sem zejména na následky souboje s poručíkem. Když jej poraní, může se nadít odvetných opatření, které nám způsobí tisíceré nepříjemnosti. Jestli ale bude poraněn sám, jak se uskuteční náš odchod?
Pan Jean ale mých výkladů nedbal. V hloubi své duše jsem jej ovšem úplně chápal. Poručíkův list už přesahoval veškeré meze. Ne! Takové věci psát se nesluší! Ach, kdybych tu záležitost mohl vzít za vlastní, jak bych byl spokojený! Potkat tak toho drzého člověka, vyzvat jej, utkat se s ním soubojem na šavle nebo bambitky - jak by si sám přál - a bít se tak dlouho, až by jeden nebo druhý z nás byl sražen k zemi! A jestliže bych jej zabil, nepotřeboval bych ani kapesník za šest grošů, abych ho oplakal!
Protože oba přátelé byli ohlášeni, bylo nutné na ně počkat. Oba se dostavili večer kolem osmé hodiny.
Naštěstí byla paní Kellerová právě na návštěvě u pana de Lauranay. Bylo určitě lepší, aby se nic nedozvěděla o tom, co se mělo stát.
I sestra Irma opustila dům, aby urovnala poslední účty u obchodníků. Zůstali jsme proto doma pouze my dva.
Důstojníci, dva poručíci, se představili s obvyklým, jim vlastním sebevědomím, což mne nijak nepřekvapilo. Zejména chtěli poukázat na to, že se šlechtic, důstojník vlastně snižuje, jestliže se odhodlá bít s prostým občanem - kupcem…
Ale pan Jean je usadil svým chováním a zůstal na výroku, že je panu von Grawert k službám. Nenípry zapotřebí připojovat nové urážky k urážkám, obsaženým už v listu, vyzývajícím na souboj. Tím ťal do živého.
Důstojníci se pak rozhodli, že svou chvástavost strčí do pochvy. Jeden ze dvou podotknul, že je potřeba: bez prodlení stanovit podmínky souboje, protože čas chvátá.
Pan Jean odpověděl, že přijímá veškeré podmínky předem. Žádal pouze, aby se do věci nezapletlo žádné cizí jméno a aby souboj byl konán co nejvíce potají.
Proti tomu oba důstojníci nic nenamítali. Ostatně neměli ani příčiny k námitkám, protože pan Jean jim ponechával stanovení podmínek.
Bylo 30. června. Souboj byl stanoven na zítra, o deváté hodině ranní. Měl se konat v lesíku, nalézajícím se po levé straně silnice z Belzigu do Magdeburgu. V této věci nebylo žádných nesnází.
Soupeři se měli bít na šavle a nepřestat dříve, než by jeden z obou byl k dalšímu boji učiněn neschopným.
I to bylo přijato. Na tyto návrhy pan Jean odpovídal pouze pokynutím hlavy.
Jeden z obou důstojníků, u kterého drzost opět nabývala vrchu, podotkl, že se bezpochyby pan Jean Keller dostaví včas, právě v devět hodin, jak bylo smluveno…
Na to pan Jean Keller odpověděl, že jestli ho von Grawert nenechá čekat a dostaví se tak dochvilně jako on, že vše může být do čtvrt na deset skončeno.
Po této odpovědi se oba důstojníci zdvihli, dosti slušně se odporoučeli a opustili dům.
„Umíte zacházet s šavlí?“ zeptal jsem se hned pana Jeana.
„Ano, Natalisi! Nyní se ovšem zabývejme svědky! Jedním budete vy - že ano?“
„Jsem vám k službám a jsem hrdý ctí, kterou mi prokazujete! Co se týče druhého, máte v Belzigu určitě nějakého přítele, který vám neodmítne prokázat tuto službu?“
„Obrátím se raději na pana de Lauranay, který mne zajisté neodmítne.“
„Zajisté ne!“
„Zvláště je nutné se vyvarovat, aby o tom nevěděly má matka, Marta a vaše sestra, Natalisi! Je zbytečné přidávat nové starosti k těm, kterých mají už nazbyt.“
„Vaše matka a Irma se brzy vrátí, pane Jeane, a protože zítra už dům neopustí, není možné, aby se to dozvěděly…“
„Spoléhám na to, Natalisi, a protože nemáme už čas nazbyt, půjdeme napřed k panu de Lauranay.“
„Pojďme, pane Jeane! Vaše čest nemůže být v lepších rukou.“
Právě ve chvíli, kdy jsme se chystali k odchodu, paní Kellerová a Irma, doprovázené slečnou de Lauranay, se navracely. Pan Jean řekl matce, že se musíme ještě asi na hodinu vzdálit, abychom obstarali potřebné koně na cestu, a jestli bychom se zdrželi déle, aby doprovodila slečnu Martu domů.
Paní Kellerová ani má sestra nic netušily. Slečna de Lauranay však pohlédla na pana Jeana úzkostlivým zrakem.
O deset minut později jsme přišli k panu de Lauranay. Byl sám.
Mohlo se s ním mluvit zcela volně.
Pan Jean mu o všem podal zprávu. Ukázal mu list poručíka von Grawert. Pan de Lauranay se při čtení chvěl rozhořčením.
Ne! Ne! Pan Jean nesmí odcestovat dříve, než smyje podobnou urážku! Mohl na něho spoléhat.
Pan de Lauranay se potom chtěl odebrat k paní Kellerové, aby do provodil svou vnučku domů.
Vyšli jsme všichni tři. Vracejíce se ulicí, potkali jsme Kalkreuthova zřízence. Podíval se na mne nějak podivně. Protože přicházel směrem od Kellerova domu, měl jsem jakousi předtuchu, jakoby ten darebák měl radost, že se dopustil nějaké ničemnosti.
Paní Kellerová, slečna Marta a má sestra pobývaly právě v přízemním salonku. Zdálo se, že jsou vzrušeny. Vědí snad už něco?
„Jeane,“ promluvila paní Kellerová, „máš tady dopis, který ti Kalkreuthův zřízenec právě přinesl.“
Tento list byl zapečetěn pečetí vojenské správy.
Obsahoval tyto řádky:

Všichni mladí muži pruského původu do pětadvaceti let jsou povoláni do služby. Jmenovaný Jean Keller je zařazen do Leibova pluku, ležícího posádkou v Belzigu. Dostaví se zítra - 1. července - před 11. hodinou dopoledne.

XII. KAPITOLA
Vládní rozkaz

Jaká to byla rána! Všeobecný rozkaz, vydaný pruskou vládou, o nastoupení na vojenskou službu! Jean Keller, kterému ještě nebylo pětadvacet let, byl postižen tímto odvodem! Byl nucen odtáhnout, kráčet s nepřáteli Francie! A vyhnout se této povinnosti nebylo možné.
Svou povinnost musel splnit. Vždyť byl Prušákem!
Na vyváznutí útěkem nebylo ani pomyšlení. Ne, to nebylo možné! Aby míra neštěstí byla dovršena, musel pan Jean sloužit v Leibově pluku, jehož velitelem byl plukovník von Grawert, otec poručíka, který byl jeho sokem a nyní představeným.
Jestli mohl zlý osud postihnout hůře Kellerovu rodinu a s ní všechny ty, kteří se s ní stýkali tak důvěrně?
Skutečně, bylo dobré, že sňatek byl odložen. Kdyby se pan Jean včera oženil, musel by se nyní dostavit k pluku, majícího bojovat proti krajanům jeho manželky.
Zpráva nás všechny tak dojala, že jsme nebyli schopni slova. Slzy se řinuly z očí slečny Marty a mé sestry. Paní Kellerová neplakala. Nebyla schopna, aby uronila slzu. Stála jako socha. Pan Jean, s rukama zkříženýma na prsou, zíral kolem sebe, mužně se vzpíraje krutému osudu. Já byl takřka bez sebe. Však se těm lidem, kteří nám způsobili tolik zla, dostane jednou zasloužené odplaty!
Konečně pan Jean promluvil:
„Přátelé, ať ve vašich záměrech nenastane změna! Měli jste zítra odjet do Francie - odjeďte tedy! Nezůstaňte už ani hodinu v této zemi! Má matka i já jsme zamýšleli uchýlit se do některého koutku mimo Německo… Nyní to už není možné. Natalisi, vy vezmete svou sestru s sebou…“
„Pane Jeane, zůstanu v Belzigu!…“ odvětila Irma. „Neopustím vaši matku!“
„Nemůžete…“
„My zůstaneme také!“ zvolala slečna Marta.
„Nikoliv!“ promluvila paní Kellerová, která se konečně vzchopila, „vy odejdete všichni. Já však zůstanu. Já se nemám od Prušáků čeho obávat!… Copak nejsem Němka?“
A zamířila ke dveřím jako by nám styk s ní byl odporný. „Matko!…“ zvolal pan Jean, spěchaje k ní.
„A co si přeješ, synu?“
„Chci,“ odvětil Jean, „chci, abys odtud odešla i ty! Chci, abys je následovala do Francie - své vlasti. Já jsem voják! Můj pluk bude každý den jinde… Byla bys tady sama, zcela sama, a to se nesmí stát!…“ „Zůstanu, synu!… Zůstanu, protože ty už nemůžeš jít se mnou…“ „A až opustím Belzig?…“ pokračoval pan Jean, a uchopil matku za ruku.
„Půjdu za tebou, Jeane!…“
Tato odpověď však byla dána tak rozhodným tónem, že pan Jean umlkl. Nyní nebyla vhodná chvíle, aby se tato myšlenka paní Kellerové vymlouvala. Později, zítra už s ní o tom promluví a přivede ji ke správnějšímu posuzování stavu věcí. Copak by žena mohla doprovázet vojsko na pochodu? Jakým nebezpečím by byla vydána napospas? Opakuji, že v tuto chvíli se jí nesměla vymlouvat. Později snad bude o ni uvažovat a nechá se přemluvit.
Potom jsme se rozešli pod dojmem neočekávané rány.
Paní Kellerová slečnu Martu ani nepolíbila - ačkoliv před hodinou ji nazývala svou dcerou.
Vstoupil jsem do svého pokojíku. Neulehl jsem. Copak bych mohl spát? Ani jsem nemyslel na naši cestu. A bylo přece zapotřebí, aby se uskutečnila ve stanovené době. Myslel jsem pouze na Jeana Kellera, zařazeného do tohoto pluku a možná že přímo pod velení poručíka Franze von Grawert! Viděl jsem v duchu, jak hanebně s ním bude nakládat. A jak to pan Jean snese? A bude k tomu přinucen!… Vždyť bude voják… Nesmí odpovědět slovem, učinit posunek!… Hrozná kázeň zavedená v pruském vojsku na něm bude spočívat!… Strašné!
„Že je vojákem? Dosud ne!“ říkal j sem sám sobě. „Bude jím teprve zítra, až vstoupí do řady. Až do této chvíle náleží sobě!“
Takhle jsem rozumoval- vlastně to už nemělo rozum. Podobné myšlenky se mi hrnuly jako příval do mozku. Byl jsem schopen zabývat se v duchu věcmi možnými i nemožnými.
„Ano,“ opakoval jsem si, „zítra v jedenáct hodin, až bude zařazen do pluku, stane se vojákem!… Až do té doby má právo bít se s tím Franzem!… A zabije ho!… Musí jej zabít dříve nebo později, protože jinak se naskytne poručíkovi příliš mnoho příležitostí k pomstě!“
Jakou noc jsem prožil! Nepřál bych podobnou nejhoršímu nepříteli!
Kolem třetí hodiny jsem se vrhl na postel, zcela oblečen. Vstal jsem v pět a bez hluku jsem se postavil u dveří, vedoucích do pokoje pana Jeana.
I on byl vzhůru. Zadržel jsem dech a poslouchal jsem. Zdálo se mi, jako bych slyšel, že pan Jean tam píše. Bylo to patrně poslední pořízení pro případ, že by se pro něho stal souboj osudným. Po chvíli učinil dva tři kroky, opět se posadil, a znovu se ozýval zvuk pera na papíře. Jiný zvuk po celém domě nebylo slyšet.
Nechtěje pana Jeana nijak rušit, vrátil jsem se do svého pokojíku a vystoupil jsem okolo šesté hodiny na ulici.
Pověst o všeobecném odvodu se už rozšířila. Působila neobyčejným dojmem. Toto opatření se týkalo téměř veškerých mladých mužů ve městě, a mohu říci - podle toho, co jsem spatřil vlastníma očima - že bylo přijato se všeobecnou nevolí. Bylo to zkrátka nelítostné, protože rodiny na to nebyly nijak připraveny. Nikdo to neočekával. Postižení museli v několika hodinách opustit domov s batohem na zádech, s puškou na rameni.
Procházel jsem před domem. Bylo usneseno, že pan Jean a já půjdeme asi v osm hodin k panu de Lauranay, abychom se pak společně odebrali na místo souboje. Kdyby pan de Lauranay šel vstříc nám, mohlo by to vzbudit podezření.

Čekal jsem až do půl osmé. Pan Jean se dosud nedostavil.
Také paní Kellerová se dosud neobjevila v přízemním salonu. V té chvíli ke mně přišla Irma.
„Co dělá pan Jean?“ zeptal jsem se jí.
„Neviděla jsem ho dosud,“ odpověděla mně. „Ale ven asi ještě nešel. Udělal bys snad dobře, jestli by ses podíval…“
„To je zbytečné, Irmo, slyšel jsem jej chodit sem tam po pokoji.“ Potom jsme spolu hovořili, ne ovšem o souboji - o kterém má sestra neměla nic vědět - ale o těžkém postavení, které vzešlo panu Jeanovi rozkazem, aby se dostavil k vojenské službě. Irma byla celá zoufalá, a při pomyšlení, že by se měla odloučit od své paní za takových okolností, jí pukalo srdce.
V poschodí domu byl slyšet jakýsi ruch. Sestra vstoupila do domu a po chvíli se vrátila ke mně, aby mi oznámila, že pan Jean je u své matky.
Pomyslel jsem si, že jí chce políbit, jak to dělával každé ráno. Snad se domníval, že jí dá poslední: „Sbohem!“ - poslední polibek.
V osm hodin se na schodech ozvaly kroky. Pan Jean se objevil na prahu domu.
Irma právě odešla.
Pan Jean kráčel ke mně a podal mi ruku.
„Pane Jeane,“ promluvil jsem k němu, „je už osm hodin a musíme jít.“
Pokynul pouze hlavou, jakoby ho odpověď příliš namáhala. Byl už čas jít pro pana de Lauranay. Kráčeli jsme tedy vzhůru ulicí a učinili jsme sotva asi sto kroků, když se náhle zastavil před panem Jeanem voják Leibova pluku.
„Jste Jean Keller?“ zeptal se.
„Ano.“
„To patří vám.“
A podával mu list.
„Kdo vás posílá?“ zeptal jsem se ho.
„Poručík von Melhis.“
Byl to jeden z obou poručíkových svědků. Zachvěl jsem se. Pan Jean otevřel dopis.
Stála v něm tato slova:

Následkem nově vzešlých poměrů je nyní souboj mezi poručíkem
Franzem von Grawert a vojákem Jeanem Kellerem nemožný!

Reinhardt Gunther von Melhis

Krev se mi vzbouřila! Důstojník se nemůže bít s prostým vojákem - budiž! Ale pan Jean Keller vojákem dosud nebyl!
Na několik hodin patřil ještě sobě!
Přísahám Bohu! Francouzský důstojník by takto nejednal! Dal by zadostiučinění muži, který urazil, potupil na smrt. Postavil by se!…
Ale už mlčím! Řekl bych něco příliš ostrého. Když ale uvážíme všechno, zeptáme se, jestli byl tento souboj možný?..
Pan Jean list roztrhal a mrštil jím o zem. Jeho rtům uklouzla pouze slova:
„Ten darebák!“
Potom mi pokynul, abych ho následoval, a vraceli jsme se pomalu domů.
Vztek mě dusil tou měrou, že jsem byl nucen počkat venku. Dokonce, jsem se vzdálil a ani jsem nevěděl, kterým směrem jdu. Mozkem mi vířily úvahy o zápletkách, které nám budoucnost schovávala. Ze všeho si pamatuji pouze na to, že jsem šel oznámit panu de Lauranay, že se souboj nebude konat.
Můžete i věřit, že jsem ztratil i náležitý pojem o čase, protože se mi zdálo, že jsem pana Jeana právě opustil, když jsem se o desáté octnul opět před domem paní Kellerové.
Byl zde pan a slečna de Lauranay. Pan Jean se chystal je opustit. Mlčením pominu výjev, který následoval. Nedovedl bych jeho podrobnosti vypsat. Pouze řeknu, že paní Kellerová se snažila ukázat se co nejstatečněji, aby svému synovi nedávala příklad slabosti. Pan Jean se zase ovládal, aby neprojevil zoufalství v přítomnosti své matky a slečny de Lauranay.
Ve chvíli rozchodu vrhli se slečna Marta a on naposledy do rozepjaté náruče paní Kellerové… Potom se dveře domu zavřely.
Pan Jean odešel!… Je pruským vojákem!… Jestlipak nám bude někdy popřáno, abychom se s ním shledali?
Téhož dne večer Leibův pluk dostal rozkaz, aby se odebral do Bonnu, vesničky několik hodin cesty od Belzigu, téměř na samé hranici vládního Postupimského kraje.
Dále vám řeknu jenom tolik, že přes všechny důvody, které uváděl pan de Lauranay, a přes všechny naše úpěnlivé prosby paní Kellerová stála pevně na svém, že bude následovat svého syna. Pluk se měl odebrat do Bonnu, půjde tedy do Bonnu. Pan Jean v tomto ohledu od ní nic nedosáhl.
Náš odchod se měl uskutečnit nazítří. Jak srdcervoucího výstupu jsem se mohl nadít, až dojde k loučení mé sestry s paní Kellerovou! Irma bude chtít zůstat s ní, doprovázet ji všude, kam půjde ona… A já… já nebudu mít sílu, abych ji vzal s sebou proti její vůli! Paní Kellerová ale nepřijala její nabídku… Má sestra se musela podrobit.
Odpoledne byly naše přípravy na cestu ukončeny, když náhle nastal neočekávaný obrat.
Kolem páté přišel Kalkreuth osobně na návštěvu k panu de Lauranay.
Policejní správce mu oznámil, že o jeho úmyslu vystěhovat se má vědomost a že se proto vidí nucen dát mu rozkaz, aby svůj odchod odložil - alespoň na nějaký čas. Je prý potřeba očekávat, jaké opatření učiní vláda Francouzů, bydlících

toho času v Prusku. Do té doby Kalkreuth prý nemůže mu vydat pasy, bez kterých by se cesta stala nemožná.
Něco jiného je prý ovšem s Natalisem Delpierrem. Nyní došlo na mne! Zdá se, že na mne, Irmina bratra, došlo udání z vyzvědačství, a Kalkreuth, kterému to ostatně přišlo zcela vhod, chystal se následkem toho jednat se mnou jako s vyzvědačem. Možná, že se dokonce dozvěděl, že patřím k pluku Royal Picardie. Kvůli císařským úspěchům záleželo patrně na tom, aby na francouzském bojišti bylo o jednoho vojáka méně! V době války je potřeba nepřátelskou sílu oslabit jakýmkoliv způsobem!
Z této příčiny jsem byl ještě téhož dne zatčen přes úpěnlivé prosby mé sestry a paní Kellerové a potom veden od stanice ke stanici až do Postupimi, kde jsem byl nakonec uvězněn v pevnosti.
Nemusím vám povídat, jaký vztek se mne zmocnil! Vždyť jsem byl násilně odtržen od všech, které jsem měl rád! A vedle toho jsem se nemohl dostavit na hranice a zaujmout své místo v okamžiku, kdy měly zarachotit první výstřely!…
Proč bych se o tom šířil? Poznamenám pouze, že jsem nebyl vůbec vyslýchán, že jsem nemohl s nikým promluvit slovíčko, že po šest týdnů jsem zvenčí nedostal žádné zprávy. Ale vypravování o mém zajetí by mě vedlo příliš daleko. Moji přátelé z Grattepanche by si přáli, abych všechno vypravoval podrobně. Ať se na tu chvíli spokojí s tím, že se mi čas zdál nekonečně dlouhý a hodiny plynuly jako kouř v květnu. Nicméně jsem se musel pokládat za šťastného, že jsem nebyl postaven před soud, protože „má věc byla jasná“, jak řekl Kalkreuth. Teď bych se mohl obávat, že zůstanu uvězněn až do konce války.
Ale, nestalo se tak. Po šesti týdnech - 15. srpna - mi velitel pevnosti vrátil svobodu a dal mě odvést nazpět do Belzigu; nebyl ani tak zdvořilý, aby mi řekl, co odůvodnilo mé zatčení.
Nemusím vám vykládat, jestli mě potěšilo shledání s paní Kellerovou, se sestrou, panem a slečnou de Lauranay, kterým nebylo dovoleno Belzig opustit. Protože Leibův pluk Bonn ještě neopustil, paní Kellerová zůstala v Belzigu. Pan Jean občas psával, patrně, kdykoliv mu to bylo umožněno. Ačkoliv nic ze svých útrap nevypisoval, sami jsme z nich vyciťovali hrůzu jeho postavení.
Jestliže mi ale byla dána svoboda, nezůstala mi volnost, abych zůstal v Prusku - můžete mi však věřit, že jsem si na to nenařikal.
Byl totiž vládou vydán rozkaz, aby všichni Francouzi byli ze země vypovězeni. My měli opustit Belzig do čtyřiadvaceti hodin, německé území pak do dvaceti dní.
O patnáct dní dříve byl vydán manifest vévody Brunšvika, hrozící Francii vpádem spojenců!

XIII. KAPITOLA
Na cestě

Jediný den nesměl být ztracen! Museli jsme urazit kolem sto padesáti mil, než dosáhneme francouzské hranice - sto padesát mil nepřátelskou zemí, zatarasenou pluky na pochodu, jízdními i pěšími, nepočítaje ani záškodníky, kteří následují vojsko na pochodu. Mohlo se stát, že nebudeme mít k dispozici dopravní prostředky, i když si je opatříme. Jestliže by se to stalo, museli bychom cestovat pěšky. V každém případě jsme museli vzít v úvahu, že budeme muset snášet útrapy, plynoucí z tak dlouhé a namáhavé cesty. Jestlipak jsme mohli spoléhat, že v určitých vzdálenostech nalezneme vždy hostince, abychom se v nich mohli posilnit stravou i odpočinkem? Ne - určitě ne. Kdybych byl sám, který jsem zvykl strádání a dlouhým pochodům, který jsem předstihoval v běhu své nejstatnější přátele, neměl bych obavy z ničeho. Ale na panu de Lauranay, sedmdesátiletém starci, a dvou ženách, slečně Martě a mé sestře, se nemohly žádat nemožné věci.
Přičiním se ostatně ze všech sil, abych je ve zdraví dopravil do Francie. Také vím, že každý z nich udělá, co bude moci.
Jak jsem už říkal, nezbývalo nám času nazbyt. I policie nám byla stále v patách. Mohlo nám stačit povolených čtyřiadvacet hodin k opuštění Belzigu a dvacet dní, abychom se dostali z německého území, když na cestě nebudeme zdržováni. Pasy, které nám Kalkreuth odevzdal ještě téhož dne večer, měly platnost pouze na tuto dobu. Jakmile by tato lhůta doběhla, mohli jsme být zatčeni a zadrženi až do konce války. Pasy nám předpisovaly určitou cestu, od které odbočit nám nebylo dovoleno, a musely být potvrzovány ve městech nebo vesnicích, postupně naznačených.
Bylo ostatně velmi pravděpodobné, že vývoj událostí bude velmi rychlý. Možná, že už v tuto chvíli kartáče a koule lítaly z obou stran na hranicích.
Na rozkaz vévody Brunšvika národ odpověděl ústy svých vyslanců, jak se slušelo a patřilo, a předseda Zákonodárného shromáždění pronesl slova, která v celé Francii získala nejživější ohlas: „vlast je v nebezpečí!“
Dne 16. srpna jsme už byli od prvních ranních hodin připraveni k odjezdu. Všechny záležitosti byly uspořádány. Byt pana de Lauranay byl ponechán v péči starého sluhy, rodem Švýcara, který byl v jeho službách už řadu let a na jehož oddanost se dalo spoléhat. Tento řádný muž se určitě ze všech sil přičiní, aby majetek jeho pána neutrpěl újmu. Dům paní Kellerové měl být nadále obýván služebnou; pruského původu, než by se našel vhodný nájemce.
Právě toho dne ráno jsme zjistili, že Leibův pluk právě opustil Bonn, ubíraje se k Magdeburgu.
Pan de Lauranay, slečna Marta, má sestra i já jsme učinili poslední pokus, abychom přinutili paní Kellerovou, aby šla s námi.
„Ne, přátelé, nenaléhejte na mne!“ odpověděla. „Ještě dnes se pustím k Magdeburgu. Mám tušení nějakého velikého neštěstí a chci být tam!“
Pochopili jsme, že by všechny naše pokusy byly marné, že bychom bojovali proti pevnému rozhodnutí paní Kellerové, od kterého neustoupí. Zbývalo nám proto pouze to, abychom jí dali poslední sbohem a udali jí města a vesnice, kterými jsme podle policejního nařízení měli projet. Naše cesta se měla uskutečnit za následujících okolností: pan de Lauranay měl starý cestovní kočár, který už nepoužíval. Tento kočár se mi zdál vhodným dopravním prostředkem na cestu sto padesáti mil, kterou jsme museli vykonat. V obyčejné době lze snadno cestovat po silnicích německého „buntu“

dostavníkem, a očekávat na vhodných místech přípřeží. Ale za války, kdy se na všech stranách vzmáhala doprava válečných prostředků a potravin ve službách vojska, by bývalo pošetilé, spoléhat na pravidelnou poštovní dopravu. Abychom tedy zabránili této nepříjemnosti, rozhodli jsme se, postupovat jinak. Bylo mi uloženo panem de Lauranay, abych opatřil dobré koně, na cenu nehledě. Protože jsem se v koních vyznal, vykonal jsem mě uložený úkol velmi dobře. Nalezl jsem pár koní, snad trochu těžkých, ale velmi vytrvalých a silných. Nabídl jsem se zároveň jako vozka, což bylo ovšem přijato. Nedbal jsem toho, že by se mohlo vytýkat strážmistrovi pluku Royal Picardie, že zastupuje místo kočího.
Dne 15. srpna - v osm hodin ráno - bylo všechno připraveno. Zbývalo mi pouze, abych se posadil na kozlík. Co se týče zbraní, měli jsme dvě dobré sedelní pistole, jimiž se záškodníci mohli udržet ve slušné vzdálenosti; a v tlumocích jsme měli dostatek zásob na první dny. Shodli jsme se na tom, že pán a slečna de Lauranay zaujmou zadní část kočáru, zatímco má sestra si sedne dopředu, proti mladé dívce. Já, opatřený dobrým oděvem a kromě toho ještě tlustou formanskou halenou, jsem mohl vzdorovat veškeré nepohodě.
Dali jsme si poslední: sbohem. Objali jsme paní Kellerovou se smutnou němou otázkou, svírající nám srdce: „Jestli se shledáme ještě jednou?“
Počasí bylo dost příznivé, ale dalo se očekávat, že k poledni bude značné vedro. Tuto dobu - mezi polednem a druhou hodinou odpolední - jsem proto hodlal používat, abych koním popřál odpočinek, jestliže měli denně urazit hezký kus cesty. Konečně jsme vyjeli; pískáním svých oblíbených melodií a práskáním bičem popoháněl jsem spřežení k poklusu. Brzy jsme se ocitli za Belzigem a jeli jsme čile dále příliš netrpíce spoustami vojáků, ubírajících se ke Koblenzi.
Z Belzigu do Bonnu jsou pouze asi dvě hodiny, proto jsme do této malé osady dojeli už za hodinu.
Na tomto místě byl Leibův pluk posádkou několik týdnů. Odtud zamířil k Magdeburgu, kde ho paní Kellerová hodlala dostihnout.
Slečna Marta, projíždějíc bonnskými ulicemi, byla silně dojatá. V duchu si představovala pana Jeana, pod velením poručíka Franze von Grawert, jak kráčí silnicí, kterou jsme podle předepsané cesty museli opustit, jedouce jihozápadním směrem.
Nezdržel jsem se v Bonnu, chtěje tak učinit čtyři hodiny dále na hranici, která dnes odděluje Braniborskou provincii. V té době ale podle tehdejšího rozdělení německého území - jsme měli jet po silnicích, Horního Saska.
Zvonili poledne, když jsme dojeli tento bod na hranici. Tábořilo tady několik jízdních skupin. U silnice stále opuštěná hospoda. Tam bylo možné napojit a nakrmit koně.
Na tomto místě jsme se zdrželi dobré tři hodiny. Zdálo se mi opatrné, abych v prvním dnu naší cesty šetřil Zvířata a neukládal jim přílišnou námahu hned od počátku.
Také bylo potřeba dát si potvrdit pasy. Naše národní příslušnost byla příčinou několika nepříznivých pohledů. Co ale na tom záleželo? Měli jsme průvodní listiny v pořádku. Protože nás z Německa vyháněli, neboť jsme měli rozkaz opustit území v určité lhůtě, zdržovali nás cestou co nejméně.
Bylo naším úmyslem strávit noc v Zerbstu. Kromě výjimečných okolností bylo rozhodnuto, že ze zásady pojedeme pouze ve dne. Silnice se nám nezdály být dost bezpečné, abychom si směli troufat pokračovat v jízdě za tmy. Zemí pobíhalo mnoho podezřelých lidí. Nesměli jsme se tedy vydávat do přílišného nebezpečí.
Musím ještě podotknout, že v těchto severnějších končinách bývá noc v měsíci srpnu krátká. Slunce vychází před třetí hodinou ranní a zapadá teprve před devátou hodinou večerní. Přenocujeme proto pouze několik hodin - pouze právě tolik, kolik je zapotřebí, aby si zvířata i lidé odpočinuli. Jestli budou tahouni potřebovat delší oddech, dostanou ho.
Od hranice, kde náš povoz v poledne zastavil, až do Zerbstu je tak sedm, osm hodin - nic více. Mohli jsme proto tento kus cesty urazit mezi třetí hodinou odpolední a osmou hodinou večerní.
Předpokládal jsem ovšem, že se nám cestou naskytnou všelijaké překážky, nesnáze. a prodlení.
Ten den jsme měli cestou spor s jakýmsi najímačem koní, vychrtlým dlouhánem, tlučhubou, jako bývají koňaři, který chtěl mermomocí rekvírovat naše spřežení. Je prý to pro státní službu! Ten darebák! Myslím si, že státem byl on - jak říkával Ludvík XIV. - a že chtěl rekvírovat ve svůj prospěch.
Ale počkej! Ať se vymlouval, jak vymlouval, musel přece brát ohled na naše pasy a podpis policejního správce. Tahanicí s tím darebákem jsme ale stejně ztratili dobrou hodinu. Potom jsem popohnal koně do klusu, abych nahradil zmeškaný čas.
Octli jsme se pak na území, které později utvořilo Anhaltské vévodství. Silnice tady nebyly tak přeplněny vojskem, protože hlavní pruská armáda táhla více na sever, směrem k Magdeburgu.
Téměř bez obtíží jsme se dostali do Zerbstu, města nevalné důležitosti, zbaveného téměř všech prostředků. Dorazili jsme tam kolem deváté hodiny večer. Bylo ale patrné, že tudy táhli záškodníci, neostýchající se nijak žít na útraty země. I když by člověk byl sebemíň vybíravý, může si přece dělat nárok na slušný odpočinek v noci. A měli jsme nemalou práci, když jsme chtěli takový nocleh nalézt, protože domy byly z opatrnosti zamčeny. Nastala nám chvíle, kdy bychom byli nuceni strávit noc v kočáře. My bychom to ještě vydrželi - ale kam s našimi koňmi? Ti především potřebovali nakrmení a stáj. Na ně jsem myslel především a chvěl jsem se při pomyšlení, že bychom cestou o ně mohli přijít.
Navrhl jsem proto, abychom jeli dále a dostihli jiné místo, kde bychom mohli přenocovat - například Acken, vzdálený kus cesty od Zerbstu jihozápadním směrem. Mohli jsme tam dojet asi k půlnoci a jet pak dále kolem desáté následujícího dne, abychom koním ze zaslouženého odpočinku nic nevzali.
Pan de Lauranay se nemýlil. Bylo nutné dostat se přes Elbe, než bychom dostihli Acken. Přitom by se mohly naskytnout rozličné nesnáze.
Abych nezapomněl, musím zde podotknout, že pan de Lauranay znal území od Belzigu až po francouzskou hranici velmi dobře. Za života svého syna prošel těmito končinami v několika letech v každé roční době a vyznal se tady pomocí mapy velmi snadno. Já jsem se po ní ubíral teprve podruhé. Pan de Lauranay byl tedy vůdcem zcela spolehlivým, a

bylo tedy zcela na místě, abych se na něho spolehnul.
Proto jsem se pustil do hledání v Zerbstu a nalezl jsem konečně s měšcem v ruce stáj i pící pro naše koně, pro nás pak slušný nocleh i stravu. Tak jsme ušetřili také své zásoby v povoze.
Tak nám uplynula noc v tomto městě lépe, než jsme se nadáli.

XIV. KAPITOLA
Hrozivá vyhláška

Než jsme dojeli do Zerbstu, náš povoz konal cestu po území, tvořícím Anhaltské vévodství s k němu příslušným trojím knížectvím. Nazítří bude nutné jím projet od severu k jihu, abychom se dostali k městečku Acken - čímž jsme se měli opět octnout na saském území a v současném Magdeburském kraji. Potom se mělo objevit zase Anhaltsko, protože jsme jeli směrem k Bernsburgu, hlavnímu městu vévodství tohoto jména. Odtud jsme se měli octnout potřetí v Sasku - přes Merserburský kraj. Tak vypadal tehdejší německý "bunt", který má několik set státečků nebo enkláv, které lidožrout z pohádky o Palečkovi by mohl překročit jediným krokem.
Tyhle věci ovšem vyprávím podle pana de Lauranay. Ukazoval mi mapu a prstem označoval polohu provincií, hlavních měst i směr toku řek. V pluku jsem ovšem nemohl navštěvovat zeměpisný kurz, když jsem neuměl číst.
Ach, škoda mé abecedy, které jsem musel náhle nechat ve chvíli, když jsem začal sestavovat samohlásky i souhlásky ve slova! Škoda mého výborného učitele, pana Jeana, nosícího nyní batoh na zádech a postiženého všeobecným odvodem s veškerou mládeží, chodící do vysokých škol a zabývající se obchodem!
Nemluvme však dlouze a široce o těchto věcech, ale pokračujme ve své cestě!
Od včerejšího večera bylo teplé, bouřlivé, mdlé počasí. Mezi mraky se tu a tam ukazovaly malé plochy modrého nebe, ale sotva tak veliké, že by téměř nestačily na četníkovy kalhoty - jak se říkává u nás. Toho dne jsem koně pobízel, protože jsme museli před půlnocí dojet do Bernsburgu - ve vzdálenosti dvanácti hodin cesty. Nebylo to nic nemožného, ovšem jestliže se nezkazí počasí a jestli se znenadání nenaskytne nějaká překážka.
Cestu nám mělo zatarasit Elbe, a já se obával, abychom zde nebyli zdrženi déle, než se nám hodilo.
Když jsme v šest hodin ráno opustili Zerbst, dojeli jsme za dvě hodiny na pravý břeh řeky Elbe, pěkně a značně už široké, plynoucí mezi vysokými břehy, zdobenými spoustami rákosí.
Štěstí nám bylo příznivé. Veliká pramice k převážení vozů i lidí byla právě na pravém břehu, a protože pan de Lauranay nešetřil zlaťáky ani krejcary, převozník nás nenechal dlouho čekat. Za čtvrt hodiny byl vůz i koně na pramici.
Převoz byl proveden bez nehody. Když tomu bude podobně u ostatních řek, nebude zapotřebí si naříkat.
Takto jsme se ocitli v městečku Acken, kterým náš povoz projel bez zastávky a směřoval k Bernsburgu.
Jel jsem, jak se dalo. Silnice tehdy nebývaly - jak známo - takové jako jsou dnes. Byly to pruhy narýsované na nerovné půdě spíše koly vozů než lidskýma rukama. Jestli by nastalo deštivé počasí, nemohlo by se po nich vůbec jet, dokonce i v létě si bylo možné v této věci něco přát. Člověk ale nesměl být choulostivý.
Po celé dopoledne jsme jeli bez závady. Ale k poledni - naštěstí jsme právě zastavili - nás předjel pluk pandurů. Tehdy jsem poprvé spatřil tyto rakouské jezdce, vyhlížející jako lupiči. Kráčeli rázným krokem. K nebi vystupoval nesmírný mrak prachu, jimi zvířený, a v něm se míhaly červené odlesky jejich plášťů a černá skvrna čepic z ovčí kůže, vyznačující tyto barbary.
Velice nám prospělo, že jsme zahnuli právě na stranu od silnice,
pod ochranu mýtiny malého březového lesa, kam jsem vůz dopravil. Neviděli nás. S takovými čertovskými chlapy bychom mohli všelijak pochodit! Těmto pandurům by se mohl hodit vůz, jejich důstojníkům pak naši koně. Kdyby nás zastihli na silnici, určitě by nečekali, až se jim vyhneme, a smetli by nás.
Kolem čtvrté hodiny odpolední jsem označil panu de Lauranay dost vysoký bod, strmící nad planinou, dobrou hodinu západním směrem.
„To je asi bernsburská pevnost," odpověděl.
A skutečně lze tento zámek, ležící na pahorku, vidět hodně zdaleka.
Popohnal jsem koně. Za půl hodiny jsme projížděli Bernsburgem, kde jsme si dali potvrdit své listiny. Potom jsme dojeli, už velmi unaveni namáháním tohoto bouřlivého dne a když jsme přebrodili řeku Saalu, se kterou jsme se měli setkat ještě jednou, do města Altsleben asi v deset hodin večer. Noc jsme tady strávili dobře. Ubytovali jsme se v dost slušném hostinci, kde nebyli pruští důstojníci - což nám zabezpečovalo klid - a úderem desáté hodiny jsme opustili město.
Nebudu vás unavovat podobným líčením měst, městeček a vsí. Nevěnovali jsme jim ostatně mnoho pozornosti, protože jsme necestovali za zábavou, ale jako lidé, které vypuzují ze země, kterou ostatně bez lítosti opouštějí.
Pouze podotknu, že v těchto různých místech se nám nestalo nic zvláště nepříjemného a že jsme mohli jet od jednoho ke druhému bez závady.
Toho dne - 18. srpna - jsme se dostali do Hettstedtu. Museli jsme přejet přes Wipperu, kterou by v našem pluku zajisté nazvali „Vipěrou" zmijí, nedaleko měděných dolů. Kolem třetí hodiny povoz dojel do Leimbachu u soutoku Wippery a Talbachu - opět žertovné jméno pro dobré kopy Royal Picardie. Když minul Mansfeld, nad kterým strmí vysoký pahorek v dešti ozářený slunečním paprskem, pak Sangerhausen, náš povoz projížděl krajem bohatým rudami, na jehož obzoru jsem viděl zub ovité zářezy Hartzu. Na sklonku dne jsme dorazili do Artern nad Unstrutou.
Tento den byl skutečně namáhavý - urazili jsme téměř patnáct hodin, které jsme přerušili pouze jednou zastávkou.
Proto jsem se především dobře postaralo koně, a opatřil je dobrou a hojnou pící a stájí. To ale stálo hodně peněz. Pan de Lauranay se však neohlížel na nějaký krejcar, a měl pravdu. Jestli netrpí únavou koně, také cestující se nemusí bát, že budou nuceni jít pěšky.

Nazítří jsme vyjeli teprve kolem osmé hodiny, protože jsme měli nějakou mrzutost s hostinským. Vím dobře, že za nic nebývá zase nic.
Prohlašuji ale majetníka arternského hostince za nejnelítostnějšího dříče v celém německém císařství.
Počasí ten den bylo ohavné. Vypukla silná bouře. Blesky nás oslepovaly. Prudké hromobití děsilo naše zvířata, promočená silným deštěm - o takovém lijáku se u nás říká, že „padají faráři".
Nazítří, 19. srpna, se počasí zlepšilo. Oroseným krajem vál čerstvý jitřní vánek. Nepršelo. Nebe bylo ale doposud zataženo mraky, věštícími bouři, a panovalo dusící vedro. Půda byla nerovná, kraj pahorkovitý. Koně jevili už značnou únavu. Předvídal jsem, že budu brzy nucen popřát jim čtyřiadvacet hodin odpočinku. Doufal jsem ale, že dříve dojedeme do Gothy.
Silnice se vinula dost dobře obdělaným krajem, který se prostírá až k Heldrungen nad Schmuckem, kde náš kočár zastavil.
Za čtyři dny, co jsme opustili Be1zig, jsme celkem mnoho nezakusili. Myslel jsem si:
„Kdybychom mohli všichni cestovat společně, jak bychom se stiskli do kouta povozu, abychom učinili místo paní Kellerové a jejímu synovi! Škoda!"
Cesta nás dále vedla územím, které tvoří Erfurtský kraj, jeden ze tří krajů Saské provincie. Cesty, které byly dost dobře upravené, nám dovolily jet rychle. Určitě bych urazil o hodný kus dále, nebýt porouchaného kola, které nemohlo být spraveno ve Weiszensee. Stalo se tak teprve v Tennstedtu nevalně obratným kolářem. Tato okolnost mne znepokojovala po celou další cestu.
Jestliže jsme ten den urazili hezký kus cesty, to proto, že nás posilovala naděje, že ještě večer dojedeme do Gothy. Tam si pak odpočineme - jestliže ale najdeme vhodný nocleh.
Bože, neběželo zde o mne! Já, maje dobrý základ, dovedl bych snést ještě mnohem více. Ale zdálo se mi, že pan de Lauranay a zvláště slečna j sou už příliš unaveni, i když nenaříkali. Má sestra Irma na tom byla lépe. A všichni byli tak smutní!
Od pěti do devíti hodin odpoledne jsme urazili asi osm hodin cesty, když jsme minuli Schambach a octnuli se ze saského území na saskocoburské půdě. Naše ubohá zvířata si po celou noc a den zasloužila odpočinek. Určitě jsem měl šťastnou ruku, když jsem je vybíral. Není nic lepšího, když se člověk vyzná v koních a není nucen přihlížet k ceně.
Už jsem řekl, že jsme do Gothy dorazili kolem jedenácté hodiny v noci. Zdrželi jsme se nějakými formalitami v městské bráně. Kdybychom neměli papíry v pořádku, určitě by nás zadrželi. Jak občanští tak vojenští zřízenci byli nadmíru přísní. Dobré bylo, že pruská vláda, která nařídila naše vypovězení nám opatřila i prostředky, abychom mohli odejít.
Udělal jsem si ze všeho závěr; kdybychom jednali podle prvního úmyslu a odjeli dříve, než byl pan Jean zařazen k vojsku, že by nám pan Kalkreuth nevnutil pasy a že bychom bez nich nikdy nemohli dojet až na hranici. Bylo tedy zapotřebí vzdát díky nejprve Pánu Bohu a Jeho Veličenstvu Bedřichu Vilémovi a v druhé řadě, že nám usnadnil cestu.
Nemáme ale chodit ke kříži, dokud to není nutné. Tak zní jedno z našich pikardských přísloví, které platí za deset jiných.
V Gothy jsou čtyři dobré hostince. „U pruského znaku" jsem nalezl snadno čtyři velmi slušné pokoje pro nás a dobrou stáj pro oba koně. Ačkoliv mi bylo líto, že jsem se musel v tomto městě zdržet, nezbývalo přece nic jiného. Z povolených dvaceti dní byly naštěstí za námi pouze čtyři a urazili jsme už téměř třetinu předepsané cesty. Jestli takto pojedeme dále, mohli bychom na francouzskou hranici dorazit v určené lhůtě. Nepřál jsem si nic jiného, než aby pluk Royal Picardie se neoctnul v boji před posledními dny měsíce.
Ráno v osm hodin jsem sestoupil do hostinské místnosti, kam se po chvíli dostavila i sestra.
Zeptal jsem se po panu a slečně de Lauranay.
„Dosud neopustili své pokoje a musíme je tam nechat až do snídaně," odpověděla mi Irma.
„To se rozumí, Irmo! A kam jdeš ty?"
„Nyní nikam, Natalisi. Ale odpoledne půjdu něco nakoupit a doplnit naše zásoby. Jestli budeš chtít jít se mnou?…"
„Půjdu velmi rád. Budu připraven. Zatím ale budu chytat lelky po městě."
A šel jsem.
Co vám mám říci o Gothy? Mnoho jsem neviděl. Bylo tu hodně pěšího, jezdeckého, dělostřeleckého vojska a také vozatajstva. Bylo slyšet stálé troubení. Hlídky se střídaly. Při pomyšlení, že všichni tito vojáci táhnou proti Francii, se mi svíralo srdce. Jak bolestné bylo představit si, že tito cizozemci obsadí snad půdu drahé vlasti! Kolik věrných přátel, chtějících jí bránit, padne asi v boji! Skutečně, musím jim stát po boku a bojovat na vykázaném místě! Strážmistr Delpierre není jako ty cínové talíře, které nechtějí do ohně!
Abych se však vrátil ke svému vypravování o Gothy, povím vám ještě, že jsem prošel několika městskými čtvrtěmi a spatřil jsem několik chrámů, jejichž věže strměly do mlhy. Nejvíce jsem si ale všímal spousty vojáků. Město na mne dělalo dojem obrovských kasáren.
Vrátil jsem se v jedenáct, a dal jsem nejdříve potvrdit naše pasy, jak jsme měli nařízeno. Pan de Lauranay byl dosud ve svém pokoji se slečnou Martou. Ubohé dívce se nechtělo vyjít si do města, což se ovšem dá pochopit.
Co by ostatně viděla? Nic jiného, než věci, které by jí stále na mysl přiváděly zoufalé postavení pana Jeana. A dostihla ho paní Kellerová, anebo jestli bylo možné, aby sledovala od stanice ke stanici jeho pluk? Jak asi cestovala tato odvážná žena? Co dokáže, jestliže se uskuteční neštěstí, které předvídala? A pan Jean musí jako pruský voják jít do boje proti zemi, kterou miloval, kterou by radostně hájil, pro kterou by ochotně prolil svou krev!
Snídaně byla ovšem smutná. Pan de Lauranay požádal, aby mu byla přinesena do jeho pokoje. Protože do hostince přicházeli na snídani i pruští důstojníci, a těch bylo potřeba se zbavit.
Po snídani pan a slečna de Lauranay zůstali v hostinci s mou sestrou. Já jsem se šel podívat, jestli mají koně všeho dostatek. Hostinský šel se mnou do stáje. Pozoroval jsem, že si tento povídálek přál, abych se podrobněji rozhovořilo panu de Lauranay, o naší cestě a vůbec o věcech, do kterých mu nic nebylo. Měli jsme co dělat se žvanilem, a jakým!…

Kdo mu přestřihl nit řečí, prokázal mu dobrodiní. Proto jsem si dal pozor na sebe a nechal jsem ho žvanit.
Ve tři hodiny jsem šel se sestrou, abychom nakoupili, co je potřeba. Protože Irma mluvila německy, nemohlo se jí na ulicích a v krámech stát nic nepříjemného. Přece se ale snadno poznalo, že jsme Francouzi, což nám ovšem zajišťovalo nevlídné přijetí.
Do pěti hodin jsme toho hodně proběhali a prošli jsme celkem všemi hlavními částmi města.
Přál bych si dozvědět se něco o tom, co se děje ve Francii, o věcech domácích i zahraničních. Proto jsem upozornil Irmu, aby naslouchala tomu, co se povídá na ulicích i v krámech. Dokonce jsme se neostýchali ani přistupovat i k jednotlivým skupinám, kde se mluvilo poněkud živěji, a naslouchat výměně slov, jakkoliv to z naší strany nebylo právě příliš prozřetelné.
Z toho, co jsme mohli pochytit, bylo málo takového, co by mohlo potěšit Francouze. Ale bylo přece lepší mít zprávy, třeba špatné, než nevědět vůbec nic.
Všimnul jsem si také četných vyhlášek, nalepených na zdech. Většina ohlašovala pohyby vojska anebo vybídnutí k dodávkám potřeb pro armádu. Sestra se ale stejně někdy zastavovala a četla si první řádky.
Jedna z těchto vyhlášek připoutala k sobě obzvlášť mou pozornost. Byla napsána velikými černými písmeny na žlutém papíře. Vidím ji dosud, přilepenou na přístavku ševcovské dílny.
„Počkej!“ pravil jsem Irmě, „podívej se na tuto vyhlášku! Jestli tam nahoře nejsou napsány nějaké číslice?…“
Má sestra se přiblížila k dílně a začala číst…
Výkřik se jí vydral z hrdla. Naštěstí jsme tady byli sami. Nikdo ji neslyšel.
Vyhláška obsahovala tato slova:

1000 zlatých odměny dostane ten, který vydá vojáka Jeana Kellera z Belzigu, odsouzeného k smrti, protože udeřil důstojníka Leibova pluku, táhnoucího do Magdeburgu!

XV. KAPITOLA
Nehoda V Durynském lese

Tak jsem se vrátil se sestrou do hostince „U pruského znaku“, co jsme si asi řekli při návratu - to všechno bych marně hledal ve své paměti. Možná, že jsme mezi sebou neprohodili ani jediné slovo. Náš zmatek by mohl být zpozorován, a více nebylo zapotřebí, abychom se ocitli před úřady. Byli bychom vyslýcháni a snad i zatčeni, kdyby vyšlo najevo, jaké svazky nás pojí s rodinou Kellerovou!…
Konečně jsme se vrátili do svých pokojů a nikoho jsme nepotkali. Chtěl jsem se nejprve domluvit se sestrou, jak si máme vést, dříve než budeme hovořit s panem a se slečnou de Lauranay.
Stáli jsme zde proti sobě, dívajíce se na sebe, zdrcení, netroufajíce chopit se slova.
„Ten nešťastník!… Ten nešťastník!… Co to udělal?“ zvolala konečně sestra.
„Co to udělal?“ odpověděl jsem. „Udělal to, co bych stejně tak udělal já na jeho místě! Pan Jean byl patrně tím ničemou týrán a potupen!… Proto jej udeřil… To se muselo stát dříve nebo později!… Ano, já bych udělal totéž!“
„Ubohý pan Jean!… Ubohý pan Jean!…“ šeptala sestra, a slzy jí splývaly po tvářích.
„Irmo,“ řekl jsem jí, „bud' statečná!… Je to zapotřebí!“ „Odsouzen k smrti!…“
„Počkej! Uprchl!… Nyní ho alespoň nemají, a ať je kdekoliv, je mu všude lépe, než v pluku těch ničemných Grawertů - otce i syna!“ „A těch tisíc zlatých, které se slibují tomu, kdo jej vydá, Natalisi!“ „Těchto tisíc zlatých nemá v kapse dosud nikdo, Irmo, a doufejme, že je také nikdo nikdy nedostane!“
„A jak se mu podaří uprchnout? Vždyť jméno mého nešťastného pana Jeana je oznámeno vyhláškami ve všech městech i vesnicích! Kolik darebáků nebude mít větší přání, než aby se ho zmocnili a vydali jej! A lepší lidé by mu neposkytli útulek ani na hodinu!“
„Nezoufej, Irmo!“ odpověděl jsem. „Ne!… Nic není ještě ztraceno!
Pokud pušky nejsou namířeny člověku na prsa…“
„Natalisi!… Natalisi!…“
„Ale i pušky mohou ještě selhat!… I to se už stalo… Nezoufej!…
Panu Jeanovi se podařilo uprchnout a dostat se do širého kraje!… Je dosud živý a není z těch, kteří se dají lapit!… Však jim unikne!“
Říkám vám upřímně, že jsem nechtěl poskytnout pouze trochu naděj e své sestře, když j sem takto mluvil. To ne - věřil j sem tomu sám. Nejobtížnější zajisté pro pana Jeana bylo uprchnout, když poručíka udeřil. Nuže, to se mu podařilo, a nebylo skutečně tak snadné, chytit ho, když vyhláška slibovala odměnu tisíc zlatých každému, komu by se podařilo zmocnit se ho. Skutečně, já ještě nezoufal, i když má sestra mnoho na mé útěchy nedbala.
„A paní Kellerová!“ zoufala si dále.
Ano! Kam se asi poděla paní Kellerová?… Podařilo se jí dostihnout syna?… Jestli vůbec věděla, co se stalo?… Doprovázela snad pana Jeana na útěku?
„Ubohá paní!… Ubohá matka!…“ opakovala Irma. Protože syna v Magdeburgu asi dostihla, asi ví všechno! Ví, že její syn je odsouzen k smrti!… Ach, Bože, Bože! Jak nesmírnou bolest jí ukládáš!“
„Irmo,“ odpověděl jsem, „prosím tě, upokoj se! Kdyby tě tak někdo slyšel! Víš přece, že paní Kellerová je odhodlaná žena! Možná, že se pan Jean s ní setkal…“
Možná, že tato domněnka vás překvapuje, ale opakuji, že jsem mluvil tak, jak jsem cítil. Nemám ve zvyku poddávat se zoufalství.
„A Marta?…“ řekla sestra.

„Soudím, že bude nejlepší, aby o ničem nevěděla," odpověděl jsem. „Kdybychom jí to řekli, připravili bychom ji o její odvahu. Cesta je dost dlouhá, a slečna Marta potřebuje veškerou svou duševní sílu! Kdyby zjistila, co se stalo, že pan Jean je odsouzen k smrti, že je na útěku, že na jeho hlavu je vypsána odměna, nepřežila by to! Vzpírala by se nás následovat!…"
„Ano, Natalisi, máš pravdu. A když zachováme toto tajemství i vůči panu de Lauranay?"
„Zajisté, Irmo. Nijak by neprospělo, kdybychom mu to řekli. Ach, kdyby jsme mohli, abychom se vypravili hledat paní Kellerovou a jejího syna! Pak ano… pak bychom museli panu de Lauranay říct všechno. Ale naše dny jsou sečteny. Je nám zakázáno prodlévat přes čas na tomto území. Brzy bychom se octli ve vězení, a nenahlížím, jak by to panu Jeanovi prospělo… Proto se musíš, Irmo, vzchopit. Zejména slečna Marta si nesmí všimnout, že jsi plakala!"
„A co když vyjde do města, přečte si tohle oznámení a dozví se to takto…"
„Irmo," odpověděl jsem, „není pravděpodobné, že pan a slečna de Lauranay opustí hostinec navečer, když tak neučinili za dne. Ostatně by v noci oznámení stěží přečetli. Nemusíme se tedy obávat, že se něco dozvědí!… Proto bdi nad sebou, sestřičko, a buď silná!"
„Ano, Natalisi, přemohu sebe. Cítím, že máš pravdu!… Ano!…
Uklidním se!… Navenek neuvidí nic, zato však uvnitř…"
„Uvnitř plač, Irmo, protože to všechno je skutečně velmi smutné - ale mlč!… To je naše heslo!"
Po večeři, při které jsem mluvil páté přes deváté, abych obrátil pozornost na sebe a přispěl tak své sestře, pan a slečna de Lauranay se odebrali do své komnaty. To jsem předvídal, a bylo to také lepší! Když jsem se podíval na konírny, zašel jsem ještě k nim a vyzval jsem je, aby šli časně spát. Přál jsem si, abychom vyjeli kolem páté hodiny, protože jsme museli urazit cestu, která třeba nebyla příliš dlouhá, ale velmi namáhavá, přes hornatou krajinu.
Všichni jsme ulehli. Co se týče mne samého, spal jsem velmi špatně. Všechny události mi táhly hlavou. Zdálo se, jakoby ta důvěra, kterou jsem dával najevo, dodávaje odvahu své sestře, se mně samému nyní nedostávala… Věci se hatily… Pan Keller byl pronásledován, vydán… Jestli se člověku neděje vždycky tak, když uvažuje v dřímotách?
V pět hodin jsem vstal. Vzbudil jsem všechny a zapřáhl jsem. Měl jsem naspěch, abychom už měli Gothy za sebou. Když v šest všichni zaujali v kočáře svá místa, pobídl jsem koně, kteří si úplně odpočinuli, a popohánět jsem je vpřed, až urazili pětihodinovou cestu. Dojeli jsme k prvním výběžkům Durynského lesa. Tam obtíže určitě přibudou a bude nutné koně šetřit.
Ne že by tyto hory byly příliš vysoké. Nejsou to Pyreneje ani Alpy. Kraj je ale velmi neschůdný, a bylo proto zapotřebí opatrnosti vzhledem k povozu i koním. Cesty v té době tudy nevedly téměř žádné. Bylo nutné prodírat se často nebezpečnými četnými průsmyky, často velmi úzkými, lesnatými úvozy nebo hustými dubovými, borovými, březovými a modřínovými lesy. Z toho vznikaly četné zatáčky po křivolakých cestičkách, po kterých povoz projížděl jen taktak a s nebezpečím mezi sráznými hřbety a hlubokými propastmi, na jejichž dně šuměly bystřiny.
Chvilkami jsem slézal z kozlíku, abych vedl zvířata za uzdu. Pan de Lauranay, jeho vnučka a má sestra sestupovali na zem, jestli bylo zapotřebí ulevit koním při prudším stoupání. Všichni kráčeli statečně, bez nářku, slečna Marta přes svou útlost, pan de Lauranay přes svůj pokročilý věk. Častěji jsem musel zastavit, aby si koně oddechli.
Jak jsem byl spokojen sám se sebou, že jsem nic neřekl ohledně pana Jeana! Jestli si už má sestra zoufala navzdory rozumovým důvodům jí uvedeným, jaké zoufalství by se asi zmocnilo slečny Marty a jejího dědečka!…
Toho dne - 21. srpna - jsme neurazili ani pět hodin cesty přímým směrem - protože cesta se protahovala tisícerými oklikami, takže se nám občas zdálo, jako bychom se vraceli tam, kudy jsme už jednou projeli.
Možná, že bychom si měli vzít průvodce… Ale komu bylo možné důvěřovat? Měli snad Francouzi být závislí na Německu a být mu vděčni, když vypukla válka? Ne! Lepší bylo spoléhat na sebe a pomoci sobě co nejlépe.
Ostatně pan de Lauranay projel Durynskem tak často, že se tady vyznal bez velikých nesnází. Nejobtížnější bylo, zachovat směr v hlubokých lesích. Ale i těmi snad projedeme a budeme se řídit sluncem, které nás zajisté neoklame - protože to alespoň není německého původu.
Povoz zastavil kolem osmé hodiny večer na kraji březového lesa, vyrostlého na boku vysokého horského hřbetu. Nebylo by rozumné, bloudit dále za noci.
Nebyla zde hospůdka, dokonce ani dřevorubcova chata. Bylo nutné spát v kočáře nebo pod lesními stromy.
Povečeřeli jsme ze zásob, obsažených ve vacích. Koně jsem odpřáhl. Protože na úpatí horského sedla bylo hodně trávy, nechal jsem je volně se pást, neboť jsem zamýšlel po celou noc nad nimi bdít.
Přiměl jsem pana de Lauranay, slečnu Martu a svou sestru, aby zaujali opět místo v povozu, kde by si mohli alespoň odpočinout a uchránit se od nepohody. Drobně pršelo a nad krajem, dosahujícím již značné výšky, se vznášela ledovitá mlha.
Pan de Lauranay mi nabídl, že stráví noc se mnou. Odmítl jsem. Takové bdění se k muži jeho věku už nehodí. Ostatně stačím na to sám. Zahalen teplou houní a chráněn od deště alespoň částečně větvemi stromů, nezkusím tak mnoho. Tam na amerických prériích jsem zažil už daleko horší noci, kde zima byla drsnější než všude jinde, a neměl jsem proto strach z noci, strávené pod širým nebem.
Nu, nebylo tak zle. Náš noční klid nebyl nijak porušen. Celkem se náš kočár vyrovnal leckterému pokojíku ve venkovských hospůdkách. Nebylo v něm vlhko, když dvířka byla dobře uzavřena. Osobám, které v něm odpočívaly, zahaleným cestovními plášti, nebyla také zima. Určitě by se dobře prospaly, nebýt jen těch obavo osud nepřítomných.
Časně ráno - kolem čtvrté hodiny - pan de Lauranay opustil kočár a přišel ke mně s nabídnutím, že bude bdít za mne, abych si na hodinku nebo na dvě odpočinul. Obávaje se, že by mu nebylo vhodné, když bych zamítl podruhé, vyhověl jsem mu a rázem jsem usnul s rukama pod hlavou, zahalenou do pláště.
O půl sedmé jsme všichni byli na nohou.
„Jste asi unaven, pane Natalisi?" otázala se mne slečna Marta. „Já?" odpověděl jsem. „Já jsem spal jako dudek, zatímco

váš dědeček bděl! Jaký je to výborný člověk!“
„Natalis trochu přehání,“ odpověděl s úsměvem pan de Lauranay, když zaslechnul má slova, „a příští noc mi dovolí…“
„Nic vám nedovolím, pane de Lauranay,“ odpověděl jsem vesele.
„To by tak scházelo, aby pán bděl až do rána, zatímco sluha…“
„Sluha!“ podotkla slečna Marta.
„Ano, sluha… kočí!… Co na tom? Copak nejsem kočím, a to obratným kočím, jak.se sám musím pochválit? Jestli chcete zalichotit mé sobeckosti, řekněte třeba místo kočí postillion. Nicméně i tak zůstanu vaším sluhou…“
„Ne… ale přítelem!“ odpověděla slečna Marta, podávajíc mi ruku, „a to přítelem nejoddanějším, kterého nám Bůh mohl dát, aby nás dopravil nazpět do vlasti!“
Ach, ta hodná slečna! Co bychom neudělali pro takové lidi, kteří nám povídají takové věci tak přátelským tónem? Ano, kéž se jen šťastně dostaneme na hranici! Kéž i paní Kellerová a její syn dosáhnou Francie a shledají se tam s námi všemi!
Co se týče mne samého, jestli se naskytne příležitost, abych jim dal celou svou oddanost najevo… Sufficit!… a jestli bude zapotřebí obětovat i svůj život…Amen!… jak říkává náš farář.
V sedm hodin jsme vyjeli. Když nám nevzejde toho dne - 21. srpna - více překážek než včera, budeme mít Durynský les za sebou, dříve než nastane noc.
Den začal celkem dobře. První hodiny byly ovšem krušné, protože cesta stoupala mezi horskými hřbety takovou měrou, že jsem občas byl nucen sáhnout na kolo. Celkem to ale ušlo.
K poledni jsme dosáhli vrcholu soutěsky, která se nazývá Gebauer, i když mě paměť neklame, a přetíná nejvyšší průsmyk horského řetězu. Zbývalo pak pouze sjet západním směrem. To půjde už rychle.
Počasí nepřestalo být náchylné k bouřce. I když nepršelo už od východu slunce, bylo nebe stále zahaleno hustými mraky, které se podobaly ohromným kulím. Bylo zapotřebí jediného nárazu, aby vybuchly. Ostatně bouře v hornatých krajích je nutné se vždy obávat.
Zdálo se, že slečna Marta, schoulená v koutku kočáru a zahloubaná do svých myšlenek, se moc nebojí. Má sestra při každém zablesknutí zavírala oči a nehýbala sebou.
„Nebylo by snad lepší zastavit?“ zeptal se pan de Lauranay, vykláněje se ze dvířek povozu.
„Ovšem,“ odpověděl jsem, „a zastavím, když naleznu vhodné místo, abychom tam mohli přenocovat. Na tomto srázu by to bylo téměř nemožné.“
„Opatrně, Natalisi!“
„Buďte bez starostí, pane de Lauranay!“
Ještě jsem nedokončil, když náhle byli koně i vůz ozářeni ohromným zablesknutím. Blesk zasáhl vysokou břízu po naší pravici. Naštěstí strom padl na stranu, kde se prostíral les.
Koně se hrozně poděsili. Cítil jsem, že je už neovládám. Hnali úprkem průsmykem dolů nedbajíce mých pokusů, abych je zadržel. Byli jsme oslepeni ustavičným blýskáním, ohlušeni hromobitím. Jestli uskočí poděšená zvířata stranou, kočár se zřítí do hlubokých roklí, vroubících cestu.
Vtom se otěže přetrhly. Koně, kteří nyní měli větší volnost, pádili ještě prudčeji. Hrozila nám nevyhnutelná katastrofa.
Náhle nastal náraz. Povoz narazil na kmen stromu, skáceného přes úvoz. Kola se zlomila. Koně přeskočili přes strom.
Na tomto místě průsmyk tvořil prudký záhyb, za kterým mizela nešťastná zvířata v propasti.
Kočár se nárazem rozbil, rozbila se přední kola - ale nepřekotil se. Pan de Lauranay, slečna Marta a má sestra vyšli bez pohromy. Já jsem sice sletěl z kozlíku, ale neublížil jsem si.
Jaká to byla neodčinitelná nehoda! Co si nyní počneme, když nemáme dopravní prostředek, uprostřed opuštěného Durynského kraje? Jakou noc jsme strávili!
Dne 23. srpna - jsme se museli dát znovu na cestu a opustit povoz, který bychom už nemohli použít, i kdyby jiní koně nahradili ty, o které jsme přišli.
Udělal jsem ze zásob a cestovních potřeb balík, který jsem nesl na rameni na konci hole. Sestupovali jsme úzkým průsmykem, který měl ústit na planině, jestli se pan de Lauranay nemýlil. Kráčel jsem vpředu. Má sestra, slečna Marta a pan de Lauranay kráčeli za mnou, jak mohli nejlépe. Vzdálenost, kterou jsme ten den urazili, odhaduji asi na tři hodiny cesty. S nastalým večerem ozařovalo zapadající slunce široké pláně prostírající se na západ na úpatí Durynského lesa.

XVI. KAPITOLA
Nečekané shledání

Naše postavení bylo velmi vážné. A stane se ještě těžším, jestli nenalezneme náhradu za ztracený povoz, kočár opuštěný v průsmyku Durynského lesa!
Především šlo o nalezení vhodného útulku na noc. Budeme ještě uvažovat.
Byl jsem ve velikých rozpacích. Daleko široko nebylo lidské bydliště. Nevěděl jsem, co dělat, když při vystupování po pravé straně jsem spatřil jakousi chatrč na okraji lesa, rozkládajícího se na posledním výběžku horského řetězu.
Tato chatrč na obou bocích a na přední straně byla otevřena větrům. Sem pronikal déšť i vítr. Šindele na střeše dosud odolávaly, a když-by začalo pršet, byli bychom alespoň uchráněni před deštěm.
Včerejší bouře vyčistila nebe tak dobře, že za dne už nepršelo. Bohužel, ale s nastalým večerem se objevila hustá mračna znovu; kromě toho se utvořily husté mlhy, které by se jakoby plazily po zemi. Byl jsem potěšen, že jsem nalezl alespoň tuto bídnou chatrč v době, kdy jsme přišli o povoz.
Pan de Lauranay byl nehodou hluboce dotčen, zvláště kvůli své vnučce. Dlouhá cesta nás dělila ještě od francouzské hranice. Jak vykonáme cestu v nám vyměřených lhůtách, když budeme nuceni odbývat ji pěšky? O tom bylo nutné

uvažovat. Nejprve však bylo potřeba zabývat se naléhavějšími věcmi.
Uvnitř chatrče, která patrně nebyla už dávno obydlena, byla země pokryta suchým stelivem. Tam asi hledávali útočiště pastýři, kteří vyvádějí svá stáda do hor, na poslední výspu Durynského pohoří. Pod vysočinou se rozkládaly saské roviny směrem k Fuldě, přes území Hornorýnské provincie.
Pod šikmo dopadajícími paprsky zapadajícího slunce se tyto roviny zdvihaly ve směru k protilehlému obzoru slabými vlnami. Podobaly se „wastám“, jejichž jméno se dává krajům méně vyprahlým než jsou stepi.
I když se na pohled zdály srázné, neskýtaly asi už tak velké obtíže, jaké jsme zažili na cestě od Gothy.
Když nastávala noc, pomohl jsem trochu sestře při přípravě večeře. Pan a slečna de Lauranay, kteří byli patrně příliš unaveni celodenním pochodem, se jídla sotva dotkli. Také Irmě se nechtělo večeřet. Únava zvítězila nad hladem.
„Nejednáte správně!“ opakoval jsem jim, „nejprve se řádně najíst a pak odpočívat - takový je způsob vojáka na pochodu. Musíme mít nyní nohy v pořádku. Musíte večeřet, slečno Marto…“
„Já bych ráda, můj dobrý Natalisi,“ odpověděla mi, „jen kdyby mi to bylo možné…
Zítra ráno, než se vydáme opět na cestu, pokusím se něco pojíst…“ „To ale bude už pořád o jedno jídlo méně!“ odpověděl jsem. „To ovšem, ale nebojte se! Nebudu vás na cestě zdržovat!“
Přes všechno naléhání jsem ničeho nedosáhl, ačkoliv jsem dával příklad, jídlo přímo hltaje. Rozhodl jsem se, že si dodám sil za čtyři, jako bych se na zítřek nadál čtyřnásobné práce.
Několik kroků od chatrče tekl čistý potůček, který se ztrácel v hluboké kotlině. Několik kapek této vody, smíšených s kořalkou, které jsem měl plnou čutoru, postačilo na výrobu posilujícího nápoje.
Slečna Marta svolila k tomu, že vypije dva, tři doušky. Pan de Lauranay a má sestra ji napodobili. Osvěžili se.
Potom si šli všichni lehnout do chatrče a za chvíli usnuli.
Slíbil jsem, že si později také lehnu, se zatajeným úmyslem, že to neudělám. Jestli jsem nemluvil pravdu, to proto, že by pan de Lauranay chtěl jinak bdít se mnou, a já nesměl připustit, aby si ukládal ještě tuto námahu.
Chodil jsem tedy na stráži sem a tam. Můžete mi věřit, že mi tato povinnost nebyla novinkou, protože patřila k mému povolání. Z opatrnosti jsem zastrčil obě pistole, které jsem si vzal z kočáru, za opasek. Byl jsem přesvědčen, že je důležité s prospěchem dobře hlídat.
Proto jsem se také pevně rozhodl, že odolám dřímotě, ačkoliv jsem měl už těžká víčka. Občas, když mi nohy už vypovídaly službu, položil jsem se vedle chatrče s ušima stále napjatýma, s očima otevřenýma.
Noc byla velmi tmavá, ačkoliv nízké mlhy ponenáhlu vystoupily výš. V tomto hustém závoji nebyl jediný otvor, netřpytila se jediná hvězdička. Měsíc zapadl skoro zároveň se sluncem. V celém prostoru nebylo vidět jediné světélko.
Obzor byl ale zbaven mlh. Kdyby v lesních hlubinách nebo na povrchu planiny byl rozdělán sebemenší oheň, určitě bych ho spatřil na vzdálenost hodiny.
Nic. Všechno bylo ponořeno ve tmě jak vpředu, ze strany lučin, tak vzadu, pod horskými hřbety, šikmo se oddělujícími od skupin sousedních stromů a končícími při záhybu u chatrče.
Ostatně ticho bylo tak hluboké jako tma. Jediný vánek nerušil klid ovzduší, jak se to stává nejčastěji, když je dusno a bouře se nevybíjí ani blýskavicí.
A přece se jakýsi zvuk ozýval. Bylo to nepřetržité pískání, napodobující pochodové melodie a troubení pluku Royal Picardie. Tušíte už sami, že se Natalis Delpierre bezděčně poddával svým nezpůsobům. Nemohl tady nikdo kromě něho pískat v hodinách, kdy ptáčkové odpočívali pod loubím bříz a dubů.
Při pískání jsem přemýšlel o minulosti. Před duševním zrakem jsem viděl opět, co se dělo v Belzigu od mého příchodu, svatbu odloženou v okamžiku, kdy se měla slavit, souboj s poručíkem von Grawert, na který nedošlo, zařazení pana Jeana do vojska, naše vyhoštění z německého území. Pak jsem viděl v budoucnosti obtíže, které se hromadily, Jeana Kellera, na jehož hlavu byla vypsána odměna, prchajícího s koulí na noze - s koulí odsouzence k smrti - jeho matku, nevědoucí, kde se s ním setkat!
A jestliže už byl chycen, jestliže jej už vydali nějací ničemové, chtějící získat odměnu tisíce zlatých?… Ne! Tomu jsem nemohl uvěřit!
Smělý a odhodlaný pan Jean,nebyl člověkem, který se nechá chytit a prodat!
Co jsem se tak oddával svým úvahám, cítil jsem, jak se mi proti vůli zavírají víčka. Proto jsem povstal, nechtěje se poddat spánku. Mrzelo mě, že té noci byla příroda tak klidná, tma tak hluboká. Neozýval se jediný zvuk, na který bych mohl upnout pozornost, nebylo vidět jediné světlo na rovině ani na nebi, na které bych se mohl zadívat. Bylo proto stále zapotřebí svrchovaného napětí vůle, aby mne únava nepřemohla.
Ale i přitom čas ubíhal. Kolik bylo asi hodin? Minula už půlnoc? Možná, protože v tomto ročním období bývá noc dost krátká. Hledal jsem tedy světlejší místo na východním nebi, na temenech nejvzdálenějších hor. Ale nic nevěštilo dosud blízký příchod jara. Patrně jsem se tedy mýlil.
Přišlo mi pak na mysl, že za dne, když pan de Lauranay a já jsme prohlíželi mapu, shledali jsme toto: první důležité město, kterým jsme museli projít, bylo Tann, v Kasselském kraji, v Nassavské provincii. Tam se nám snad podaří opatřit si náhradu za náš kočár. Jakýkoliv prostředek nám bude vhod, abychom se dostali do Francie, a až tam budeme, bude nám už dobře. Na cestu do Tannu budeme ale potřebovat asi dvanáct hodin.
Až sem jsem dospěl v myšlenkách, když jsem najednou vyskočil. Bedlivě jsem začal naslouchat. Zdálo se mi, jako bych z dálky zaslechl nějaký výstřel.
Hned vzápětí dolehl k mému sluchu opětný výstřel. Nebylo pochybnosti, že slyším rány z pušky nebo z pistole. A dokonce se mi zdálo, jako bych spatřil prudký záblesk světla za stromy, seskupenými v pozadí chatrče.
V postavení, ve kterém jsme se nacházeli, uprostřed končin téměř úplně opuštěných, bylo možné se bát všeho. Jestliže by šla cestou tlupa záškodníků nebo lupičů, octli bychom se v nebezpečí, že budeme prozrazeni. A kdyby těch chlapů bylo jen půl tuctu,jak bychom jim odolali?

Čtvrt hodinky uplynulo. Nechtěl jsem pana de Lauranay probudit. Vždyť výstřel mohl pocházet od některého lovce, číhajícího na kance nebo srnce. Podle spatřeného světla jsem odhadl vzdálenost asi na půl hodiny.
Zůstali jsme stát bez pohnutí a měli jsme zrak upřený v tomto směru. J když jsem potom vůbec nic neslyšel, začal jsem se uklidňovat a ptát se sebe samého, jestli jsem se snad nestal hříčkou klamu vlastního sluchu nebo zraku. Vždyť se občas stává, že člověk se domnívá, jako by nespal, a přece spí. Co má za skutečnost, je jen pouhý prchavý dojem snu.
Rozhodnutý bojovat se spaním, chodil jsem rázným krokem sem a tam, pískaje si přitom, ani to nevnímaje, nejzvučnější fanfáry. Zašel jsem i za ohyb lesa, za chatrč, a pustil jsem se asi na sto kroků mezi stromy.
Po chvíli se mi zdálo, jako bych v houští zaslechl nějaký šum. Bylo možné, že je tam nějaká liška nebo vlk. Proto jsem uchopil pistoli a chystal jsem se je přivítat. A taková je síla zvyku, že jsem i v této chvíli, nedbaje nebezpečí prozrazení, stále pískal, jak jsem se dozvěděl později.
Znenadání se mi zdálo, že vidím vyskočit nějaký stín.
Rána z pistole vyšla téměř nazdařbůh. Ve stejné chvíli, co vyšel výstřel, vztyčil se přede mnou nějaký muž.
Poznal jsem jej už pouze v záři výstřelu: byl to - pan Jean Keller!

VII. KAPITOLA
Osudy syna a matky

Pan de Lauranay, slečna Marta a má sestra, náhle probuzeni ranou z pistole, vyběhli z chatrče. V muži, který vycházel se mnou z lesa, nemohli tušit pana Jeana ani paní Kellerovou, která se objevila vzápětí. Pan Jean spěchal k nim. Dříve než pronesl jediné slovo, slečna Marta jej poznala a vrhla se mu na prsa.
„Jeane! …“ zašeptala.
„Ano, Marto!… Jsem to já… a má matka!… Konečně!“
Slečna de Lauranay se poté ocitla v náručí paní Kellerové. Nebylo však namístě ztrácet chladnokrevnost nebo dopustit se nějaké neprozřetelnosti.
„Vraťme se všichni do chatrče!“ řekl jsem. „Běží o vaši hlavu, pane Jeane!…“
„Cože?… Natalisi, vy víte?…“ odpověděl mně.
„Sestra a já… my víme všechno!“
„A ty, Marto, a vy, pane de Lauranay?…“ zeptala se paní Kellerová. „O co běží?“ zvolala slečna Marta.
„Dozvíte se to,“ odpověděl jsem já. „Vyjděme!“
Za okamžik od toho jsme se všichni schoulili do chatrče. Jestliže jsme na sebe neviděli, alespoň jsme se slyšeli. Já jsem se zastavil u dveří a nepřestával jsem pozorovat cestu, i když mi neušlo ani slovíčko.
A pan Jean začal vypravovat, přerušuje se pouze chvilkami, aby naslouchal, co se děje venku.
Ostatně vypravoval sotva dechu popadaje a větami neukončenými, při kterých ponenáhlu nabýval opět pravidelného dechu, o který přišel patrně dlouhým, namáhavým během.
„Drahá Marto… to se stát muselo… a je lepší, že jsem tady… než tam dole pod velením plukovníka von Grawert… v setnině jeho syna!…“
Marta a má sestra pak několika slovy zjistily, co se stalo před naším odjezdem z Belzigu, o ponižující poručíkově urážce, o smluveném souboji a jeho odvolání, když Jean Keller byl povolán do vojenské služby.
„Ano,“ pokračoval pan Jean, „dostal jsem se pod přímé velení tohoto poručíka! Mohl se mstít podle libosti, nenucen postavit se mi tváří v tvář se šavlí v ruce. Ach, toho člověka, který tě urazil, Marto, bych usmrtil!…“
„Jeane… ubohý Jeane!…“ šeptala mladá dívka.
„Pluk byl povolán do Bornu,“ mluvil pan Jean dále. „Tam po celý měsíc jsem byl přidržován k nejsprostším a nejobtížnějším pracem, byl jsem pokořován ve službě, nespravedlivě trestán - bylo se mnou nakládáno hůře než se psem!… Ovládnul jsem se… Všechno jsem snášel… myslel na tebe, Marto, na svou matku a všechny své přátele…Ach, co jsem zkusil!… Konečně pluk odtáhl do Magdeburgu… Tam mě mohla zastihnout matka. Tam však také - před pěti dny - v ulici, ve které jsem se s ním octnul sám, poručík Franz von Grawert, mě zahrnul nejprve nejsprostšími nadávkami, udeřil mě karabáčem!… To už bylo příliš mnoho - míra jeho urážek a potup byla dovršena!… Vrhl jsem se na něho… Udeřil jsem jej také…“
„Jeane… ubohý Jeane!“ šeptala stále slečna Marta.
„Byl jsem ztracen, jestliže se mi nepodaří včas uprchnout…“ pokračoval pan Jean. „Naštěstí jsem ihned našel matku v hostinci, ve kterém bydlela… V několika okamžicích jsem vyměnil stejnokroj za selský oděv, a opustili jsme Magdeburg… Nazítří, jak jsem se brzy potom dozvěděl, jsem byl odsouzen válečným soudem k smrti… Vypsali na mou hlavu odměnu!… Tisíc zlatých tomu, kdo mě vydá!…
Jak uniknout?.. Nevěděl jsem!… Ale chtěl jsem žít, Marto… žít, abych spatřil vás všechny!…“
„Není nic slyšet?…“ zeptal se náhle pan Jean a přerušil se v řeči. Vyklouzl jsem z chatrče. Cesta byla opuštěná a tichá. Přiložil jsem ucho k zemi. Neozval se žádný podezřelý zvuk od lesa.
„Nic!“ prohlásil jsem po svém návratu.
„Má matka a já,“ začal pan Jean vypravovat dále, ‚jsme se pustili saskými krajinami, doufajíce, že vás snad někde zastihneme, protože matka znala podrobně cestu, které jste se z rozkazu policie museli držet… Cestovali jsme jmenovitě v noci, předtím jsme koupili ještě trochu potravin v opuštěných staveních a probíhali vesnicemi, kde jsem si mohl přečíst vyhlášku o vypsání odměny na mou hlavu…“ „Ano, vyhláška, kterou jsem se sestrou četl v Gothy,“ podotkl jsem. „Bylo mým úmyslem,“ pokračoval pan Jean, „pokusit se dosáhnout Durynska, kde jsem předpokládal, že se ještě nalézáte!… Tam jsem ostatně doufal být ve větším bezpečí. Konečně jsme dorazili do hor!… Jak obtížná byla cesta, Natalisi, je vám povědomé, protože jste museli její část ujít pěšky…“

„Ano, pane Jeane," odpověděl jsem. „Ale kdo vám mohl říci?…" „Včera večer, když jsem přišel na průsmyk Gebauer," odtušil pan Jean, „spatřil jsem tam polorozbitý povoz, cestou opuštěný. Poznal jsem v něm kočár pana de Lauranay… Stalo se tedy nějaké neštěstí!… Jestli jste vyvázli bez pohromy?… Ach, jaká to byla úzkost!… Matka i já jsme kráčeli celou noc. Za dne bylo nutné se skrývat…"
„Skrývat se?" zeptala se sestra. „A proč?… Byli jste snad pronásledováni?"
„Ano," odpověděl pan Jean, „pronásledováni těmi darebáky, které jsem spatřil dole u průsmyku Gebauer - pytlákem Buchem z Belzigu a jeho dvěma syny. Viděl jsem je už v Magdeburgu, v patách za armádou s četnými jinými lupiči a zloději jejich druhu. Patrně věděli, že by mohli vydělat tisíc zlatých, jestliže by mě vystopovali!… To také udělali a dnešní noci - sotva před dvěma hodinami - jsme byli jimi napadeni asi půl hodinky odtud na pokraji lesa…"
„Tedy oba výstřely, které jsem zaslechl." zeptal jsem se.
„Ty vyšly, Natalisi, od nich. Kulka mi prorazila klobouk. Přece jsme však unikli těmto ničemům a ukryli se v houštinách… Asi si mysleli, že jsme se vrátili stejnou cestou, protože se hnali zpět směrem k horám… My jsme proto pokračovali v pochodu k rovině a když jsme přišli na pokraj lesa, poznal jsem vás, Natalisi, podle vašeho pískání…"
„A já jsem vystřelil na vás, pane Jeane!… Spatřil jsem vyskočit člověka…"
„Co na tom, Natalisi? Ale možná, že byla vaše rána slyšet - musím tedy hned dále!…"
„Sám?…" zvolala slečna Marta.
„Ne! Půjdeme společně!" odpověděl pan Jean. „A jestli to bude možné, nerozcházejme se dříve, než dojdeme k francouzské hranici. Až budeme za ní, bude dost času pomýšlet na rozluku, která může být tak dlouhá!…"
Dozvěděli jsme se všechno, co bylo zapotřebí, totiž jak velice by byl život pana Jeana ohrožen, kdyby pytlák Buch a oba jeho synové nalezli opět jeho stopu. Není pochybnosti, že bychom se těm ničemům bránili. Nedali bychom se bez boje! Ale jaký by byl výsledek toho v případě, že by Buchové přibrali několik lotrů svého druhu, kterých tolik pobíhalo krajem?
Několika slovy potom pan Jean zjistil všechno, co se stalo od našeho odjezdu z Belzigu, a jak naše cesta byla příznivá až do nehody, která nás stihla u Gebaueru.
Nyní jsme se nedostatkem dopravního prostředku a koní octli ve svrchovaně nebezpečném stavu.
„Je nutné si za každou cenu opatřit dopravní prostředky," pravil pan Jean.
„Doufám, že je bude možné koupit v Tannu," odpověděl pan Lauranay. „Nesmíme ale, drahý Jeane, zůstat déle v této chatrči. Buch ajeho synové se snad vrátili tímto směrem… Musíme využít noci…"
„Budeš moci jít s námi, Marto?" zeptal se pan Jean.
„Jsem připravena!" odpověděla slečna de Lauranay.
„A ty, maminko, která jsi cestou zkusila už tolik útrap?"
„Na cestu, synu!" odpověděla paní Kellerová.
Zbývalo nám ještě několik zásob, se kterými jsme se mohli dostat až do Tannu. Tím se vyhneme zastávkám ve vsích, kterými by Buch a jeho synové mohli procházet.
Než jsme se vydali opět na cestu, předem jsme ještě všechno uvážili.
Pokud by s tím nebylo spojeno nebezpečí, byli jsme odhodláni neodloučit se již od sebe. Co bylo poměrně snadné pro pana de Lauranay a slečnu Martu, pro sestru a mne, protože pasy nás chránily až na francouzskou hranici, bude zajisté obtížnější pro paní Kellerovou a jejího syna. Proto se museli vyvarovat vstupu do měst, kterými jsme se museli ubírat. Zastaví se před nimi a dostihnou nás za nimi. Takovým způsobem by snad bylo možné „cestovat společně".
„Nuže pojďme!" vyzval jsem všechny. „Když budu moci koupit v Tannu vůz i koně, bude mnoho únavy ušetřeno dámám a panu de Lauranay. Co se týče nás, pane Jeane, nebojíme se vykonat několikadenní pochod a trávit noci pod širým nebem. Uvidíte, jak krásné jsou hvězdy, které svítí nad naší Francií!"
Po těchto slovech jsem šel asi dvacet kroků napřed po cestě. Byly asi dvě hodiny ráno. Hluboká tma ještě pokrývala celý kraj. Bylo však již znát na horských hřbetech první jas ranního svítání.
Jestli jsem dosud nemohl nic kolem vidět, mohl jsem alespoň slyšet. Poslouchal jsem se svrchovaným napětím. Vzduch byl tak čistý, že by mi neušel jediný krok ve vysokém lese nebo na cestě.
Nic… Z toho jsme museli usoudit, že Buch a jeho synové ztratili stopu Jeana Kellera.
Všichni jsme opustili chýši. Nesl jsem s sebou vše, co zbývalo z našich zásob, a můžete mi uvěřit, že balík nebyl příliš těžký. Z obou bambitek jsem dal jednu panu Jeanovi, druhou jsem ponechal sobě. Jestli toho bude zapotřebí, umožní nám nutnou obranu.
V tom okamžiku pan Jean uchopil ruku slečny Marty a promluvil k ní pohnutým hlasem:
„Marto, když jsem si tě chtěl vzít za ženu, můj život patřil mně!… Nyní jsem uprchlíkem, odsouzeným k smrti!… Nemám už právo žádat, abys svůj život spojovala s mým!…"
„Jeane!" odpověděla slečna Marta, ‚jsme spojeni před Bohem!…
Bůh budiž naším vůdcem…"

XVIII. KAPITOLA
Přepadení na hranici

Promluvím jen zběžně o prvních dvou dnech cesty s paní Kellerovou a jejím synem. Opouštějíce durynské území, neměli jsme naštěstí žádné zvláštní nepříjemnosti.
Ostatně příliš předrážděni svými obavami i nadějemi, kráčeli jsme statečně vpřed. Zdálo se, že jsme překonali všechnu únavu. Řekli byste, že paní Kellerová, slečna Marta a má sestra nám chtěly dodávat odvahu. Odpočívali jsme pravidelně vždy po čtyřech hodinách cesty celou hodinu a když jsme urazili předepsaný kus, odpočinuli jsme si pak na

konci dne.
Půda, nevalně úrodná, byla rozbrázděna četnými roklemi, ve kterých trčely vrby a osiky. Krajina v této části Hessensko-Nassavské provincie, ze které se utvořil později Kasselský kraj, má dost divoké vzezření. Je tady málo vesnic, pouze několik dvoru s plochými střechami bez žlabů. Prošli jsme pak Šmalkandskou enklávou v příznivé pohodě; nebe bylo úplně celé zahaleno mraky, a čerstvý vítr nám vál prudce do zad. Přes to všechno byly ale naše průvodkyně velice unaveny, když jsme dorazili - dne 24. srpna - před Tann k desáté hodině večer, a měli za sebou od Durynského lesa téměř deset hodin cesty.
Jak bylo usneseno, oddělil se tam od nás pan Jean se svou matkou. Nebylo by moudré projít tímto městem, ve kterém pan Jean mohl být poznán. Víme dobře, kam by to vedlo!
Řekli jsme si, že se nazítří shledáme na fuldské silnici. Jestliže se nedostavíme včas, bude příčinou toho, že jsme se zdrželi při kupování vozu a koně. Ale vstoupit do Tannu paní Kellerová a její syn neměli za žádných okolností. A to bylo velmi moudré, protože úředníci si tam při zkoumání našich pasů počínali velmi přísně. Viděl jsem nadcházet okamžik, kdy budou zadrženi lidé, které vyháněli. Byli jsme nuceni vypovídat, jak jsme cestovali, za jakých okolností jsme přišli o vůz, atd.
Tahle okolnost nám však posloužila. Jeden ze zřízenců, čekající slušnou odměnu, nám nabídl, že nás seznámí s pronajímatelem povozů. Jeho návrh byl přijat. Potom jsem doprovodil slečnu Martu a mou sestru do hostince a odebral jsem se s panem de Lauranay, který mluvil velmi dobře německy, k pronajímateli.
Cestovní vůz neměl. Bylo nutné spokojit se se starou rachotinou na dvou kolech, pokrytou plachtou, a jediným koněm, kterého bylo možné připřáhnout mezi dvojitou oj. Nemusím ani dokládat, že pan de Lauranay musel zaplatit dvojnásobně cenu koně a trojnásobně cenu staré rachotiny.
Nazítří jsme se shledali s paní Kellerovou a jejím synem v osm hodin ráno na silnici. Strávili jsme noc v bídné hospůdce. Pan Jean přenocoval v lenošce, zatímco jeho matka spala na bídné posteli. Pan a slečna de Lauranay, paní Kellerová a Irma vstoupili do vozu, do kterého jsem uložil několik zásob koupených v Tannu. Když si usedli a hodně se stiskli, zbývalo ještě jedno místo. Nabídl jsem je panu Jeanovi - on je však zamítl. Konečně jsme se dohodli, že se budeme střídat, a většinou se stávalo, že jsme kráčeli pěšky oba dva, abychom ulehčili koni. Toho jsem si nevybíral. Ach, škoda našich koní z Belzigu!
Navečer, dne 26. srpna jsme dojeli do města Fuldy, a už z dálky jsme spatřili věže jeho katedrály a na návrší nad městem františkánský klášter. Dne 27. srpna jsme projeli Schlinchtern, Sodon a Salmiinster nad soutokem Salzy a Kinzigu. Dne 28. srpna jsme dojeli do Gelnhausenu. Kdybychom cestovali pouze pro zábavu, museli bychom si tam prohlédnout zámek, v němž kdysi žil Bedřich Rudobradý, jak jsem se později dozvěděl. Ale uprchlíci nebo něco podobného, jako jsme byli my, měli na starosti něco jiného.
Kára ale nejela tak rychle, jak bych si přál, hlavně kvůli špatnému stavu silnice, zejména v okolí Salmiinsteru, kde se vinula nekonečnými lesy, v nichž tu a tam se rozkládaly rozsáhlé rybníky. Bylo možné jet pouze krokem. Tím jsme se zdržovali, což nás naplnilo obavami. Od našeho odjezdu uplynulo už třináct dní. Zbývalo už pouze sedm dní, načež naše pasy pozbudou platnosti.
Paní Kellerová byla už velmi unavena. Co si počneme, jestliže budeme nuceni nechat ji v některém městě nebo vesnici? Její syn by s ní zůstat nesměl, a ona by to také nedovolila. Pokud by mezi pruskými úřady a jím nebyla hranice, nacházel by se stále v nebezpečí života.
Jaké nesnáze jsme měli, abychom projeli Lomboyským lesem, který se rozkládá po obou březích Kinzigu a táhne se až k hessensko-darmstadtskému pohoří! Obával jsem se, že se ani nedostaneme na druhý břeh říčky, a ztratili jsme mnoho času, než jsme nalezli brod.
Konečně - dne 29. srpna - se náš vůz zastavil kousek před Hanau. Museli jsme přenocovat v tomto městě, kde byl značný ruch od vojska a vozatajstva. Protože pan Jean a jeho matka by museli udělat okliku asi dvou hodin cesty pěšky, aby město obešli, pan de Lauranay a slečna Marta zůstali s nimi ve voze. Pouze má sestra a já jsme vešli do města, abychom obnovili zásoby potravin. Shledali jsme se opět nazítří - dne 30. srpna - na silnici, která dělí Wiesbadenský kraj. K poledni jsme se vyhnuli městečku Offenbach a navečer jsme dorazili do Frankfurtu nad Mohanem.
O tomto velikém městě řeknu pouze to, že leží na pravém břehu řeky a že se hemží židy. Když jsme se přeplavili přes Mohan na pramici offenbašského převozníka, jeli jsme po silnici, vedoucí k Mohuči. Protože jsme ale nemohli minout Frankfurt kvůli prohlídce pasů, vykonali jsme tuto povinnost a vyhledali jsme pak opět pana Jeana a jeho matku. Nebyli jsme proto té noci přinuceni k opětovnému bolestnému loučení. Čeho jsme si zvlášť vážili, bylo to, že jsme nalezli sice skrovný, ale velmi slušný nocleh na předměstí Sachsenhausen na levém břehu řeky.
Po společné večeři si každý spěchal odpočinout kromě sestry a mne, protože jsme měli obstarat ještě některé nákupy. U pekaře Irma mimo jiné uslyšela rozhovory, týkající se vojáka Jeana Kellera. Vypravovalo se, že byl chycen poblíž Salmiinsteru, a nescházely ani podrobnosti o jeho polapení. Skutečně, bylo by to k smíchu, kdybychom k tomu měli náladu.
Co se mi ale zdálo nekonečně důležitější bylo to, že se hovořilo také o příchodu Leibova pluku v nejbližších dnech. Měl jít přes Frankfurt nad Mohanem a Mohuč směrem k Thionville.
Jestli tomu tak bylo, plukovník von Grawert a jeho syn museli jít stejnou cestou jako my. Jestli by nebylo lepší v uvážení, že bychom se s plukem mohli cestou setkat, změnit směr a jet jižněji, i když by nám vzešly nepříjemnosti z toho, že jsme se vyhnuli městům pruskou policií námi označeným?
Dne 31. srpna - jsem zvěstoval tuto neblahou zprávu panu Jeanovi. Doporučil mi, abych o tom nemluvil ani s jeho matkou ani se slečnou Martou, které měly starostí a obav už tak dost. Za Mohučí se už uvidí, na čem je nutné se ustanovit a když bude potřeba, rozloučit se až na hranici. Jestliže bychom si pospíšili, mohli bychom snad předstihnout

Leibův pluk a dojet do Lotrinska před ním.
Vyjeli jsme v šest hodin ráno. Silnice byla - bohužel! - špatná a jízda po ní namáhavá. Museli jsme projet neilruhskými a delavillskými lesy, které se rozkládají kolem Frankfurtu. Ztratili jsme několik hodin, protože jsme se museli vyhnout městečkům Hochstu a Hochheimu, přeplněnými vojáky. Obával jsem se okamžiku, kdy nám bude odňat náš starý vůz a hubený koník, aby sloužil k dopravě několika centů chleba. Tomu jsme ale šťastně unikli. Ale ačkoliv od Frankfurtu bylo pouze asi patnáct mil vzdálenosti, dojeli jsme do Mohuče teprve navečer dne 31. srpna. Tu jsme se octli na hessensko-darmstadtské hranici.
Paní Kellerová a její syn by se - jak se snadno dá pochopit - ve vlastním zájmu Mohuči nejraději vyhnuli. Toto město leží na levém břehu Rýna, při vtoku Mohanu a naproti Kasselu, který je jaksi jeho předměstím, je s ním spojen lodním mostem dlouhým šest set stop. Jestli je proto zapotřebí dosáhnout silnic, které směřují k Francii, je nutné přeplavit se přes řeku, ať nad nebo pod městem, když nechceme jít po mostě.
Vydali jsme se tedy hledat pramici, která by pana Jeana a jeho matku dopravila na druhý břeh. Bylo to však zbytečné, protože doprava pramicemi byla vojenskými úřady zakázána.
Bylo už osm hodin večer. Nevěděli jsme skutečně, co dělat.
„A přece se musím dostat s matkou na druhou stranu řeky!“ promluvil pan Jean.
„Na kterém místě a jak?“ zeptal jsem se.
„Po mohučském mostě, protože jinudy to není možné!“ Sestavili jsme tento plán:
Pan Jean si vzal mou halenu, do které se zahalil od hlavy až k patě.
Potom zamířil ke kasselské bráně, drže koně za uzdu.
Paní Kellerová se skrčila do zadní části vozu a zahalila se cestovními šaty. Pan a slečna de Lauranay, má sestra a já jsme se usadili na obou sedadlech. Tak jsme se přiblížili k starým hradbám z omšelých cihel mezi přední hlídky, a povoz se zastavil před hlídkou, střežící vstup na most.
Valila se tudy spousta lidí, vracejících se právě z výročního trhu, který se toho dne v Mohuči konal. Přitom dal pan Jean najevo neobyčejnou odvahu.
„Podejte mi pasy!“ zvolal na nás.
Udělal jsem co řekl, a on sám je odevzdal veliteli stráže.
„Kdo jsou tito lidé?“ zeptali se ho.
„Francouzi, které doprovázím na hranice.“
„A kdo jste vy?“
„Nicolanus Friedel, pronajímatel povozů z Hochstu.“
Naše pasy byly prozkoumány s největší bedlivostí. I když byly v pořádku, můžete si představit, jaká úzkost nám svírala srdce.
„Platnost těchto pasů přestává už za čtyři dny!“ podotkl velitel stráže.
„Tito lidé musí tedy do čtyř dnů být za hranicemi!“
„Stane se tak, ale nemáme času nazbyt!“ odpověděl pan Jean Keller.
„Jeďte!“
Půl hodiny na to jsme se dostali přes Rýn, a zastavili jsme v hotelu „Anhalt“, kde pan Jean svou úlohu pronajímatele musel dohrát až do konce. Vzpomíná asi častěji na naši jízdu do Mohuče.
Jak se časy mění! Jak zcela jiné přivítání bychom dostali o několik měsíců později, když se Mohuč v říjnu vzdala Francouzům! Jaká by to bývala radost, nalézt tam své krajany! Jak by přivítali nejen nás, které vyháněli z německého území, ale i paní Kellerovou a jejího syna, kdyby poznali jejich historii! A kdybychom museli zůstat v tomto městě třeba šest, osm měsíců, no, konečně bychom odtud vyšli s našimi chrabrými pluky a vrátili se do Francie s válečnou slávou. Ale člověk nepřichází tam, kam právě chce, a když se tam třeba dostane, je hlavní věcí, aby podle svého uvážení mohl zase nazpět.
Když se paní Kellerová, slečna Marta a Irma uchýlily do svého pokoje v hotelu „Anhalt“, pan Jean se začal zabývat svým koníkem. Pan de Lauranay a já jsme vyšli pátrat po novinkách.
Nejlepší by bylo bývalo usadit se v některém hostinci a vyžádat si poslední noviny. To jsme také udělali. A stálo skutečně zato zjistit, co se stalo ve Francii od našeho odjezdu. Dočetli jsme se o hrozném dni 10. srpna, o dobytí Tuilerií, povraždění Švýcarů, o uvěznění královské rodiny v Templu i o tom, že král Ludvík XVI. byl prozatím zbaven vlády.
To byly události způsobilé k tomu, aby spojenci kvapem hnali svá vojska k francouzské hranici.
Proto také už celá Francie byla přichystána odrazit vpád.
Byla trojí armáda: severní pod Lucknerem, střední pod La Fayettem a jižní pod Montesquieuem. Dumouriez sloužil tehdy pod Lucknerem jako generál-poručík.
Přímo neuvěřitelně zněla zpráva z posledních tří dnů: La Fayette, doprovázený několika průvodci, se odebral do hlavního rakouského tábora, kde s ním naložili jako s válečným zajatcem, nedbajíce jeho námitek.
Už z tohoto dovedete posoudit, co zamýšleli naši nepřátelé se vším, co bylo francouzské, a jaký osud nás očekával, jestliže by nás vojenské úřady přistihly bez pasů.
Z toho, co noviny přinášely, se ovšem mohlo mnohé přijmout, leccos ale pokládat za smyšlené. Takové však byly události v poslední hodině.
Dumouriez, jmenovaný vrchním velitelem severní a střední armády, byl- jak známo - chlapík. Aby se tedy nejprve utkali s ním, pruský král i rakouský císař právě dorazili do Mohuče. Vrchní velení nad vojskem spojenců měl vévoda Brunšvik. Proniknout skrze Ardeny do Francie, mělo vojsko táhnout na Paříž po chalonské silnici. Oddíl šedesáti tisíc Prušáků se ubíral přes Lucembursko na Longwy. Třicet šest tisíc Rakušanů, pod Clairfaytovým velením a prince von

Hohenlohe, postupovalo po boku pruské armády. Takové hrozné spousty vojska ohrožovaly Francii.
Říkám vám věci, které jsem sám zjistil teprve později, raději hned, protože přispějí k objasnění situace.
Dumouriez sám byl tehdy v Sedanu s třiadvaceti tisíci muži. Kellermann, který zastupoval Lucknera, obsadil Mety s dvaceti tisíci. Patnáct tisíc mužů v Landau pod Custinem, třicet tisíc v Alsasku pod Bironem, bylo připraveno připojit se podle potřeby buďto k Dumouriezovi nebo Kellermannovi.
V posledních zprávách noviny přinášely, že Prusové právě dobyli Longwy, obléhají Thionville a že hlavní armáda táhne na Verdun.
Vrátili jsme se do hostince, a když paní Kellerová zjistila, co se děje, nechtěla připustit, abychom v Mohuči ztratili čtyřiadvacet ho din kvůli jejímu odpočinku - který by ostatně velice potřebovala. Ale chvěla se strachem, aby její syn nebyl vypátrán. Vyjeli jsme tedy hned nazítří - první den v září. Od francouzské hranice nás dělilo ještě asi třicet hodin cesty.
Náš koník, ačkoliv jsem ho šetřil, jak jen bylo možné, nešel rychle. A jak to bylo nutné! Navečer jsme zpozorovali zříceniny staré pevnosti na temeni Schlossbergu. Na jeho úpatí se rozkládal Kreuznach, důležité město Koblenzského kraje. Město Koblenz leží nad řekou Nahe. Roku 1801 připadlo Francii, ale roku 1815 bylo vráceno Prusku.
Následující den jsme dojeli k městečku Kirn a o dvacet čtyři hodiny později k Birkenfeldu. Protože jsme měli naštěstí dosud dostatek potravin, mohli jsme se vyhnout těmto městečkům, která na našem cestovním řádu nebyla uvedena. Zato jsme se museli na noc spokojit pouze s naším povozem. Za těchto okolností jsme si ovšem málo odpočinuli.
Stejně tomu bylo, když jsme se zastavili navečer dne 3. září. Na druhý den o půlnoci nám končila povolená lhůta, abychom opustili německé území. A byli jsme ještě dva dny pochodu vzdáleni od hranice! Co se s námi stane, když budeme přistiženi bez platných pasů pruskými úřady?
Snad bychom měli zamířit k jihu, směrem k Sarrelouis, nejbližšímu francouzskému městu. Tím bychom se však nevyhnuli nebezpečí, že se ocitneme mezi Prušáky, kteří táhli zesílit blokádu města Thionville. Zdálo se nám proto vhodnější, pokračovat v cestě dosavadním směrem, abychom se snáze vyhnuli tomuto velmi nebezpečnému střetnutí.
Celkem jsme už byli jen několik mil vzdáleni od hranice, všichni pohromadě a zdraví! Že bychom jí dostihli my, pan a slečna de Lauranay, má sestra a já, v tom nebylo zajisté nic neobyčejného. Co se ale týče paní Kellerové a jejího syna, bylo možné říci, že jim osud byl dosud zvlášť příznivý. Když nás pan Jean dostihl v Durynském lese, nespoléhal jsem téměř, že bychom si mohli stisknout ruce na francouzské hranici.
Nicméně bylo nutné vyhnout se Saarbriickenu nejen v zájmu pana Jeana, ale i v našem vlastním prospěchu. Tohle město by nám poskytlo pohostinství spíše v některém vězení než v hostinci.
Vyhledali jsme tedy nocleh v krčmě, jejíž obyčejní hosté nebývali asi ze slušnější společnosti. Několikrát se na nás krčmář prapodivně zadíval. Zdálo se mi dokonce, že v okamžiku, kdy jsme odcházeli, vyměnil několik slov s několika lidmi, sedícími v pozadí malé síně, které jsme nemohli vidět.
Konečně ráno 4. září jsme se pustili cestou mezi Thionville a Metami, odhodláni zabočit jinudy k tomu velikému městu, které Francouzi měli tehdy obsazeno.
Jak namáhavá je to cesta spoustami těch lesíků, roztroušených tady po celém kraji! Náš ubohý koník nemohl dále. Proto jsme byli nuceni kolem druhé hodiny odpolední sestoupit z vozu kromě paní Kellerové, která byla příliš unavena. Učinili jsme tak na úpatí dlouhé stráně, pokryté houštinami, mezi kterými tu a tam byla chmelnice.
Kráčeli jsme zvolna. Já vedl koně za uzdu. Má sestra mi šla po boku. Pan de Lauranay, jeho vnučka a pan Jean šli trochu dále vzadu. Kromě nás nebyl na cestě žádný člověk. Zdálky, po levé straně, bylo slyšet nehlučnou střelbu. Bezpochyby se pod thionvillskými hradbami strhla bitva.
Náhle zaduněl z pravé strany výstřel. Náš kůň, který byl smrtelně zraněn, klesl mezi oje, které zlámal. Zároveň bylo slyšet divoké hlasy:
„Konečně ho máme!“
„Ano, je to Jean Keller!“
„Dostaneme tisíc zlatých!“
„Ještě ne!“ zvolal Jean Keller.
Rozlehl se druhý výstřel. Tentokrát vystřelil pan Jean, a muž se skácel poblíž našeho koně k zemi.
Všechno se to stalo tak rychle, že mi nezbyl čas, abych se v tom vyznal.
„To jsou Buchové!“ zvolal na mne pan Jean.
„Dobrá!… Rozsekejme je!“ odpověděl jsem já.
To byli právě ti darebáci, kteří s námi byli pod jednou střechou v krčmě, ve které jsme nocovali. Vyměnili několik slov s krčmářem a pustili se za námi.
Ale ze tří zbývali nyní již pouze dva: otec a jeden z jeho synů. Druhý, kterému kulka prostřelila srdce, právě zemřel.
Nyní, když jsme stáli dva proti dvěma, vyhlídky na vítězství byly stejné. Boj ostatně netrval dlouho. Nyní jsem zase vystřelil já na Buchova syna, ale pouze jsem jej trochu poranil. Potom otec i syn, když viděli, že se jim věc nepodařila, se pustili do houštin po levé straně silnice a uháněli, co jim nohy stačily.
Chtěl jsem je pronásledovat. Pan Jean tomu zabránil. Možná, že neudělal dobře.
„Ne!“ zvolal, „nejnaléhavější je, abychom byli co nejdříve na hranici. Dáli Jen dáli…“
Protože jsme neměli už koně, museli jsme povoz zanechat na místě.
Paní Kellerová sestoupila a musela se opírat o synovo rameno.
Ještě několik hodin, a naše pasy nás už neuchrání!…
Takto jsme kráčeli až do noci. Rozložili jsme se pod stromy. Pojedli jsme něco ze svých zásob. Konečně nazítří - dne 5. září - jsme překročili hranici.
Ano, byla to francouzská půda, po které tehdy naše nohy šlapaly, ale půda francouzská obsazená cizími vojáky.

XIX. KAPITOLA
V neustálém nebezpečí

Došli jsme konečně ke konci dlouhé cesty, kterou po vyhlášení války jsme byli nuceni urazit nepřátelskou zemí. Tuto obtížnou cestu do Francie jsme vykonali s největším namáháním, ne-li se svrchovaným nebezpečím. Náš život ani naše svoboda se ale neocitly v nebezpečí kromě těch dvou nebo tří případů - mezi jinými zvláště při té bouři a když jsme byli přepadeni Buchy.
Co tady říkám o nás, týkalo se stejně i pana Jeana od té chvíle, co jsme se s ním setkali v Durynském lese. Došel k hranicím v úplném zdraví. Nyní mu pouze zbývalo dostat se šťastně do některého nizozemského města, kde by v bezpečí mohl očekávat výsledky událostí.
Hranice byla ale napadena nepřáteli. Rakušané i Prusové, kteří obsadili tento kraj, který se rozkládá až po Argonneský les, nám jej dělali právě tak nebezpečný, jako kdybychom šli Postupimským nebo Braniborským krajem. Po už přestálém utrpení nám budoucnost chystala snad ještě kdovíjaká nebezpečí.
Nedivte se! Člověk by myslel, že už došel, a zatím mu nastává nové putováni.
Abychom minuli přední nepřátelské hlídky a toto jejich ležení, museli jsme nutně vykonat ještě alespoň dvacet hodin cesty. Ale jak se nám možná naše pouť prodlouží pochody neustále konanými sem a tam!
Snad by bylo moudřejší vrátit se do Francie jihem nebo severem Lotrinska. Avšak ve stavu úplného nedostatku, ve kterém jsme se ocitli, zbaveni každého dopravního prostředku, bylo zapotřebí dvakrát se rozmyslet, než bychom se rozhodli pro tak velikou okliku.
O tomto návrhu bylo rokováno mezi panem de Lauranay, panem Jeanem a mnou. Když bedlivě uvážíme, udělali jsme snad - podle mého mínění - dobře, když jsme jej zamítli.
Bylo osm hodin večer ve chvíli, kdy jsme došli k hranici. Před námi se rozkládaly rozsáhlé lesy, kterými pustit se v noci se vůbec nedoporučovalo.
Zarazili jsme se proto, abychom si odpočinuli až do rána.
Na těchto vysokých planinách nepršelo, ale začátkem září tady bývá už dost chladno.
Bylo by neprozřetelné zapálit oheň pro uprchlíky, kteří se snažili projít nepozorováni. Schoulili jsme se tedy pod nejnižší větve buku. Zásoby, které jsem vzal s sebou z našeho vozu, chléb, studené maso, sýr - byly rozloženy na kolenou. Potůček nám poskytl čerstvou vodu, kterou jsme osvěžili několika kapkami kořalky. Potom jsme popřáli panu de Lauranay, paní Kellerové, slečně Martě a mé sestře několik hodin odpočinku, my dva - pan Jean a já - jsme se postavili na stráž asi deset kroků od nich.
Pan Jean, který byl příliš zahloubán do myšlenek, zpočátku vůbec nemluvil, a já ho nevyrušoval. Potom promluvil:
„Poslouchejte mě, drahý Natalisi, a nezapomeňte nikdy, co vám nyní řeknu. Nevíme, co se může stát, zejména mně. Možná, že budu nucen uprchnout… Má matka vás ale nesmí opustit. Ubohá žena je se svými
silami u konce, a jestli budu já nucen oddělit se od vás, nechci už, aby mne následovala ona. Vidíte, jak na tom je, přes všechnu svou ráznost a odvahu. Vám, Natalisi,ji svěřuji tak jako vám svěřuji Martu - bytost mně nejdražší na světě!“
„Spoléhejte na mne, pane Jeane!“ odpověděl jsem. „Doufám, že už nás nic neodloučí!… Jestli by se to ale přece stalo, udělal bych vše, co můžete očekávat od člověka, který je vám oddaný z celé duše!“ Pan Jean mi stiskl ruku.
„Natalisi,“ pokračoval, „jestli mne dostanou, nemohu o svém osudu mít pochybnosti. Bude skončen rychle. Pamatujte pak, že se má matka nesmí už nikdy vrátit do Pruska. Byla Francouzkou před svým sňatkem. Jestli by už nebyl její manžel, ani syn, musí skončit život v zemi, ve které se narodila!“
„Byla Francouzkou, říkáte, pane Jeane! Řekněte raději, že je jí dosud a nepřestane nikdy v našich očích Francouzkou být!“
„Dobře, Natalisi! Odvedete ji pak do vaší Pikardie, kterou jsem nikdy nespatřil a kterou bych tak rád znal! Doufejme, že má matka tam nalezne v posledních dnech života, když už ne štěstí, tak alespoň klid, který si tak zasluhuje! Ubohá žena, co asi zkusila tam v té zemi!“
„A pan Jean teprve! Nedostalo se mu hojný podíl utrpení?“
„Ach, Francie!“ pokračoval. „Když by se nám jí podařilo dosáhnout společně, jaký život by nám tam vzešel, zvláště Martě, mé manželce, žijící u mé matky! Jak rychle bychom zapomněli na veškeré utrpení! Ale jestli to není pošetilé, když tím myslím na takové věci já, uprchlík, odsouzenec, kterého může smrt postihnout každým okamžikem?!“
„Počkejte, pane Jeane, a nemluvte takto! Ještě vás nemají, a bylo by mi velice divné, když byste se dal chytit!“
„To ne, Natalisi!… Ne - zajisté!… Budu bojovat až do konce - o tom nepochybujte!“
„A já vám pomohu, pane Jeane!“
„Vím to! Ach, příteli, dovolíte, abych vás objal! Vždyť je to poprvé, co je mi dovoleno pojmout v náručí Francouze na francouzské půdě!“
„Není to však naposled!“ odpověděl jsem.
Ano, nevyčerpatelný zdroj důvěry ve mně nevyschl navzdory tolikerým zkouškám. Nepokládali mne v Grattepanche nadarmo za jednoho z největších tvrdohlavců a paličáků v celé Pikardii!
Tak nám plynula noc. Odpočívali jsme střídavě. Byla tma, taková tma byla pod stromy, že by ďábel nepoznal své mládě! Ale nebyl asi daleko ten zloduch se všemi svými nástrahami! Že ho to už nemrzí působit nebohému světu tolik zla a útrap!
Mezitím, co jsem byl na stráži, naslouchal jsem s napjatým sluchem.
Nejmenší šramot se mi zdál být podezřelý. Uprostřed těchto lesů byl strach když už ne z vojáků pravidelného vojska, tak alespoň ze záškodníků. Měli jsme už zkušenost ze srážky s Buchem a jeho syny.

Bohužel, dva z těchto Buchů nám unikli! Bude tedy asi jejich první starostí, aby nás chytili, a aby se jim tentokrát dařilo lépe, přiberou si na pomoc několik ničemů svého druhu, chtějíce se rozdělit s nimi o odměnu tisíce zlatých!
Myslel jsem na toto všechno a udržovalo mne to v bdělosti. Kromě toho jsem uvažoval, že Leibův pluk, jestli opustil Frankfurt ve čtyřiadvaceti hodinách po nás, překročil už asi hranici. Mohl být tedy někde nablízku, uprostřed Argonneského lesa.
Tyto obavy byly určitě velké. Ale bývá tomu tak vždy, když je mozek předrážděn. Tak bylo zajisté i v mém případě. Domníval jsem se, že slyším pochod vojáků pod stromy. Zdálo se mi, že vidím plížit se stíny v houští. Samosebou se rozumí, jestli byl pan Jean ozbrojen jednou bambitkou, že já jsem měl druhou za pasem, a že jsme oba byli pevně odhodláni, nedopustit, aby se k nám někdo přiblížil.
Celkem však noc uplynula bez poplachu. Uslyšeli jsme ovšem několikrát vzdálené troubení i bubnování, k ránu pak budíček. Tyto hlaholy doléhaly celkem od jižní strany - což označovalo položení vojska z této strany.
Byly to patrně rakouské kolony, očekávající vhodnou chvíli, aby se obrátily směrem k Thionville nebo dokonce k Montmédy, více na sever. Jak se stalo známým teprve později, nebylo nikdy úmyslem spojenců, vzít útokem tyto různé pevnosti, ale chtěli je oklamat a ochromit jejich posádky, aby zatím jádro vojska proniklo jiným územím.
Mohli jsme se proto setkat s některým šikem těchto vojenských oddílů, které by nás bez milosti sebraly. Upadnout do rukou Rakušanů nebo Prusů bylo jako přijít z deště pod okap. Jedni by se k nám zachovali stejně drsně jako druzí.
Rozhodli jsme se tedy, že se pustíme trochu severněji směrem ke Stenay nebo i k Sedanu, abychom vnikli do Argonneského lesa, vyhýbajíce se cestám, po kterých patrně šli císařští.
Jakmile se rozbřesklo, dali jsme se znovu na pochod.
Počasí bylo krásné. Ozývalo se pískání hýlů, na mezích mýtin cvrčkové cvrlikali, věštíce parný den. Dále od nás skřivánci prozpěvující ranní pozdravy vznášeli se přímo k nebesům.
Kráčeli jsme tak rychle, pokud to jen dovolovala únava paní Kellerové. Pod hustým loubím stromů nás slunce neobtěžovalo. Po každých dvou hodinách jsme odpočívali. Co mne znepokojovalo, bylo to, že naše zásoby už docházely. Jak je nahradit?
Jak bylo usneseno, směřovali jsme poněkud více k severu, a drželi jsme se ve slušné vzdálenosti od vesnic a osad, které měl nepřítel určitě obsazeny.
Den prošel bez jakékoliv nehody. Celkem ale byla cesta, vykonaná přímou čarou, dost nepatrná. Odpoledne paní Kellerová už jen taktak se vlekla. Ta, kterou jsem z Belzigu znal štíhlou jako jasan, kráčela nyní shrbena, kolena jí klesala při každém kroku, a já jsem už v duchu poznal okamžik, kdy nebude moci jít dále.
Za noci bylo slyšet neustále vzdálenou střelbu. Pocházela od artilerie, jedoucí směrem k Verdunu.
Kraj, kterým jsme procházeli, je kryt nevelikými lesy a zavlažován četnými potoky, kterými za suchého období se lze přebrodit. Šli jsme, pokud bylo možné, pod ochranou stromů, abychom snad nebyli vypátráni.
Jak jsme zjistili později, otevřel Verdun, tak neohroženě hájený hrdinským Beaurepairem, který raději skončil sebevraždou, než aby se vzdal, své brány padesáti tisícům Prušáků, již před čtyřmi dny, 2. září. Obsazení tohoto města přispělo spojencům k tomu, že se po několik dní nemuseli hýbat z planin u řeky Mose. Vévoda Brunšvik se musel spokojit dobytím Stenay, mezitím co Dumouriez - ten chytrák! - zůstával v Sedanu, chystaje potichu svůj plán, jak nepřátelům odolat.
Vraťme se však zase k nám samým! Neměli jsme tušení, že se dne 30. srpna - tedy před týdnem - Dillonem s osmi tisíci muži proplížil mezi Argonneským lesem a Mosou. Když odrazil od druhého břehu řeky Clairfayta a Rakušany, kteří tehdy měli oba břehy obsazeny, postupoval tím způsobem, aby se zmocnil nejjižnějšího přechodu přes les.
Kdybychom to věděli, pospíšili bychom přímo za nimi, místo abychom delší cestou šli k severu. Tam mezi francouzskými vojáky byla naše záchrana zajištěna. Ovšem - ale o této události jsme nemohli mít tušení, a bylo patrně naší sudbou, že budeme muset podstoupit ještě daleko horší útrapy.
Nazítří - dne 7. září - nám došly poslední zbytky našich zásob. Bud' jak bud', museli jsme si opatřit jiné. S nastalým večerem jsme spatřili opuštěný dům na okraji močálu u lesíka, poblíže staré roubené studně. Nebylo možné se dlouho rozpakovat. Zaklepal jsem na dveře. Ty se otevřely, a my jsme vstoupili. Řeknu raději hned, že jsme se octli u hodného rolníka.
Tento řádný člověk nám především řekl, že zde čekají z té strany Rakušany, jestli se nehnou Prušáci. O Francouzích kolovala pověst, že Dumouriez konečně opustil Sedan, ubíraje se za Dillonem, že táhne mezi Argonneským lesem a Mosou, aby Brunšvika zahnal za hranici.
To byl ovšem omyl, jak brzy uvidíme - omyl, který nám naštěstí nezpůsobil škodu.
Potom jsme od rolníka a jeho manželky dostali úplné pohoštění, jaké jen mohli ve svých poměrech poskytnout. Řádný oheň, jakému říkáme oheň vojenský - byl rozdělán na krbu a potom jsme si pochutnali na vejcích, smažených klobásách, na velikém bochníku žitného chleba, na několika koláčích s anýzem, kterým se v Lotrinsku říká „kyše“, na bramborách, a tohle všechno jsme zapili lahodným bílým moselským vínečkem.
Vzali jsme s sebou ještě zásoby na několik dní, a já jsem nezapomněl ani na tabák, který mně začal docházet. Pan de Lauranay neměl málo práce, aby přiměl tyto dobré lidi k tomu, aby přijali, co jim patřilo. Ze způsobu tohoto pohostinství, nám poskytnutého, pan Jean si odnesl předtuchu dobrého srdce Francouzů. Po noci dokonalého odpočinku jsme se opět vydali na cestu, nazítří časně zrána.
Skutečně se zdálo, že příroda na této cestě nakupila co nejvíce překážek: rozmanitých tvarů půdy, neproniknutelných houštin a tůní, v nichž člověk mohl zapadnout až po pás. Kromě toho tady nebylo jediné stezky, po které by se mohlo bezpečně kráčet. Mlází bylo tak husté, jako jsem vídával v Novém světě, dříve než je průkopníkova sekera prosekala. V děrách stromů, vydlabaných jako přístěnky, tu a tam byly ukryty sošky Panny Marie a svatých. Občas jsme potkávali některého pasáka koz - žebráckou mošnu neboli zlověstného sýčka, jak jim říkáme u nás - dřevorubce s plstěnými

kolenicemi, nebo sviňáčky, pohánějící vepře na žaludy. Jakmile nás spatřili, ukrývali se v hustém křoví, a jestliže jsme dostali celkem dvojí nebo trojí odpověď, bylo to asi všechno.
Bylo slyšet také střelbu řad, což označovalo boj předních hlídek. Dostali jsme se přece blíže ke Stenay, ačkoliv překážky byly tak velké a únava taková, že jsme urazili sotva dvě hodiny cesty za den. Stejně se nám vedlo dne 9., 10. a 11. září. Jestliže byla krajina neschůdná, poskytovala za to úplnou bezpečnost. Nezažili jsme žádné utkání. Nebáli jsme se strašného pruského zvolání: „Halt, wer dal“
Ubíraje se tímto směrem, doufali jsme, že se setkáme s Dumouriezovou armádou. Nemohli jsme vědět, že se už hnula dále na jih, aby obsadila průsmyk Grand Pré (Veliká louka) v Argonneském lese.
Opakuji, že občas střelba doléhala až k nám. Když se příliš blížila, zastavili jsme se. Skutečná bitva na březích Mosy se patrně ještě nerozzuřila. Byly to pouhé útoky na městečka nebo vsi. To se dalo tušit, protože občas se oblaky kouře objevovaly nad stromy, a za tmy vzdálená záplava ozařovala les.
Navečer - dne 11. září - jsme se konečně rozhodli, že přerušíme pochod ke Stenay, abychom se dostali přímo do Argonneského lesa.
Tento záměr byl uskutečněn nazítří. Vlekli jsme se, navzájem se podporujíce. Pohled na ubohé ženy, dříve tak statečné, nyní však tak žalostného vzhledu, vyzáblých a zsinalých tváří, v šatech rozedraných houštinami a křovisky, namáhavě kráčejících za sebou, pouhé stíny proti dřívějšku - tento pohled nám rozdíral srdce.
V poledne jsme přišli k lesní mýtině, ze které bylo možné přehlédnout rozsáhlý prostor.
Zde se nedávno strhla bitva. Mrtvoly pokrývaly půdu. Poznal jsem naše padlé podle modrého stejnokroje, červeně podšitého, podle bílých kamaší, překřížených kožených pásů, zcela se lišící od modře oblečených Prušáků nebo od rakouských vojáků, opatřených bílým stejnokrojem a vojenskými čepicemi.
Byli to francouzští dobrovolníci. Byli patrně překvapeni některým oddílem Clairfaytovy nebo Brunšvikovy armády. Přísahám Bohu! Nepodlehli bez statečné obrany! Značný počet Rakušanů ležel vedle nich a byli zde i Prušáci, vyznačení koženými čákami se řetízky.
Přiblížil jsem se a díval se s hrůzou na skupiny mrtvol, protože jsem nikdy nedovedl přivyknout pohledu na bojiště.
Náhle jsem vykřikl. Pan de Lauranay, paní Kellerová a její syn, a slečna Marta a má sestra, když se zastavili na pokraji mýtiny asi padesát kroků za mnou, se na mne dívali, netroufajíce pokročit dále do středu.
Pouze pan Jean ihned přiběhl… „Co je, Natalisi?“
Ach, jak jsem želel, že jsem se dost neovládl! Chtěl jsem pana Jeana oddálit - bylo však už pozdě. Okamžikem postřehl, proč jsem vykřikl.
U mých nohou ležela mrtvola. Pan Jean se nemusel dlouho dívat, aby ji poznal. Pak zkřížil ruce, potřásal hlavou a řekl: „Ať se má matka a Marta nic nedozví!“
Ale paní Kellerová přivrávorala až k nám a spatřila, co jsme si před ní přáli ukrýt - mrtvolu pruského vojáka z Leibova pluku, feldwebla, ležícího na zemi uprostřed hromady asi třiceti svých přátel.
Snad tedy asi před čtyřiadvaceti hodinami se těmito místy ubíral tento pluk, který nyní šlape půdu kolem nás!
Nikdy nebylo nebezpečí pro pana Jeana Kellera tak veliké jako tentokrát. Když by byl polapen, jeho totožnost by byla rázem zjištěna, a s jeho popravou by se zajisté neotálelo.
Bylo tedy nutné uprchnout z těchto nebezpečných končin co nejrychleji a proniknout co nejhlouběji do houštin Argonneského lesa, kterým by se kolona na pochodu nemohla vydat. Nesměli jsme otálet, i kdybychom se tam museli skrývat několik dní. Na tom se zakládala naše poslední naděje v záchranu.
Kráčeli jsme po celý den, po celou noc, kráčeli jsme - ne - vlekli jsme se nazítří a 13. září navečer jsme dorazili na okraj proslaveného Argonneského lesa, o kterém se Dumouriez vyslovil: „Zde jsou Thermopyly Francie, ale já v nich budu šťastnější než Leonidas!“
A Dumouriez byl skutečně šťastnější. Tohle jsem zjistil já a se mnou tisíce takových nevzdělanců jako já, kdo byl Leonidas a co byly Thermopyly.

XX. KAPITOLA
Nutné rozloučení

Argonneský les zaujímá prostor třinácti až čtrnácti hodin cesty od Sedanu, na severu, až k vesničce Passavant na jihu, maje průměrnou šířku dvou až tří hodin. Rozkládá se zde jako hlídka, posunutá vpřed, která chrání naši hranici na východě souvislými houštinami, téměř neproniknutelnými. Stromy a vody se zde prostupují podivuhodnou směsicí, mezi vyvýšeninami a sníženinami půdy s bystřinami a rybníky, že pro řadové vojsko by bylo nemožné tudy projít.
Tento les je sevřen dvěma řekami. Aisne jej ohraničuje po celé levé straně od prvních jižních mýtin u vsi Semny až na sever. Aire plyne po jižním úbočí, počínajíc u Fleury až k jeho hlavnímu průsmyku. Tam se tato řeka otáčí náhlým obratem a vrací se k Aisne, do níž se vlévá nedaleko od Senuc.
U řeky Aire leží nejdůležitější města Clermont, Varennes, kde Ludvík XVI. byl zadržen na útěku, Buzancy a Le Chene Populeux; u řeky Aisne Sainte Menehould, Ville-sur- Tourbe, Monthois, Vouziers.
Vzhledem ke tvaru bych nedovedl tento les přirovnat k ničemu lépe než k tlustému hmyzu s roztaženými křídly, ležícímu nepohnutě nebo usnuvšímu mezi dvěma proudy. Jeho zadkem je celá dolní část, která je nejdůležitější. Jeho hruď a hlava jsou vytvořeny horní částí lesa, která vystupuje nad průsmykem Grand Pré, jímž protéká zmíněná řeka Aire.
Jestliže je Argonneský les v celé své šířce prorážen bystřinami a potoky a zarostlý hustými křovisky, lze jej přece přejít různými cestičkami, ovšem úzkými, ale schůdnými i pro pluky na pochodu.
Patero průsmyků tak proráží různými částmi Argonneského lesa. V zadní části mého brouka nejjižněji vede průsmyk Islettes z Clermontu do Sainte Menehould dost přímo; druhý Chalade je pouze jakási stezka, která vede k toku řeky Aisne až k Vienne le Chateau.

V horní části lesa jsou tři přechody. Nejširší a nejdůležitější, který odděluje hrud' od zadku, je průsmyk Grand Pré. Aire protéká jím celým od Saint Tuvin, vine se mezi Termes a Senuc a vrhá se pak do řeky Aisne, asi půldruhé hodiny od Montbois. Nad průsmykem Grand Pré ve vzdálenosti asi dvou hodin cesty se rozkládá průsmyk Croix aux Bois - pamatujte si dobře toto jméno! - probíhá Argonneským lesem od Boult aux Bois do Longwy a je pouze stezkou pro dřevorubce. Konečně dvě hodiny odtud výše je průsmyk „Chene Populeux“, kterým se vine cesta z Réthelu do Sedanu; když zahne podruhé, dostihne Aisne proti Vouziers.
Tedy, pouze tímto lesem mohli císařští postupovat na Chalons-sur
Marne. Odtud by našli cestu otevřenou až do Paříže.
Bylo tedy úkolem, překazit vévodovi Brunšvikovi nebo Clairfaytovi přechod Argonneským lesem uzavřením všech pěti průsmyků, kterými by jejich kolony mohly vniknout do země.
Dumouriez, velmi obratný vojevůdce, to na první pohled poznal. Zdá se, že je to velmi prosté! A přece nesmíme zapomenout, že spojencům nepřišlo zatím ještě na mysl, aby tyto přechody obsadili.
Druhá výhoda, kterou skýtal tento plán, byla, aby se necouvalo až k Marně, která je naší poslední obrannou čarou před Paříží. Zároveň by byli spojenci donuceni zdržet se v té Champagne Pouilleuse („Bídné“), kde by se jim nedostávalo veškerých prostředků, místo aby se rozlili po bohatých rovinách, ležících za Argonneským lesem, jestliže by se jim zachtělo přezimovat.
Tento plán byl zkoumán ve všech podrobnostech. Dne 30. srpna učinil Dillon v čele osmi tisíc mužů smělý pohyb - což bylo vlastně začátkem provádění plánu - a zahnal jím Rakušany na pravý břeh Mosy, jak jsem už vypravoval. Potom obsadil tento oddíl nejjižnější průsmyk Islettes, a postaral se také o zabezpečení průsmyku Chalade.
Tento výpad svědčilo značné smělosti. Místo, aby se stal ze strany řeky Aisne s použitím ochrany lesů, byl proveden od řeky Mosy, přičemž nepříteli byl vystaven nekrytý bok. Ale Dumouriez tak rozkázal, aby tím lépe zakryl spojencům své úmysly.
Jeho plán se zdařil.
Dne 4. září Dillon dorazil k průsmyku Islettes. Dumouriez, který se za ním vypravil s patnácti tisíci muži, zmocnil se Grand Pré poněkud dříve, a uzavřel tím hlavní průchod Argonneským lesem.
O čtyři dny později - dne 7. září - generál Dubourg pokračoval k Chene Populeux, aby zabezpečil sever lesa proti jakémukoliv císařskému útoku.
Narychlo byly pořizovány záseky a zákopy, stezky byly taraseny a umisťovány baterie, aby se tyto průsmyky staly neschůdnými. Průsmyk Grand Pré se stal skutečným táborem s četami rozloženými na výšinách, kterým vévodí Aire.
Z paterých bran Argonneského lesa byly v té době čtyři zataraseny jako zadní branky pevnůstky spuštěným mřížovím a vytaženým zdvihacím mostem.
Pátý průchod ale dosud zůstával otevřen. Ten se zdál tak nepřístupný, že Dumouriez nepospíchal s jeho obsazením. A právě k tomuto přechodu nás vedl náš neblahý osud.
A právě tento průsmyk Croix aux Bois, ležící mezi Chene Populeux a Grand Pré asi ve stejné vzdálenosti od obou - přibližně deset hodin cesty - měl poskytnout nepřátelským kolonám možnosti, aby pronikly Argonneským lesem.
A nyní se vrátím opět k našim vlastním příběhům.
Navečer dne 13. září jsme přišli k bočnímu svahu Argonneského lesa a vyhnuli se vesnicím Briquenay a Bouetaux Bois, které byly asi obsazeny Rakušany.
Protože jsem argonneské průsmyky znal, prošel jimi několikrát, když jsem ležel posádkou na východě, vyvolil jsem si právě tento průsmyk Crois aux Bois, který se mi zdál nejbezpečnější. Dokonce, nehodlal jsem ani - z přílišné opatrnosti - pokračovat průsmykem samým, ale úzkou stezkou, která se vine nedaleko něho, vedoucí z Briquenay do Longwy. Když by jsme vyvolili tuto cestu, prošli bychom Argonneským lesem jeho nejhustší částí v úkrytu dubů, buků, habrů, jeřábů, vrb, kaštanů, které pučí na svazích půdy, méně vystavených zimním mrazům. Byli jsme zde zabezpečeni proti záškodníkům a lupičům a mohli jsme konečně dosáhnout levého břehu řeky Aisne směrem k Vouziers, kde se už nebylo čeho bát.
Noc ze dne 13. na 14. září jsme strávili - jak obyčejně - v úkrytu stromů.
Každým okamžikem se mohla objevit jezdcova medvědice nebo čáka pruského granátníka. Proto jsem spěchal, abychom byli v hloubi lesa a začal jsem oddychovat volněji, když jsme nazítří kráčeli po stezce vedoucí do Longwy, a nechali po levé straně vesnici Croix aux Bois.
Ten den jsme prožili zvláště mnoho útrap. Nerovná půda, přeplněná tůněmi, zatarasená padlými kmeny, činila pochod zvláště obtížným.
Když tato cesta nebyla navštěvována - a to plným právem - byla tím neschůdnější. Pan de Lauranay kráčel vpřed dosti statně přes všechnu únavu, zajisté přílišnou na člověka, kterému je sedmdesát let. Slečna de Lauranay a má sestra uvažujíc, že konáme poslední část cesty, byly pevně odhodlány, že se nenechají překonat slabostí ani na okamžik. Ale paní Kellerová byla úplně vyčerpána. Bylo důležité ji stále podpírat, jinak by klesla při každém kroku. A přece nenaříkala. Když zeslábló její tělo, duše zůstala silná. Pochyboval jsem však, že by byla pro to, aby došla na konec naší pouti.
Navečer jsme zastavili, jak se obyčejně dělo. Tlumok s potravinami poskytl dostatečnou posilu, protože hlad ustupoval vždy potřebě odpočinku a spánku.
Když jsem byl s panem Jeanem sám, promluvil jsem s ním o stavu jeho matky, který začínal vzbuzovat vážné obavy.
„Jde, pokud může,“ řekl jsem, „a jestli jí nebudeme moci poskytnout několikadenní odpočinek…“
„Vidím to, Natalisi,“ odpověděl pan Jean. „Při každém kroku, který má ubohá matka dělá, je mi, jako by kráčela po mém srdci! Co ale dělat?“
„Musíme vyhledat nejbližší ves, pane Jeane. Doneseme ji tam spolu. Rakušany nebo Prušáky ani nenapadne, aby si

troufali pustit se touto částí Argonneského lesa, a tam budeme moci v některém domě očekávat, až se země uklidní.“
„Ano, Natalisi, to je nejrozumnější. Jestlipak bychom ale nemohli dojít do Longwy?“
„Tato ves je příliš daleko, pane Jeane. Vaše matka by tam nedošla!“
„Kam tedy jít?…“
„Navrhuji, abychom se pustili napravo lesem a došli tak právě do vsi Croix aux Bois.“
„Jak daleko je tam?…“
„Nejvýše hodina cesty.“
„Půjdeme tedy do Croix aux Bois zítra ráno,“ odpověděl pan Jean. Abych řekl pravdu, ani j sem si nepomyslel, že by se dalo učinit něco lepšího, přesvědčen, že se nepřítel nepustí na sever Argonneského lesa.
Tato noc byla zvláště neklidná stálými výstřely z pušek a občas i temným duněním děl. Protože však tato střelba zněla zdálky a za námi, předpokládal jsem s jakousi pravděpodobností, že Clairfayt nebo Brunšvik usilovali zmocnit se průsmyku Grand Pré, jediného, který pro pochod kolon skýtal dost širokou cestu. Pan Jean ani já jsme si nemohli ani na hodinku odpočinout. Museli jsme stát stále na stráži, ačkoliv jsme se ukryli v nejhustším lese mimo stezku vedoucí k Briquenay.
Vydali jsme se na další cestu časně ráno. Nařezal jsem několik větví, ze kterých jsme vyrobili jakási nosítka. Hrst suchých bylin měla sloužit paní Kellerové za lůžko. Doufali jsme, že se nám podaří ušetřit ji útrap cesty.
Ale paní Kellerová pochopila, jakou námahu nám přidala.
„Ne, synu, ne!“ promluvila. „Mám ještě sílu, abych kráčela… Půjdu pěšky!“
„Vždyť nemůžeš, maminko!“ odpověděl pan Jean.
„Skutečně, paní Kellerová,“ dodal jsem já, „vy už dále jít nemůžete. Naším úmyslem je dorazit do nejbližší vesnice, a to co nejdříve. Tam vyčkáme, až se zotavíte. Vždyť jsme už konečně ve Francii, a jediné dveře se před námi nezavřou!…“
Paní Kellerová se ještě nepoddávala. Když povstala, pokusila se udělat několik kroků, ale spadla by, kdyby jí nablízku nestáli její syn a má sestra, kteří ji zachytili.
„Paní Kellerová,“ chopil jsem se opět slova, „co žádáme, je ve prospěch nás všech. V noci se výstřely ozývaly na kraji Argonneského lesa. Nepřítel není daleko. Mám naději, že se z této strany nepokusí o nic. V Croix aux Bois se nemusíme bát překvapení, ale musíme tam být ještě dnes.“
Slečna Marta a má sestra spojily své prosby s našimi. I pan de Lauranay zakročil. Paní Kellerová musela nakonec povolit.
Okamžik na to ležela už na nosítkách, která pan Jean zdvihl na jednom, já na druhém konci. Dali jsme se opět na pochod a přešli jsme napříč stezku na Briquenay, a obrátili jsme se severním směrem.
Nezdržujme se při líčení nesnází tohoto putování hustým lesem, v němž jsme byli nuceni hledat schůdné cesty a každou chvíli zastavovat a odpočívat. Přece jsme to dokázali a v poledne - dne 15. září - jsme dorazili do Croix aux Bois, a urazili za pět hodin - půldruhé hodiny cesty.
K mému největšímu úžasu i žalu byla ves opuštěna. Všichni obyvatelé z ní uprchli, buď směrem k Vouziers nebo k Chene Populeux. Co se tady asi stalo?
Bloudili jsme ulicemi. Dveře i okna byly zavřeny. Nedostane se nám proto takové pomoci, na kterou jsme spoléhali?
„Kouř!“ upozornila mě sestra, a ukazovala na konec vsi.
Běžel j sem k malému domku, ze kterého kouř vycházel. Zaklepal jsem na dveře.
Objevil se muž. Měl dobrosrdečný vzhled - byl z těch selských lotrinských typů, kteří vzbuzují důvěru na první pohled. Byl to zajisté dobrý člověk.
„Co si přejete?“ zeptal se.
„Útulek mým průvodcům i mně.“
„Kdo jste?“
„Francouzi, vyhnaní z Německa, kteří už nevědí, kam utéci.“ „Vejděte!“
Tento sedlák se nazýval Yves Stenger. Bydlel v tomto domku se svou ženou a tchyní. Příčinou toho, že neopustil s ostatními Croix aux Bois, bylo to, že se jeho tchyně nemohla hnout z lenošky, na kterou byla připoutána ochrnutím těla už několik let.
Potom nám Yves Stenger řekl, proč ves byla opuštěna. Veškeré průsmyky Argonneského lesa byly obsazeny francouzskými vojsky. Pouze průsmyk Croix aux Bois byl volný. Proto vesničané očekávali, že se ho císařští zmocní, což by bylo příčinou ohromných pohrom. Jak vidíte, naše zlá sudba nás zavedla právě tam, kam jsme jít neměli.
Abychom opustili zase Croix aux Bois a prchali dále Argonneským lesem, to nedovoloval stav paní Kellerové. Bylo už dost velkým štěstím, že jsme přišli na tak hodné Francouze, jako byli tihle Stengerovi.
Byli to dost zámožní sedláci. Zdáli se být šťastní, že mohou prokázat nějakou službu pronásledovaným krajanům. Rozumí se samosebou, že jsme se nezmínili o národnosti pana Jeana Kellera, což by situaci učinilo složitější.
Den 15. září však minul zcela bez nehody. Také následující den neospravedlnil obavy, o které se Yves Stenger s námi podělil. Ani v noci jsme neuslyšeli střelbu z druhé strany Argonneského lesa. Snad spojenci nevěděli, že průsmyk Croix aux Bois je volný. Protože jeho těsnost by zajisté byla překážkou při dopravě vozů na střelivo a válečné potřeby, pokusí se snad spíše o dobytí přechodu přes Grand Pré nebo Islettes. Nabyli jsme tedy opětné naděje. A vedle toho odpočinek a péče, věnovaná paní Kellerové, způsobila už patrné zlepšení jejího zdravotního stavu. Ta statečná žena! Nedostávalo se jí tělesné síly nikoliv duševní!
Ohavný osude! Odpoledne dne 16. září se podezřelé postavy začaly ukazovat ve vsi: zloději slepic, kteří vykrádají kurníky. Nebylo pochybnosti, že jsou mezi nimi i lupiči. Ale bylo velmi snadné poznat, že patří k německému národu a že se většina zabývá vyzvědačstvím.
Působilo nám veliký zmatek, že pan Jean se musel schovat z obavy, aby nebyl poznán. Protože se to mohlo zdát rodině

Stengerově podezřelé, hodlal jsem už všechno vysvětlit, když náhle, asi v pět hodin odpoledne, se sedlák vrátil a volal: „Rakušané! Rakušané!“
A skutečně přitáhlo několik tisíc mužů v bílých blůzách a v čákách s vysokým štítkem, zdobených dvojhlavým orlem; byli to císařští. Přišli průsmykem Croix aux Bois, a pustili se jím do vesnice Boult. Bezpochyby jim špehové oznámili, že cesta je volná. Kdo ví, jestli právě tudy nepronikne veškeré nepřátelské vojsko.
Při Stengerově výkřiku pan Jean se opět zjevil v místnosti, ve které odpočívala jeho matka.
Jako bych jej měl před očima. Stál u krbu. Čekal… Co asi očekával?… Že mu snad útěk bude znemožněn? Když padne do rukou Rakušanů, Prušáci si ho zajisté dokáží vyžádat, a to pro něj znamenalo - smrt!
Paní Kellerová se vztyčila na posteli.
„Jeane!“ zvolala, „uprchni!… okamžitě uprchni!“
„Bez tebe, maminko?“
„Chci to!“
„Uprchni, Jeane!“ promluvila slečna Marta. „Tvá matka je mou matkou!… Neopustíme ji!“
„Marto!“
„I já to chci!“
Tomuto dvojnásobnému přání bylo nutné se podrobit. Hluk stále sílil. Už přední řady kolony se rozbíhaly po vsi. Za nějakou chvíli Rakušané obsadí i Stengerův dům.
Pan Jean políbil matku, poslední polibek vtiskl na rty slečny Marty - a zmizel.
Tu jsem zaslechl z úst paní Kellerové šeptem pronesená slova: „Synu!… Synu!… Tak sám!… V této krajině, to už nezná!… Natalisi!…“
„Natalisi!“… opakovala slečna Marta, a ukazovala mi na dveře. Pochopil jsem rázem, co ode mne ubohé ženy žádaly.
„Sbohem!“ zvolal jsem.
Okamžik na to jsem byl za vsí.

XXI. KAPITOLA
Nešťastné střetnutí

Nastalo nám odloučení po třínedělním společném putování, které při trochu větším štěstím mohlo šťastně skončit! Nastalo odloučení, když o několik hodin cesty dále naše spása byla zaručena nám všem! Nastal nám rozchod spojený s obavou, že se už nikdy neshledáme.
A co se stane s opuštěnými ženami v rolníkově domě, uprostřed vesnice obsazené nepřítelem, nemajícími za obránce nikoho kromě sedmdesátiletého starce?
Jestli jsem skutečně neměl raději zůstat s nimi?… Ale při pomyšlení na uprchlíka, prchajícího Argonneským lesem, který neznal, nemohl jsem zajisté váhat, abych ho dostihl a prospěl mu co nejvíce. U pana de Lauranay a jeho průvodkyň běží pouze o ztrátu svobody - tak alespoň jsem doufal. U pana Jeana jde však o život! Už pouze tato myšlenka by mě zdržela, kdybych se v pokušení vrátil do Croix aux Bois.
Nyní po slyšte, co se stalo, a proč vesnice byla dne 16. září přepadena.
Pamatujete si, že z pěti průsmyků Argonneského lesa zůstal jediný
Francouzi neobsazen, a to právě průsmyk Croix aux Bois.
Aby se však zabezpečil proti každému překvapení, Dumouriez poslal ke vstupu do tohoto průsmyku plukovníka se dvěma švadronami a dvěma prapory - a to ke vsi Longwy. To bylo dost daleko od Croix aux Bois, tak že Yves Stenger nemohlo této události vědět. Ostatně přesvědčení, že se císařští nepustí tímto průsmykem, bylo tak pevné, že nenastalo žádné opatření na jeho hájení. Nebyly učiněny záseky ani ohrady. Dokonce byl vyslaný plukovník přesvědčen, že není zapotřebí se ničeho obávat v této výši Argonneského lesa, a dokonce žádal, aby směl poslat nazpět část svých čet do hlavního tábora - což se mu povolilo.
Právě tehdy Rakušané, kteří byli lépe informováni, vyslali zvědy, aby prozkoumali přechod. Tak si lze vysvětlit návštěvu německých vyzvědačů, kteří se objevili v Croix aux Bois, a pak obsazení průsmyku. Tak tedy následkem nesprávné úvahy se jedna z bran do Argonneského lesa otevřela do Francie.
Jakmile vévoda Brunšvik zjistil, že průsmyk Croix aux Bois zůstal volný, dal rozkaz, aby byl ihned obsazen. A to se stalo právě ve chvíli, kdy nechtěje dále prodlévat v champagneských rovinách, chystal se postoupit směrem k Sedanu, aby obešel Argonneský les od severu. Jestli se ale zmocní průsmyku Croix aux Bois, bude moci ovšem ne bez obtíží - tudy proniknout. Vyslal tedy rakouskou kolonu spolu s emigranty, kterým velel princ de Ligne.
Francouzský plukovník a jeho mužstvo, překvapené tímto útokem, museli opustit stanoviště a uchýlit se směrem ke Grand Pré. Nepřítel se stal pánem průsmyku.
To se tedy stalo v okamžiku, kdy jsme byli nuceni dát se na útěk. Později se Dumouriez snažil napravit tuto tak vážnou chybu, když vyslal svého generála Chazota se dvěma brigádami, šesti švadronami a čtyřmi děly, aby zahnal Rakušany, dříve než by se ohradili.
Chazot nebyl- bohužel! - dne 14. září pro to, aby zahájil svůj úkol a 15. září také ne. Když konečně - následující den - podnikl navečer útok, bylo už příliš pozdě.
Odrazil sice zpočátku Rakušany od průsmyku, přičemž sám princ de Ligne padl, ale brzy musel odrážet útoky silnějšího vojska. Přes hrdinský odpor byl jeho průsmyk Croix aux Bois nadobro ztracen.
Je to žalostná chyba pro Francii a dodám i pro nás, protože kdyby jí nebylo, mohli jsme už od 15. září být mezi Francouzi.
Nyní to už možné nebylo. Protože Chazot, když uviděl, že se odříznul od hlavního vojska, couvl směrem k Vouziers,

zatímco Dubourg, který měl obsazen průsmyk Chene Populeux, se vrátil k Attigny z obavy, aby nebyl obklíčen. Francouzská hranice byla tedy otevřena císařským plukům. Dumouriez byl v nebezpečí, že bude obklíčen a přinucen složit zbraně.
Pak by se útočníkům nenaskytly už žádné překážky mezi Argonneským lesem a Paříží.
Musím se přiznat, že tentokrát jsem byl s panem Jeanem Kellerem na tom špatně.
Dostihl jsem ho na kraji lesa skoro hned, jakmile jsem opustil Stengerův dům.
„To jste vy, Natalisi?“ zvolal, když mě spatřil.
„Ano… já!“
„A váš slib, že nikdy neopustíte Martu ani matku!“
„Počkejte, pane Jeane! Poslouchejte mne!“
Řekl jsem mu pak všechno: že znám Argonneský les, o jehož šíři a rozloze on sám nemá ani pojem, že paní Kellerová a slečna Marta mi takřka nařídily, abych ho následoval a že jsem neváhal.
„A jestli jsem neučinil dobře, pane Jeane,“ dodal jsem, „ať mě ztrestá Bůh!“
„Nuže, pojďte!“
V tu chvíli už neběželo o to, abychom šli průsmykem až po kraj Argonneského lesa. Rakušané by se mohli vrhnout za průsmyk Croix aux Bois a dokonce i za stezku k Briquenay. Bylo tedy nutné zahnout k jihozápadu tak, abychom se dostali za Aisne.
Šli jsme tedy tímto směrem, pokud večerní hodina dovolovala. Kráčet nazdařbůh tmou, nebylo už možné. Jak se tady vyznat? Zastavili jsme, abychom tady přenocovali.
V prvních ranních hodinách výstřely ve vzdálenosti asi půl míle neustávaly. Byli to dobrovolníci z Longwy, kteří se pokoušeli průsmyk Rakušanům opět vyrvat. Ale protože jich nebylo dostatek, museli se opět rozptýlit. Bohužel, nepustili se napříč lesem, kde bychom se s nimi mohli setkat a dozvědět se, že Dumouriez má hlavní ležení v Grand Pré. Šli bychom s nimi. Jak jsem zjistil později, zastihl bych tam také svůj milý pluk Royal Picardie, který opustil Charleville, aby se připojil ke střední armádě. Kdybych se s panem Jeanem dostal do Grand Pré, ocitli bychom se uprostřed přátel, byli bychom zachráněni a viděli by jsme, co se dá podniknout na záchranu drahých bytostí, zanechaných v Croix aux Bois.
Ale dobrovolníci vyklidili Argonneský les a uchýlili se k řece Aisne, aby se dostali k hlavnímu ležení.
Měli jsme špatnou noc. Padal drobný, studený deštík, který mrazil i v kostech. Naše šaty, rozdrásané ostružinami, visely na nás v cárech. Nezachránil jsem v pořádku ani své houně. Jmenovitě byla obuv už tak roztrhaná, že nám z ní vylézaly prsty. Budeme tedy přinuceni jít bosí. Kromě toho jsme byli úplně zkřehlí, protože se déšť cedil skrze listí, a já jsem marně hledal nějaké díry, do kterých bychom se mohli skrčit. Přimyslete si k tomu naši stálou úzkost, způsobenou neustálou střelbou, která zaznívala tak zblízka, že se mi několikrát zdálo, jako bych už viděl oheň a slyšel zaznívat pruské: „Hurá!“
Jakmile vzešlo ráno, pustili jsme se do běhu lesem. Říkám „do běhu“, protože jsme kráčeli tak rychle, jak jen dovolovala povaha půdy, mezitím co jsem se snažil co nejlépe orientovat podle vycházejícího slunce.
Kromě toho jsme neměli nic v žaludku a trápil nás hlad. Pan Jean, který prchal se Stengerova domu, neměl kdy s sebou vzít potraviny. Já, který jsem prchal jako blázen ze strachu, aby mi návrat k pluku Rakušanů nebyl odříznut, nezaopatřil jsem se nijak lépe. Byli jsme tedy přivedeni k tom, abychom tančili před jarmarkou na jídla, jak se dělává, když je prázdná. Poletovalo sice stovky vran, krahujců a drobných ptáčků - zejména krkavců - mezi stromy, ale zvěř tady byla vzácná. Sotva jsme tu a tam spatřili zaječí pelech nebo několik párků jeřábků, prchajících do houští. Ale jak je chytit?
Naštěstí v Argonneském lese byly kaštanové stromy a v této době kaštany. Upekl jsem jich několik v popelu a zapálil trochou střelného prachu hromadu chrastí. Tato strava nás doslovně zachránila od smrti hladem.
Přišla noc - noc studená a tmavá. Les byl tak hustý, že jsme od rána nevykonali velikou cestu. Okraj lesa ale nemohl být už daleko. Bylo slyšet pušky hlídek, které šly podél Aisne na výzvědy. Potřebovali bychom ale ještě čtyřiadvacet hodin, než bychom nalezli útočiště na druhém břehu řeky, ať už ve Vouziers, nebo v některé vesnici na levém břehu.
Nerozpovídám se o strastech naší únavné cesty. Neměli jsme kdy, abychom na ně mysleli. Ten večer jsem byl velmi ospalý, proto jsem se položil u paty stromu, ačkoliv můj mozek byl zmítán tisícerými obavami. Pamatuji si, že v okamžiku, kdy se mi už oči zavíraly, jsem myslel na pluk plukovníka von Grawert, který před několika dny ztratil asi třicet mužů na mýtině. Posílal jsem tento pluk s plukovníkem i s důstojníky do horoucích pekel, a on tam kráčel, když jsem usnul.
Když přišlo ráno, povšiml jsem si dobře, že pan Jean za celou noc nezamhouřil oka. Nemyslel na sebe - znal jsem jej příliš dobře, abych si tím byl jistý. Ale při pomyšlení na matku, na slečnu Martu, prodlévající v domě Croix aux Bois, v moci Rakušanů, vydané napospas tolikerým příkořím, možná že i všelijak týrané - mu pukalo srdce.
Tu noc pan Jean obzvlášť bděl. Měl jsem asi tvrdý spánek, když jsem neslyšel střelbu, zaznívající z neveliké vzdálenosti. Protože jsem neprocitl, pan Jean mne chtěl nechat spát.
Ve chvíli, kdy jsme se opět chystali na pochod, pan Jean mě zadržel a promluvil:
„Natalisi, poslouchejte mě!“
Pronesl tato slova tónem člověka, jehož rozhodnutí je nezvratné.
Zpozoroval jsem dobře, kam míří, a odpověděl jsem bez váhání:
„Nikoliv, pane Jeane, nevyslechnu vás, jestli se mnou chcete mluvit o rozloučení!“
„Natalisi,“ pokračoval, „chtěl jste mne následovat z oddanosti - že ano?“
„Ano!“
„Pokud šlo pouze o namáhání a únavu, neříkal jsem nic. Nyní však nastává opravdové nebezpečí. Když budu chycen já a když budete vy chycen se mnou, neušetří vás. To by pro nás byla smrt… a to, Natalisi, přijmout nemohu. Odejděte

tedy!… Překročte hranici!… Pokusím se tak rovněž učinit… a jestliže se už neshledáme…“
„Pane Jeane,“ odpověděl jsem, „je načase, abychom se znovu vydali na cestu. Buď se oba zachráníme, nebo spolu zemřeme!“ „Natalisi!…“
„Přísahám Bohu, že vás neopustím!“
A takto jsme se opět vydali na společnou cestu. První hodiny dne byly hlučné. Děla hřměla v doprovodu výstřelů pušek. Byl to nový útok na průsmyk Croix aux Bois - útok, který nebyl zdařený pro přílišnou nepřátelskou převahu. Kolem osmé hodiny nastalo všeobecné ticho. Nebyl už slyšet jediný výstřel. Byla to pro nás hrozná nejistota! Že se v průsmyku strhla bitva, o tom nebylo pochybnosti. Ale jak dopadla? Měli jsme se snad znovu ubírat lesem vzhůru? Ne! Pouhým proudem už jsem vyciťoval, že by to znamenalo, vzdát se nepříteli z vlastní vůle. Bylo nutné stále jít vpřed směrem k Vouziers. V poledne bylo naší jedinou potravou několik kaštanů opečených v popelu. Houština byla tak neproniknutelná, že jsme za hodinu urazili sotva pět set kroků. Hrůza se nám vkrádala do duší při nenadálém poplachu, při střelbě napravo i nalevo a zejména při stálém vyzvánění ve všech obcích Argonneského lesa.
Nastal večer. Nemohli jsme být dále než asi hodinu od toku řeky Aisne. Nazítří - když nás nezdrží nějaká překážka - bude naše záchrana dokonána na druhém břehu řeky. Zbude nám pouze jít asi hodinu po pravém břehu a přejít řeku po mostě u Senucu nebo Grand Hamu, kterých se Clairfayt ani Brunšvik dosud nezmocnili.
Zastavili jsme kolem osmé hodiny. Snažili jsme se co nejlépe se zabezpečit před zimou v temné houštině. Bylo slyšet pouze kapky dopadající na listí. Jinak bylo v lese všechno klidné. Já jsem však z toho ticha vyciťoval něco znepokojujícího - nevím ani proč.
Náhle ve vzdálenosti asi dvaceti kroků zazněly hlasy. Pan Jean mě uchopil za ruku.
„Ano, jsme mu na stopě už od Croix aux Bois!“ řekl kdosi. „Už nám neuklouzne!“
„Ale ani muk Rakušanům o tom tisíci zlatých!…“
„Ne!… Ne!… kamarádi!…“
Pocítil jsem, jak ruka pana Jeana stiskla mou ruku pevněji. „Buchův hlas!“ pošeptal mi do ucha.
„Ti lotři!“ odpověděl jsem. „Je jich tady asi pět nebo šest!… Nepočkáme na ně!…“
A plížili jsme se po trávě houštím dále.
Náhle nás zradil praskot námi zlomené větve. Vzápětí oheň, který vyšlehl z bambitky, osvětlil podrost. Zpozorovali nás.
„Kupředu, pane Jeane, kupředu!“ zvolal jsem.
„Ne dříve, pokud neroztříštím hlavu jednomu z těch ničemů!“ A vystřelil ve směru tlupy, která se řítila za námi.
Soudím, že jeden z těch darebáků klesl. Ale měl jsem na starosti něco jiného, než abych se o tom přesvědčil.
Běželi jsme, co nám nohy stačily. Cítili jsme Bucha a jeho kumpány nám v patách. Byli jsme se svými silami u konce.
Asi po čtvrt hodině nás sebranka dostihla. Bylo jich šest a všichni byli ozbrojeni.
V okamžiku nás srazili k zemi, spoutali na rukou a hnali nás kupředu, nešetříce ranami.
Po hodině jsme byli mezi Rakušany, kteří obsadili Longwy; potom jsme byli zavřeni ve venkovském stavení a tam hlídáni.

XXII. KAPITOLA
Rozsudek polního soudu

Byla to pouhá náhoda, která přivedla Buchy nám na stopu? Klonil jsem se k tomu, abych tomu uvěřil, protože náhoda už po delší dobu se nám nejevila příznivá. Teprve ale později jsme se dozvěděli, co jsme tenkrát vědět nemohli: že totiž od našeho posledního střetnutí Buchové nepřestali slídit po naší stopě, méně aby pomstili smrt svého bratra - věřte tomu! - než spíš, aby získali odměnu tisíce zlatých. Ztratili sice ten den, kdy jsme se pustili přes Argonneský les naši stopu, ale nalezli ji pak znovu ve vsi Croix aux Bois. Byli mezi těmi vyzvědači, kteří tam vnikli odpoledne dne 16. U Stengefu poznali pana a slečnu de Lauranay, paní Kellerovou i mou sestru. Dozvěděli se, že jsme je opustili před chvílí. Nemohli jsme být daleko. Asi pět chlapů stejného rázu se k nim přidružilo. Všichni se pustili za námi. Ostatní je známo…
Nyní jsme byli střeženi takovým způsobem, že na útěk nebylo ani pomyšlení, a očekávali jsme, že náš osud bude zpečetěn - což nemohlo dlouho trvat. Nezbývalo nám nic jiného, než napsat poslední řádky rodině - jak se říká.
Prohlížel jsem bedlivě celou místnost, která byla zároveň naším vězením. Zaujímala polovinu přízemí nízkého domu. Dvě okna, položená naproti sobě, osvětlovala ji vpředu do ulice, vzadu pak na dvůr. Z toho domu nevyjdeme patrně dříve, než nás povedou na smrt. Nebude to asi dlouho trvat, protože pan Jean bude usvědčen, že udeřil důstojníka a dezertoval ve válečné době, já pak jako spoluviník; z největší pravděpodobnosti budu obžalován jako Francouz také z vyzvědačství.
A uslyšel jsem pana Jeana šeptat:
„Tentokrát už je konec!“
Neodpověděl jsem nic. Přiznávám se, že neochvějný základ mé důvěry byl tentokrát důkladně otřesen a naše postavení se mi zdálo být zoufalé.
„Ano, konec!“ opakoval pan Jean. „Ale co by na tom záleželo, kdyby jen má matka, Marta, kdyby všichni ti, které milujeme, byli mimo nebezpečí! Ale co se s nimi stane, až už nebudeme? Jestli jsou pak dosud v té vesnici v moci Rakušanů?…“
Jestliže jsme předpokládali, že nebyli dosud odvlečeni, dělila nás od sebe jenom nepatrná vzdálenost. - Protože mezi Croix aux Bois a Longwy se počítá sotva půldruhé hodiny. Jen jestli se nedozvěděli o našem zatčení!
Na to jsem myslel, toho jsem se bál před všemi ostatními. To by byla pro paní Kellerovou smrtelná rána! Ano, přál bych si, aby je Rakušané poslali ke svým předním strážím za Argonneský les. Ale paní Kellerovou bylo těžké dopravit

dále, a když by byla nucena vydat se opět na cestu, když by jí chyběla potřebná péče, pak!…
Noc uplynula, aniž v našem postavení nastala nějaká změna. Jak chmurné myšlenky se nám kmitaly mozkem, když smrt byla tak nablízku! Najednou nám celý náš život probíhal před očima!
Musím dodat, že jsme měli veliký hlad, když jsme se dva dny živili pouze kaštany. Neměli ani tolik ohledů, aby nám přinesli kousek stravy. Hrome! Ten ničema Buch za nás dostane tisíc zlatých a mohl by nás tedy alespoň slušně živit! Ovšem, už jsme ho nespatřili. Bezpochyby šel Prušákům podat zprávy o svém lovu. Myslel jsem si, že to bude vyžadovat nějakou chvíli. Hlídali nás sice Rakušané, Prušáci ale měli pronést rozsudek o našem osudu. Buď sami přijdou do Croix aux Bois, nebo do hlavního tábora budeme vedeni my. Z toho vzniknou průtahy, přesto že by přišel rozkaz do Longwy, abychom byli popraveni. Ať je tomu však jakkoliv, nemuseli nás alespoň nechat zemřít hladem.
Ráno v sedm hodin se otevřely dveře. Marky tán, nám přinášel talíř polévky - spíše však vody místo polévky - a bochník chleba. Množství nahrazovalo jakost. Neměli jsme ovšem právo, být vybíravými, a já měl tak veliký hlad, že jsem pouze lámal a hltal.
Přál bych si zeptat se tohoto markytána a zjistit od něho, co se děje v Longwy a zvláště v Croix aux Bois, jestli se mluví o příchodu Prušáků, jestli je jejich úmyslem zmocnit se tohoto průsmyku a přejít jím Argonneský les - zkrátka bych chtěl znát průběh událostí. Ale neuměl jsem tolik německy, aby mi porozuměl on a já jemu. A pan Jean, ponořený do svých myšlenek, zachoval mlčení. Netroufal bych si ho z něho vyrušit. Nebylo tedy možné domluvit se s tímto člověkem.
Toho rána se neudálo nic nového. Byli jsme neustále hlídáni hlídkou stojící venku. Později nám však dovolili, abychom se procházeli po dvorečku, kde si nás Rakušané prohlíželi více ze zvědavosti než z náklonnosti, jak mi můžete věřit. Já jsem se před nimi tvářil statečně. Procházel jsem se s rukama v kapsách a pískaje si nejveselejší pochody pluku Royal Picardie.
Jestli jsem neměl spíš sobě říci:
„No, no, jen si pískej, ubohý kose v kleci!… Však brzy dopískáš!“ V poledne jsme dostali nový talíř s namočeným chlebem. Naše strava se tedy neměnila, a začal jsem už skoro litovat kaštanů z Argonneského lesa. Bylo však nutné spokojit se s tím a to tím spíše, že ten lakomec, na kterém bylo znát, že by si pro krejcar nechal vrtat koleno, ten markytán s výrazem kuny vyhlížel, jakoby chtěl říci: „Pro vás je to ještě příliš dobré!“
Přísahám Bohu! Raději bych mu hodil talíř na hlavu! Ale uznal jsem za rozumnější, abych si jej ponechal a nabyl jídlem opět sil potřebných pro poslední okamžiky.
Dokonce jsem dokázal, že i pan Jean se se mnou rozdělilo tuto hubenou stravu. Pochopil mé důvody a trochu pojedl. Myslel však přitom na všechno ostatní než na jídlo. Jeho duch pobýval jinde - tam ve Stengerově domě, u své matky a nevěsty. Pronášel jejich jména, volal je! Občas spěchal v jakémsi blouznění ke dveřím, jakoby jim šel vstříc.
Překonávalo jej to. A potom zase usedal. Jestliže neplakal, byl zato pohled na něho tím žalostnější - slzy by mu ulehčily. Ale ne! A to mi rozdíralo srdce.
Po tuto celou dobu procházely řady vojáků obcí; kráčeli bez pořádku, nesouce zbraně podle své vůle. Potom se skrze Longwy šířily nové kolony. Polnice i bubny umlkly. Nepřítel táhl bez hluku, aby se dostal bez boje k řece Aisne.
Pochodovalo tudy asi mnoho tisíc lidí. Rád bych zjistil, jestli jsou to Rakušané nebo Prušáci. Ostatně jediný výstřel už nezazněl na západní straně Argonneského lesa. Brána do Francie byla otevřena dokořán! Ani ji už nebránili!
Asi kolem desáté hodiny večer se v naší místnosti objevila četa vojáků. Tentokrát to byli Prušáci. Co mne skutečně rozčililo, bylo to, že jsem podle stejnokroje poznal vojáky Leibova pluku, který do Longwy přišel po své srážce s dobrovolníky v Argonneském lese. Vzadu nám svázali ruce a kázali nám vyjít.
Pan Jean se obrátil na desátníka vedoucího četu: „Kam nás vedete?“ zeptal se.
Místo odpovědi nás tento ničema vyrazil rýpnutím do žeber ven.
Vyhlíželi jsme ovšem jako ubožáci, kteří budou popraveni bez soudu. A já jsem přece nebyl chycen se zbraní v rukou! Ale řekněte něco takového takovým surovcům! Vysmáli by se vám do očí!
Naše četa šla po silnici od Longwy sestupující na okraj Argonneského lesa a přecházející kousek nad vsí na silnici k Vouziers.
Asi po pěti stech krocích nás zastavili uprostřed mýtiny, kde se Leibův pluk utábořil.
Po několika okamžicích jsme stáli před plukovníkem von Grawert.
Spokojil se pouhým pohledem na nás, a nepromluvil přitom ani slovo. Potom se obrátil, dal znamení k odchodu, a celý pluk se dal na pochod.
Pochopil jsem, že nás chtějí postavit před jakousi válečnou radu a zachovat jakousi formu, aby nám pak poslali dvanáct kulek do prsou, a že by se to stalo hned, kdyby pluk zůstal v Longwy. Asi však bylo naspěch, a spojenci nesměli ztrácet čas, jestli chtějí Francouze při Aisne předstihnout.
A skutečně, Dumouriez zjistil, že se císařští zmocnili průsmyku Croix aux Bois, a začal provádět jiný plán. Záležel v tom, aby se vojsko dostalo po levém okraji Argonneského lesa až na výši průsmyku Islettes a opřelo se zády o Dillon. Takovým způsobem by se naši vojáci postavili proti Clairfaytovým kolonám, které by přicházely od hranice, i proti kolonám vévody Brunšvika, které by se ukázaly z francouzské strany. Mohlo se ovšem očekávat, že Prusové přejdou přes Argonneský les, jakmile tábor u Grand Pré bude vyzdvižen, aby se našim odřízla cesta na Chalons.
Proto také Dumouriez vyzdvihl svůj hlavní tábor zcela potichu v noci ze dne 15. na 16. září. Nejdříve přešel oba mosty přes Aisnu, pak zastavil se svým vojskem na výšinách u Autry, čtyři hodiny cesty od Grand Pré; přes dvojí poplach, který na okamžik uvedl naše řady do nepořádku, postupoval odtud směrem k Dammartin-sur-Hannes, aby obsadil pozice u Sainte Menehould, které leží na konci průsmyku Islettes.
Protože Prušáci hodlali vyrazit z Argonneského lesa průsmykem Grand Pré, učinil zároveň veškerá opatření potřebná, aby tábor u Épine rozložený na chalonské silnici, nemohl být dobyt v případě, jestli by jej napadl nepřítel, na místo, aby

ustoupil k Sainte Menehould.
V tu chvíli dostali generálové Beurnonville, Chazot a Dubouquet rozkaz, aby se připojili k Dumouriezovi, který naléhal také na Kellermanna, ustupujícího k Metám, - dne 4. září - aby svůj pochod kupředu urychlil.
Jestliže by se všichni tito generálové dostavili včas, měl by Dumouriez u sebe pětatřicet tisíc mužů, se kterými by se císařským mohl postavit.
A skutečně, vévoda Brunšvik a jeho Prušáci nějaký čas váhali, než se rozhodli pro určitý plán výpravy. Konečně se usnesli, že přejdou přes Grand Pré, vyrazí pak z Argonneského lesa, aby se zmocnili silnice k Chalonsu, obklíčí pak francouzskou armádu u Sainte Menehould a přinutí ji složit zbraně.
To byla příčina, proč Leibův pluk tak náhle opustil Longwy a proč jsme se opět pustili vzhůru podél řeky Aisne.
Bylo ošklivé počasí, mlhavé a deštivé. Cesty byly vymlety. Bláto nám stříkalo až na záda. Jak bídně se to kráčelo takovou cestou s rukama vzadu svázanýma! Skutečně, udělali by lépe, kdyby nás na místě zastřelili!
A jak hanebně ti Prušáci s námi nakládali! A jaké urážky nám metali do tváře! Ty byly ještě horší než to bláto!
Poručík Franz von Grawert přišel snad více než desetkrát, aby nás co nejsprostěji potupil. Pan Jean se nedovedl ovládnout. Ruce ho svrběly pod provazy, toužíce uchopit poručíka za krk a zardousit ho jako vzteklé zvíře!
Kráčelo se zrychleným krokem podél břehu Aisne. Přes potok Dormoise, Tourbe a Bionne bylo nutné se až po kolena přebrodit. Pluk se nikde nezastavoval, protože chtěl dojít včas, aby obsadil výšiny u Sainte Menehould. Kolona však nemohla postupovat rychle vpřed. Často uvázla v bahně. Bylo proto nutné doufat, že Francouzi budou už opřeni o Islettes, až by se Prušáci octli tváří v tvář proti Dumounezovi.
Tak jsme šli až do deseti hodin večer. Potraviny byly s nouzí rozdány, a jestli nezbyly Prusům, můžete si představit, co asi zbylo na ubohé dva vězně, které vlekli s sebou jako psy!
Pan Jean a já jsme mohli spolu sotva promluvit. Každé pronesené slovo nám vyneslo rýpnutí do žeber. Ti lidé byli skutečně kruté povahy. Chtěli se patrně zalíbit poručíkovi von Grawert a setkávali se podle všeho s dokonalým úspěchem.
Noc ze dne 19. na 20. září byla z nejtrapnějších, které jsme až dosud zažili. Litovali jsme našich zastávek v argonneských houštinách, když jsme ještě byli na útěku. Konečně jsme k ránu došli k jakémusi močálu na levé straně od Sainte Menehould. Tábor tady byl rozbitý v bahnisku hlubokém na dvě stopy. Nebyly rozníceny ohně, protože Prušáci nechtěli prozradit svou přítomnost.
Ohavný zápach vznikal z této spousty nakupených lidí. Mohl se zrovna nabírat lopatou!
Konečně rozbřesklo ráno dne, kdy patrně bude svedena bitva. Snad se tady ocitne i Royal Picardie, a já nebudu v jejich řadách - uprostřed svých přátel!
V celém táboře vládl ustavičný ruch: štafety, pobočníci přecházeli močálem každou chvíli. Bubny vířily, polnice ječely. Bylo slyšet také několik výstřelů po pravé straně…
Konečně! Francouzi předstihli Prušáky u Sainte Menehould!
Bylo kolem jedenácté hodiny, když pro nás dva přišla četa vojáků. Nejprve nás zavedla před stan, kde zasedalo asi půl tuctu důstojníků, kterým předsedal plukovník von Grawert. Ano, předsedal tomuto válečnému soudu osobně!
Věc netrvala dlouho - pouhá formalita, aby byla zjištěna naše totožnost. Jean Keller odsouzený už jednou na smrt, že udeřil důstojníka, byl odsouzen nyní ještě jednou jako uprchlík, a já jako francouzský vyzvědač.
Nedalo se o tom mnoho rokovat, a když plukovník dodal, že se poprava provede ihned, zvolal jsem:
„Ať žije Francie!“
„Ať žije Francie!“ opakoval pan Jean zaníceně.

XXIII. KAPITOLA
Rozuzlení v hodině dvanácté…

Tentokrát už opravdu nastával konec! Dá se říci, že už byly pušky na nás namířeny! Bylo pouze zapotřebí vyčkat na povel k palbě. Nuže, Jean Keller a Natalis Delpierre dovedou zemřít!
Za stanem stála četa, která nás měla zastřelit - dvanáct mužů Leibova pluku, kterým velel poručík.
Ruce nám už nespoutali. K čemu? Vždyť jsme nemohli uprchnout. Zbývalo pouze udělat několik kroků a postavit nás ke zdi nebo stromu - pruské kulky už dokončí své dílo! Ach, co bych dal za to, abych mohl zemřít v zuřící bitvě, udeřen šavlí nebo roztržen granátem! Přijmout však smrt a nemoci se hájit - to je kruté!
Kráčeli jsme mlčky. Pan Jean myslel na svou Martu, kterou už neuvidí, na svou matku, kterou tato poslední rána usmrtí. Já přemýšlelo své sestře Irmě, o druhé sestře Firminii, o všem, co zbývalo z naší rodiny!… Měl jsem před očima svého otce, svou matku, svou rodnou ves, všechny bytosti, které jsem měl rád, svůj pluk, svou vlast…
Žádný z obou se nedíval, kam nás vojáci dovedou. Ostatně, na tom už málo záleželo, jestli to bude zde nebo tam. Budeme zabiti jako psi! Jaká je to zběsilost!
Jestliže vám sám vypravuji tento příběh, který jsem napsal vlastní rukou, musel jsem patrně uniknout smrti. Ale nebylo by možné vymyslet si rozuzlení celé události, kdybych měl sebevětší vypravěčské nadání, kdyby nebylo skutečností. Však to zakrátko uznáte sami.
Padesát kroků dále bylo nutné projít celým Leibovým plukem. Všichni znali Jeana Kellera. No - a ani u jediného vojáka nebylo možné postřehnout s ním cit soustrasti - soustrasti, která se neodpírává nikdy těm, kteří kráčejí na smrt! Jaké to byly povahy! Tihle Prušáci si skutečně zasluhovali, aby byli jejich velitelé takoví, jako von Grawert! Poručík,nás spatřil. Podíval se na pana Jeana, který mu pohled vrátil. U jednoho se zračilo uspokojení nad ukojenou pomstou, u druhého - pohrdání…
Na okamžik se mi zdálo, že nás ten lotr doprovodí sám. Ptal jsem se sám sebe, jestli nebude chtít dokonce sám dát povel

k palbě. Vtom však zazněla polnice… Zmizel mezi vojáky.
Šli jsme pak podél výšiny, kterou vévoda Brunšvik přišel obsadit. Tato výšina, která se vypíná nad městečkem a otáčí je okruhem tři čtvrtě hodiny dlouhým, se nazývá Luneská pahorkatina. U její paty se vine silnice do Chalons. Francouzi obsadili sousední hřbety.
Dole se rozvíjely četné kolony, připravené dobýt naše pozice, tak aby ovládly Sainte Menehould. Když se Prušákům podaří tento úkol, byl by Dumouriez velice poškozen, maje proti sobě počtem silnějšího nepřítele, který by jej mohl palbou překonat.
Při jasném počasí bych na výšinách mohl rozeznat francouzské stejnokroje. Všechno se však dosud ztrácelo v husté mlze, kterou slunce nedovedlo rozehnat. Bylo už slyšet některé výstřely, ale oheň bylo těžké rozeznat.
Že byste tomu nevěřili! Zbývala mi ještě troška naděje - nebo jsem se spíš snažil, abych nezoufal.
Jaká však byla vyhlídka, že by nám mohla přijít pomoc ze strany, kam nás vedli? Copak nebyly veškeré čety, povolané Dumouriezem, shromážděny pod jeho vrchním velením kolem Sainte Menehould? Nedivte se mi však, že jsem ani nyní nepozbyl naději! Člověk touží uniknout smrti tou měrou, že si tvoří i takové představy!
Bylo asi čtvrt na dvanáct. Poledne 20. září zvonit už neuslyšíme! Právě jsme došli. Četa opustila hlavní silnici k Chalons a zabočila stranou. Mlha byla ještě dost hustá, takže předměty na několik set kroků nebylo vidět. Bylo však cítit, že se zakrátko na slunci rozplyne.
Vstoupili jsme do malého lesíka, určeného nám za popraviště, ze kterého jsme už neměli vyjít.
Zdálky zaznívalo víření bubnů, hlaholení polnic, s nimiž se mísila dělostřelba a řadová i řetězová střelba z pušek.
Snažil jsem vysvětlit si, co se dělo, jako by mě to v takovém okamžiku muselo ještě zajímat. Pozoroval jsem, že bitevní vřava přichází z pravé strany a zdá se blížit. Strhla se tedy na chalonské silnici šarvátka? Vyrazila snad z épinského tábora kolona, aby udeřila na Prušáky z boku? Nedovedl jsem si to vysvětlit.
Jestliže vám to vše vypravuji s jakousi určitostí, děje se to proto, abyste poznali, jaký byl tehdy můj duševní stav. Podrobnosti se mi hluboce zaryly do paměti. Ostatně, takové věci se nezapomínají. Mám všechno před očima, jako by se to událo včera.
Právě jsme vešli do lesíka. Četa se zastavila asi po stu krocích před řadou stromů.
To bylo místo, kde pan Jean a já jsme měli být zastřeleni. Velící důstojník - muž tvrdého výrazu - přikázal zastavit. Vojáci se postavili stranou; slyším ještě náraz pažeb o zem, když přiložili k noze zbraň.
„Zde!“ pravil důstojník.
„Dobrá!“ odpověděl Jean Keller.
Pronesl tato slova pevným hlasem, se vztyčeným čelem a jistým pohledem. Potom se ke mně připlížil a promluvil francouzským jazykem, který měl tak rád a který jsem měl slyšet naposled:
„Natalisi, zemřeme! Má poslední myšlenka patří mé matce a Martě, kterou po ní miluji na světě nejvíc! Ubohé ženy! Kéž se nad nimi nebe slituje! Vy, Natalisi, odpusťte mně…“
„Co bych vám odpouštěl, pane Jeane?“
„Protože pro mne…“
„Pane Jeane,“ odpověděl jsem, „nemám vám co odpouštět. Co jsem udělal, udělal jsem o své újmě a udělal bych to znovu! Dejte se mnou obejmout, a zemřeme oba jako stateční muži!“
Padli jsme si do náručí.
Nezapomenu nikdy, jaké bylo chování Jeana Kellera, když se obrátil k důstojníkovi a promluvil k němu hlasem, který se nezachvěl: „Jsme vám k službám!“
Důstojník pokynul. Čtyři vojáci se oddělili od čety, rýpli nás do žeber a zavedli nás oba k patě stejného stromu. Měli jsme oba být zasaženi společným výstřelem a zahynout zároveň. No, byl jsem rád.
Pamatuji si, že tento strom byl buk. Vidím jej ještě i s celým kusem sedřené kůry. Mlha se začala rozptylovat. Ostatní stromy vystupovaly zřetelněji.
Pan Jean a já jsme stáli vzpřímeni, ruku v ruce, dívajíce se četě pevně do očí.
Důstojník se kousek vzdálil. Rachot pušek, které vojáci nabíjeli, mi pronikal sluchem. Sevřel jsem ruku Jeana Kellera a přísahám, že se v mé ruce nezachvěla!
Pušky byly zdviženy do výše plecí. Na první povel se skloní na druhý zazní výstřel - a vše bude skončeno.
Náhle se rozlehly hlasy pod lesem, za četou vojáků. Bože, co to vidím? Co to vidím?… Paní Kellerovou, podporovanou slečnou Martou a mou sestrou Irmou. Její hlas bylo stěží slyšet. Mávala jakýmsi listem, a slečna Marta, má sestra a pan de Lauranay opakovali s ní: „Francouz!… Francouz!“
V tom okamžiku zazněl strašný výstřel a zpozoroval jsem, jak paní Kellerová klesá.
Ale na zemi nepadl ani pan Jean ani já. Nevystřelili tedy vojáci německé čety?…
Ne! Polovina jich ležela na zemi, zatímco důstojník a ostatní upalovali, co jim nohy stačily.
Současně se ozývaly z různých stran lesa výkřiky, které slyším dosud:
„Kupředu! Kupředu!“
Bylo to svěží francouzské volání, nikoliv drsný pruský křik: „Vorwiirts!“
Oddíl našich vojáků, který se pustil mimo chalonskou silnici, dorazil do lesa v pravý okamžik, jak mohu tvrdit plným právem. Vystřelili pouze o několik vteřin dříve než četa, která by nás dopravila na onen svět… To však postačilo. Ale jak se naši milí rodáci dostavili tak vhod?… To jsem měl zjistit až později.
Pan Jean přiskočil k matce, kterou slečna Marta a má sestra podpíraly. Nešťastná žena, která myslela, že jsme byli hromadným výstřelem usmrceni, klesla do mdlob.
Ale pod synovými polibky oživla, přicházela k sobě, a z jejích úst vyklouzla slova, pronesená přízvukem, který nezapomenu, co budu živ:

„Francouz!… Je Francouz!“
Co tím naznačovala? Obrátil jsem se k panu de Lauranay… Nemohl mluvit.
Pak se slečna Marta chopila papíru, který paní Kellerová dosud držela v ruce, křečovitě sevřené, jako by se jí už dotkla smrt, a podala jej panu Jeanovi.
Vidím list, jakoby to bylo dnes. Byl to německý časopis Zeitblatt. Pan Jean ho uchopil. Slzy se mu vyřinuly z očí.
Nebeský Bože!
Jak šťastný je člověk, když v takových okolnostech dovede ještě číst!
Potom mu z úst vyklouzlo stejné slovo. Vzchopil se. Měl tvář člověka, který jakoby náhle zešílel. Nemohl jsem pochopit to, co říkal - tak byl jeho hlas dušen vzrušením.
„Francouz!… Jsem Francouz!… Ach, maminko!… Marto!… Jsem Francouz!…“
Pak v záchvatu vděčnosti k Bohu klesl na kolena.
Ale zatím se vzpamatovala i paní Kellerová a promluvila: „Nyní, Jeane, už nebudeš nucen, abys bojoval proti Francii!“
„Ne, matko!… Nyní je mým právem a mou svatou povinností bojovat za ni!“

XXIV. KAPITOLA
Legendární bitva u Valmy

Pan Jean mě odvlekl s sebou a nepopřál si ani čas, aby mi všechno vysvětlil. Připojili jsme se k Francouzům, kteří se vyřítili z lesa, a spěchali jsme k dělu, které právě začalo nepřetržitě dunět.
Marně jsem se snažil uvažovat. Jak by Jean Keller, syn pana Kellera, původem Němce, mohl být Francouz? Ne, to jsem nechápal. Všechno, co jsem mohl říci, bylo, že se šel bít s Němci, jako by byl skutečně Francouz, a já šel s ním.
Nyní však musím vypravovat, jaké události učinily toto dopoledne 20. září tak památným, a jak se oddíl našich vojáků dostavil tak v pravý čas do lesíka, táhnoucího se podél chalonské silnice.
Pamatujete si, že se v noci 16. září Dumouriez hnul s táborem od Grand Pré, aby zaujal postavení u Sainte Menehould, kam dorazil po čtyř až pětihodinovém pochodu.
Před Sainte Menehould se sbíhají rozličné výšiny, oddělené od sebe hlubokými roklemi.
Jejich úpatí je chráněno tůněmi a bahnisky, utvořenými řekou Aure až k tomu místu, kde se vlévá do Aisne.
Tyto výšiny jsou: napravo Hyronská výšina, ležící naproti Luneským pahorkům, nalevo Gizancourtská výšina. Mezi nimi a Sainte Menehould se rozkládá bahnisko, přes které vede chalonská silnice. Z tohoto močálu vystupují na několika místech méně důležité pahrbky mezi nimi je však také pahorek s mlýnem, stojícím nad obcí Valmy, který dne 20. září nabyl tak slavné pověsti.
Hned po svém příchodu Dumouriez obsadil Sainte Menehould.
V tomto postavení se opíralo Dillonův sbor, přichystaný k obhajování průsmyku Islettes proti koloně rakouské nebo pruské koloně, která by chtěla z této strany prorazit Argonneským lesem. Tam také Dumouriezovi vojáci, dobře zásobeni potravinami, oslavili svého vůdce, který udržoval na bojišti velmi tuhou kázeň. Ta se osvědčila jmenovitě proti dobrovolníkům, kteří přišli z Chalons, a kteří většinou nestáli za provaz na oběšení.
Kellermann však, když opustil ležení u Grand Pré, ucouvl. Proto byl dne 19. září ještě dvě hodiny vzdálen od Sainte Menehould, když Beumonville už tady byl s devíti tisíci muži pomocného vojska z mauldeského tábora.
Podle Dumouriezova plánu měl Kellermann obsadit výšiny u Gizancourt, strmící nad luneské výšiny, ke kterým Prušáci mířili. Ale protože jeho rozkaz byl nesprávně pochopen, Kellermann s generálem Valencem a vévodou de Chartres, který v čele dvanácti pěších setnin a dvanácti dělostřeleckých škadron v této bitvě se zvláště vyznamenal, obsadili náhorní rovinu u Valmy.
Mezitím se vévoda Brunšvik blížil s nadějí, že dříve obsadí cestu k Chalons a odrazí pak Dillona od průsmyku Islettes. Jakmile by totiž Sainte Menehould byl obklíčen sedmdesáti tisíci muži, ke kterým by se připojila jízda emigrantů, nezbylo by Dumouriezovi a Kellermannovi nic jiného, než aby se co nejdříve vzdali.
A toho se bylo co obávat, protože Gizancourtské výšiny nebyly v moci Francouzů, jak to Dumouriez chtěl. A skutečně, kdyby se Prusové, kteří již ovládli luneské pahorky, zmocnili ještě Gizancourtských výšin, mohla by jejich dělostřelba smést veškerou francouzskou pozici.
To právě dobře pochopil pruský král. Proto také místo aby zamířil k Chalons, nedbaje mínění vévody Brunšvika, dal rozkaz k útoku a doufal, že se mu podaří zahnat Dumouriezovy a Kellermannovy pluky do bažin u Sainte Menehould.
Kolem půl dvanácté Prusové začali sestupovat z luneských výšin v dobrém pořádku a zastavili v polovině horského boku.
Právě v této chvíli - tedy na počátku bitvy - jedna pruská kolona se utkala na chalonské silnici se zadním Kellermannovým vojem, jehož některé setniny se pustily přes lesík, a zahnaly na útěk pruskou četu, která nás měla zastřelit.
A tak jsme se ocitli s panem Jeanem v nejprudší bitevní vřavě právě tam, kde jsem se shledal se svými přáteli z pluku Royal Picardie.
„Delpierre?…“ zvolal jeden z důstojníků mé škadrony, když mě spatřil ve chvíli, kdy kulky začaly řádit v našich řadách.
„Zde, pane veliteli!“ odpověděl jsem.
„Ej, přišel jsi právě včas!“
„Abych se bil, jak vidíte!“
„Nemáš však koně!“
„No, pane veliteli, budu se bít pěšky a vykonám své dílo také dobře!“ Pan Jean a já jsme pak dostali zbraně - pušky a šavle. Řemení křížem přepjalo naše cáry; jestliže jsme neměli stejnokroje, stalo se tak proto, že plukovní krejčí neměl

čas, aby nám na něho vzal míru.
Musím říci, že na počátku boje byli Francouzi zatlačeni; ale střelci generála Valencea přispěli včas na pomoc a uvedli zmatené řady opět do pořádku.
Mezitím mlhy, roztrhané dělostřelbou, se rozptýlily. Bitva se rozzuřila pod jasným nebem. V době dvou hodin bylo vyměněno mezi valmyskými a luneskými výšinami dvacet tisíc ran z děl. - Dvacet tisíc?… Možná!… Můžeme připustit, že jich bylo zapotřebí jedenadvacet tisíc, a nemluvme už o tom! Podle přísloví bylo lepší jim naslouchat, než být úplně hluchý.
V tu chvíli bylo těžkým úkolem udržet valmyský mlýn. Sem dopadaly koule celých řad. Kellermannovu koni bylo právě roztrženo břicho. Nejen luneské pahorky už patřily Prusům, ale oni se chystali zmocnit se i Gizancourtských výšin.
Drželi jsme Hyronské výšiny, kterých se Clairfayt snažil zmocnit s pětadvaceti tisíci Rakušanů; kdyby se mu to zdařilo, Francouzi by byli zničeni střelbou z boku i z čela.
Dumouriez uviděl toto nebezpečí. Poslal Stengela se šesti prapory, aby odrazil Clairfayta a Chazota, a aby obsadil Gizancourt dříve než Prusové. Chazot přišel pozdě. Místo bylo už dobyto, a Kellermann byl nucen bránit se ve Valmy proti dělostřelbě, která jej drtila ze všech stran. U mlýna vybuchl vůz na střelivo a způsobil zmatek. Byli jsme tu - pan Jean a já - s francouzskou pěchotou, a bylo zázrakem, že jsme přitom nebyli zabiti.
Vtom přikvapil vévoda de Chartres se zálohou dělostřelectva a mohl pak úspěšně odpovídat dělostřelbě z Luneských a Gizancourtských výšin.
Ale boj se měl stát ještě prudší. Prusové, seřazení ve třech kolonách, hnali na valmyský mlýn útokem, aby nás odtud sehnali a smetli do bažin.
Jako bych měl Kellermanna na očích a slyšel jeho hlas. Dal rozkaz, abychom nechali nepřítele dojít až na hřbet výšiny, než se na něj vrhneme. Byli jsme připraveni - čekali jsme pouze na znamení polnicí.
Vtom náhle ve vhodném okamžiku z Kellermannových úst zazněl výkřik:
„Ať žije národ!“
„Ať žije národ!“ zněla naše odpověď.
A naše zvolání bylo tak mohutné, že ani dělostřelba ho nepřehlušila.
Prušáci mezitím došli ke hřbetu pahrbku. - Byl to hrozný nepřítel, postupující ve spořádaných řadách, odměřeným krokem, pevně a chladnokrevně. Ale francouzské nadšení zvítězilo. Vrhli jsme se na ně. Srážka byla strašná, rozhořčení na obou stranách děsné.
Náhle jsem spatřil v dýmu z pušek, rachotících kolem nás, Jeana Kellera, který se vyřítil s vysoko vztyčenou šavlí. Poznal jeden z pruských pluků, které jsme začali srážet s valmyských výšin.
Byl to právě pluk plukovníka von Grawert. Poručík Franz von Grawert se bil s velikou odvahou, protože tu němečtí důstojníci nemají.
Pan Jean a on se octli proti sobě tváří v tvář. Poručík byl přesvědčen, že jsme padli pruskými kulkami, a tady se s námi shledal! Můžete si představit jeho ustrnutí!… Sotva mu však zbyl čas, aby se vzpamatoval. Pan Jean se na něho vrhl skokem a úderem šavle mu rozpůlil lebku… Poručík klesl mrtev. Já byl vždy přesvědčen, že to bylo nanejvýš spravedlivé, že byl skolen právě rukou Jeana Kellera!
Prušáci však nepřestávali pokoušet se o dobytí výšiny. Útočili s neobyčejnou vytrvalostí. My jsme však nad nimi vynikali a kolem druhé hodiny odpolední byli nuceni přestat v palbě a sestoupit na rovinu.
Bitva ale byla pouze na chvíli přerušena. Ve čtyři hodiny pruský král, který jel v čele vojska, zřídil nové tři útočné kolony z jádra své pěchoty i jízdy. Zde ale naše baterie složená ze čtyřiadvaceti děl a umístěná u paty mlýna bila do Prušáků tak prudce, že se nemohli ani dostat na stráně zasypané koulemi našeho dělostřelectva. Když nastávala noc, byli nuceni ustoupit.
Kellermann zůstal pánem náhorní roviny, a jméno „Valmy“ letělo Francií právě v den, kdy Národní konvent, který konal druhé sezení, odhlasoval republiku…

XXV. KAPITOLA
Šťastný francouzský sňatek ve Francii

Dospěli jsme ke konci tohoto vypravování, které bych mohl označit nápisem: „Příběhy z dovolené v Německu.“
Večer jsme byli všichni pohromadě v domě obce Valmy: paní Kellerová, pan a slečna de Lauranay, má sestra Irma, pan Jean a já.
Jaká byla radost z tohoto shledání po tolika útrapách! Můžete si představit, co se mezi námi dělo.
„Počkejte!“ řekl jsem konečně. „Nejsem zvědavý, ale přece nesmíte mou trpělivost tak velice napínat!… Rád bych věděl.“
„Jak je možné, že pan Jean je tvým krajanem, Natalisi, že ano?“
„Ano, Irmo, a zdá se mi to tak zvláštní, že si myslím, že jste se asi zmýlil.“
„V takovém případě, příteli Natalisi, bývá omyl vyloučen!“ odpověděl pan Jean.
Potom jsem pochopil celou událost několika slovy.
Ve vsi Croix aux Bois, kde jsme zanechali pana de Lauranay a jeho společnice, střežené ve Stengerově domě, Rakušané byli brzy vystřídáni pruským oddílem. V tomto oddílu byl určitý počet mladých mužů, které všeobecný odvod ze dne 31. července vyrval jejich rodinám.
Mezi těmito lidmi byl také hodný mladík, jménem Ludwig Pertz, který pocházel z Belzigu. Znal paní Kellerovou a přišel ji navštívit, když se dozvěděl, že je držena v zajetí Prusů. Dámy mu pak vypravovaly, co se stalo s panem Jeanem a jak byl nucen hledat spásu útěkem Argonneským lesem.

Najednou Ludwig Pertz zvolal:
„Ale, paní Kellerová, váš syn se nemá čeho obávat!… Neměli právo zařadit ho mezi pruské vojáky!…Není Prus! Je Francouz!“
Můžete si představit účinek tohoto prohlášení. A když Ludwig Pertz byl požádán, aby svůj výrok ospravedlnil, předložil paní Kellerové číslo časopisu Zeitblatt.
Časopis přinášel rozsudek, pronesený dne 17. srpna v Kellerově při proti státu. Kellerova rodina byla se svou žádostí odmrštěna z toho důvodu, že dodávky měly být svěřeny pouze Němci pruského původu. No, a bylo zjištěno, že předkové pana Kellera nikdy nežádali o udělení státní příslušnosti v Německu a také jí neobdrželi od doby svého usazení v Geldrech; po odvolání Nantského ediktu, že řečený Keller nebyl nikdy Prus, že vždy zůstal Francouzem, a že následkem toho mu stát není nic dlužen.
To byl rozsudek - co? Že pan Keller zůstal Francouzem, bylo bez vší pochybnosti pravda. Ale to nebylo zajisté důvodem, aby se mu odepřelo zaplatit, co mu plným právem patřilo! Takhle se soudilo v Berlíně roku l792! Nevěříte snad! Můžete i uvěřit, že panu Jeanovi nepřišlo vůbec na mysl, aby se odvolal. Měl svůj proces ztracený, úplně ztracený. Co však bylo nesporné, bylo to, že pocházel z otce i matky francouzského původu, a proto byl zajisté i sám dokonalým Francouzem. A když k tomu potřeboval křest, dostal jej právě v bitvě u Valmy - a tento křest ohněm měl jistě stejnou cenu jako jiný křest.
Po zprávě Ludwiga Pertze záleželo ovšem především na tom, aby pan Jean byl vypátrán stůj co stůj. V Croix aux Bois zjistili, že byl v Argonneském lese chycen, zaveden nejprve do Longwy a potom do pruského tábora zároveň se mnou. Nesměl se promeškat jediný okamžik! Paní Kellerová v nebezpečí, které očekávalo jejího syna, nabyla opět potřebné síly. Po odchodu rakouské kolony, doprovázena panem de Lauranay, slečnou Martou a mou sestrou a vedena hodným Stengerem, opustila Croix aux Bois, přešla průsmykem a dostala se do ležení vévody Brunšvika právě toho rána, kdy jsme měli být zastřeleni. Zrovna jsme opustili stan, ve kterém se konal válečný soud, když se tam dostavila ona. Nadarmo se ale dovolávala rozsudku, kterým byl Jean Keller prohlášen za Francouze. Byla odbyta. Spěchala pak po chalonské silnici ve směru, kterým nás vlekli. Co se stalo dále, je už známo.
Když se tedy všechno uspořádalo tak, že tito hodní lidé jsou nyní šťastni, uznáte určitě se mnou, že Bůh věci lidské dobře řídí.
Ještě se několika slovy zmíním o postavení Francouzů po bitvě u Valmy.
Nejprve dal Kellermann v noci obsadit Gizancourtské výšiny - protože tohle opatření trvale zajistilo postavení celé armády.
Prusové nás ale odřízli od chalonské silnice a nemohli jsme proto udržovat už spojení se skladišti. Protože jsme však ovládali Vitry, vozy mohly stále dojíždět, a vojsko v táboře u Sainte Menehould nijak netrpělo.
Nepřátelská vojska zůstala ve svých ležení až do posledních dnů měsíce září. Vyjednávání nevedla k cíli. V pruském táboře ale pospíchali, aby se dostali na hranice. Nedostávali potraviny, a nakažlivé nemoci kosily vojáky takovou měrou, že vévoda Brunšvik hnul táborem dne 1. října.
Musím poznamenat, že se Prušákům nedostalo náležitého doprovodu, když táhli nazpět Argonneským lesem. Bylo jim ponecháno, aby se bili na ústupu, ale pronásledováni nebyli. Ani já ani mnozí jiní si nedovedli Dumouriezovo chování za těchto okolností vysvětlit.
Bezpochyby v tom byla politika, a já - jak jsem už řekl- politice nerozumím ani za mák.
Nejdůležitější přitom bylo, že nepřítel byl zase za hranicemi. Ustupoval sice hodně pomalu, ale nakonec přece ustoupil, a ve Francii nezůstal ani jediný Prušák - pana Jeana nevyjímajíce, protože se stal naším krajanem.
Jakmile byl odchod možný, vrátili jsme se prvního dne v měsíci říjnu do mé drahé Pikardie, kde byla konečně slavena svatba pana Jeana Kellera se slečnou Martou de Lauranay. Pamatujete si, že jsem měl být svědkem pana Jeana už v Belzigu, a nebudete se tedy divit, že jsem jím byl i v Saint Sauflieu. A jestli bylo vůbec někdy některé manželství šťastné, pak to bylo toto manželství - anebo nebude už žádné.
Co se týče mne, odebral jsem se po několika dnech opět ke svému pluku. Naučil j sem se číst a psát a stal j sem se pak - jak už j sem dříve řekl - poručíkem a za napoleonských válek dokonce kapitánem…

Takové byly mé příhody, o kterých jsem se rozepsal, abych učinil přítrž rozepřím mých přátel v Grattepanche. Jestli jsem nemluvil tak, jako posvátná kostelní kniha, vypravoval jsem události alespoň tak, jak se udály.
A nyní mí milí, čtenáři, mi dovolte, abych vám vzdal čest svou šavlí!

NATALIS DELPIERRE, kapitán francouzského vojska